

Vilniaus universitetas
Komunikacijos fakultetas
Knygotyros ir dokumentotyros institutas

Inga Liepaitė,
Knygotyros magistro studijų programos studentė

KNYGOTYROS BRANDA IR VAIDMUO LIETUVOS MOKSLE

Magistro darbas

Vadovas prof. Domas Kaunas

Vilnius, 2008

Liepaitė, Inga

Li 132 Knygotyros branda ir vaidmuo Lietuvos moksle: magistro darbas / Liepaitė Inga; mokslinis vadovas Kaunas Domas; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. – Vilnius, 2008. – 143 lap. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 105–115 (168 pavad.).

UDK 002.2 (474.5)

Raktiniai žodžiai: *knygotyra, knygotyrininkai, koncepcijos, institucijos, bibliotekų padaliniai, mokslo renginiai, mokslo darbų leidiniai.*

Magistro *darbo objektas* – Lietuvos knygotyra nuo XIX amžiaus pradžios iki šių dienų. *Darbo tikslas* – atskleisti Lietuvos knygotyros brandą ir vaidmenį bendrame šalies mokslų sistemos kontekste. *Darbo uždaviniai:* išanalizuoti svarbiausių ir reikšmingiausių knygotyros organizaciją ir struktūrą formuojančių institucijų veiklą; išanalizuoti tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ ir knygotyros renginius; išryškinti žymiausius Lietuvos knygotyros kūrėjus ir per jų veikalus atskleisti pagrindines atitinkamu laikotarpiu jų darbuose vyravusias mokslo idėjas bei koncepcijas ir jų kaitą; taikant ekspertų anketinės apklausos metodą, įvertinti šiuolaikinės knygotyros būklę ir atskleisti ją sąlygojančius veiksnius bei aplinkybes, taip pat nustatyti ekspertų nuomonių atitikimo laipsnį tiriamuoju klausimu, siejant jį su objektyviai egzistuojančios tikrovės reiškiniais.

Naudojantis publikuotų ir nepublikuotų šaltinių analizės, istoriografiniu, lyginamuoju, statistinės duomenų analizės, bibliografiniu ir ekspertų vertinimo metodais, prieita prie išvados, kad Lietuvos knygotyra yra brandus mokslas ir turi tarptautinės reikšmės statusą. Stipri mokslo tradicijų ir pagrindinių idėjų perimamumo tendencija leidžia kalbėti apie nacionalinės knygotyros mokyklos susiformavimą. Knygotyros brandą ir jos mokyklos egzistavimą liudija tokie požymiai kaip susiformavusi knygotyros institucinė sistema, tarptautinį pripažinimą pelnęs tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“, užsienio mokslininkų aukštai vertinamos Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto kasmet organizuojamos tarptautinės knygotyros konferencijos, brandūs monografiniai ir kolektyviniai veikalai, veikiančios knygotyros magistrantūros ir doktorantūros studijos. Mokslo brandumo identifikatoriais taip pat laikytini mokslininkų kolektyvo didėjimas, mokslo tiriamųjų darbų racionalus planavimas, knygotyrinės problematikos lauko plėtėjimas ir modernėjimas, knygotyros pažangos skatinimas tarptautiniu lygmeniu ir Lietuvos knygotyros, kaip lyderės, vaidmuo kaimyninėse Baltijos šalyse. Knygotyros reikšmingumo didėjimą Lietuvos mokslų kontekste bei kultūroje geriausiai atspindi jos priskyrimas prioritetiniams lituanistikos mokslo tyrimams ir gaunamas finansavimas vykdomiems

moksliniams tyrimams bei leidybos projektams pagal šalies vyriausybės įgyvendinamas programas. Tradiciniai ir nauji knygotyrimai reikšmingai praplečia ir užtikrina šalies kultūros paveldo – rankraštinio bei spaudos – pažinimo ir tęstinumo sferą. Tai leidžia traktuoti knygotyra esant autoritetingą mokslą, užimantį solidžią poziciją Lietuvos moksle ir kultūroje.

Magistro darbas gali būti naudingas knygotyriminkams, bibliotekininkystės ir bibliografijos mokslų atstovams (mokslų lyginimo atveju), taip pat knygotyros disciplinų dėstytojams ir studentams.

TURINYS

ĮVADAS	6
1. KNYGOTYROS INSTITUCIONALIZACIJA	10
1.1. Mokslo ir studijų institucijos samprata ir funkcijos	10
1.2. Knygotyros organizaciją ir struktūrą formuojančios institucijos	12
1.2.1. Bibliologijos katedra Vilniaus ir Kauno Vytauto Didžiojo universitetuose	12
1.2.2. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas	16
1.2.2.1. Raidos bruožai	16
1.2.2.2. Dalyvavimas studijų programose	18
1.2.2.3. Mokslo tiriamasis darbas	25
1.2.2.4. Mokslo renginiai	28
1.2.2.5. Tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“	31
1.2.3. Mokslinių ir viešųjų bibliotekų knygotyros padaliniai	45
1.2.3.1. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras	45
1.2.3.2. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius	47
1.2.3.3. Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrius	49
1.2.3.4. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyrius	50
1.2.3.5. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius	52
1.2.3.6. Kauno technologijos universiteto bibliotekos Retų knygų skyrius	53
1.2.3.7. Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyrius	54
1.2.3.8. Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senųjų ir retų spaudinių skyrius	55
1.2.3.9. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos Krašto kultūros dokumentavimo centras	56
2. KNYGOTYROS KŪRĖJAI: IDĖJOS IR DARBAI	59
2.1. Knygotyros teorinės nuostatos ir pirmieji knygotyros darbai XIX a. pr.–XX a. pr.	59
2.1.1. Bibliografijos kaip universalios mokslo apie knygą samprata J. Lelewelio ir A. W. Bohatkiewicziaus veikaluose	59
2.1.2. Jurgio Platerio – pirmojo knygos istorijos tyrimo lietuvių kalba autoriaus – ir kitų lietuvių bibliografų bei knygos tyrėjų vaidmuo mokslo raidoje	63
2.2. Knygotyros teorinės minties plėtotojai 1918–1990 m.	68
2.2.1. Profesorius Vaclovas Biržiška – istorinės kultūrinės knygotyros pagrindėjas ir pirmosios mokslinės knygos istorijos autorius	69
2.2.2. Profesorius Levas Vladimirovas ir jo fundamentalus veikalas „Knygos istorija“	76

2.2.3. Kiti XX a. antrosios pusės knygotyros kūrėjai	80
2.3. Šiuolaikinės knygotyros problematika ir koncepcijų kaita	84
3. ŠIUOLAIKINĖS KNYGOTYROS BŪKLĖ: TYRIMAS	89
3.1. Tyrimo metodika	89
3.2. Tyrimo rezultatai	91
3.3. Tyrimo išvados	100
IŠVADOS	102
Bibliografinių nuorodų sąrašas	105
The maturity of Book science and its role in science of Lithuania (summary)	116
Priedai	118
<i>1 priedas.</i> Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojų parengtų mokomųjų leidinių 1990–2007 metais sąrašas	118
<i>2 priedas.</i> Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojų parengtų studijų, monografijų, kolektyvių ir kitų veikalų 1990–2007 metais sąrašas	122
<i>3 priedas.</i> 1 lentelė. Knygotyros renginiai 1991–2007 m.	125
<i>4 priedas.</i> 2 lentelė. „Knygotyros“ redaktorių kolegijos nariai 1961–2007 m.	128
<i>5 priedas.</i> 3 lentelė. „Knygotyros“ straipsnių tematika 1961–2007 m.	131
<i>6 priedas.</i> 4 lentelė. „Knygotyroje“ recenzuotų leidinių tematika 1961–2007 m.	132
<i>7 priedas.</i> 5 lentelė. Lietuvos autoriai „Knygotyroje“ 1961–2007 m.	133
<i>8 priedas.</i> 6 lentelė. Užsienio autoriai „Knygotyroje“ 1961–2007 m.	136
<i>9 priedas.</i> „Knygotyros“ tarptautinių mainų partneriai 2008 metais	140
<i>10 priedas.</i> Anketos, teiktos Lietuvos respondentams, pavyzdys	142
<i>11 priedas.</i> Anketos, teiktos užsienio respondentams, pavyzdys	143
<i>12 priedas.</i> Anketavimo medžiaga	

ĮVADAS

Peržengus XXI amžiaus slenkstį, vis ryškesne tendencija tampa didėjantis mokslo ir studijų vaidmuo žmogaus gyvenime. Sparčiai kintantys visuomenės poreikiai bei aplinkos diktuojami pokyčiai skatina žmogų nuolat mokytis, gilinti savo žinias. Mokslas tapo svarbus ir reikšmingas šiuolaikinėje visuomenėje, dėl to kyla būtinybė deramai įvertinti atskirų mokslų sričių įtaką ir vaidmenį bendrame Lietuvos mokslų kontekste. Atsižvelgiant į tai, formuluota šio darbo tema.

Knygotyra Lietuvoje turi senas ir galias tradicijas. Šio mokslo ištakos mūsų šalyje siekia XIX amžiaus pradžią, tad mokslo istorija skaičiuojama dviem šimtmečiais. Knygotyros raidoje paprastai skiriami du svarbiausi laikotarpiai. Pirmasis vadinamas *knygotyros formavimosi* laikotarpiu, prasidėjusiu XIX amžiaus pradžioje ir pasibaigusiu XX amžiaus pradžios pirmaisiais dešimtmečiais, antrasis – *teorinės knygotyros raidos* laikotarpiu, prasidėjusiu XX amžiaus pradžioje ir besitęsiančiu iki šių dienų. Galima skirti ir *šiuolaikinės knygotyros raidos* etapą, kuris tapatinamas su antrosios Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu nuo 1990 m. Kiekvienu šių laikotarpiu mokslą įtakojo įvairūs veiksniai, nulėmę jo būklę ir tolimesnę plėtotę.

Šiuolaikinė knygotyra nenutrūkstamai plėtojama beveik dvi dešimtis metų. Šiuo laikotarpiu susiformavo pagrindinis mokslo ir studijų centras – Knygotyros ir dokumentotyros institutas Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultete, įsitvirtino kasmetiniai tarptautiniai knygotyros renginiai, gausūs mokslo tiriamojo darbo rezultatai pristatomi akademinėi bendruomenei galias tradicijas turinčio tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ ir fundamentalių monografinių bei kolektyvinių veikalų pavidalu. Visa tai reikalauja atitinkamo įvertinimo ir apibendrinančių teiginių.

Ar galėtume teigti, kad Lietuvos knygotyra šiandien yra brandi, kad šio mokslo nacionalinė mokykla yra susiformavusi ir įtakoja knygotyrą tarptautiniu mastu? Ieškant atsakymų į šiuos klausimus, visų pirma galima pasiremti vieno žymiausių šių dienų lenkų knygotyrininko, Vroclavo universiteto profesoriaus Krzysztofo Migoń'io įžvalgomis [168]: <...> *didžiausios įtakos nacionalinių mokyklų formavimuisi ir gyvavimui turi tam tikrų nuomonių ir tyrimo metodų tęstinumas. Anot jo, svarbiausių vaidmenį atlieka mokytojai ir mokiniai. Taigi nacionalinės mokyklos esmė – tai tradicijos, perimamumas, nors jie gali būti nutraukiami ir ne vieną kartą. Nacionalinės mokyklos turi savo pradininkus, savo autoritetus, kurie įtakoja mokslo raidą ir būklę ne tik objektyviais tyrimų rezultatais, naujomis ir originaliomis mokslinėmis idėjomis ar išleistų veikalų apimtimi, bet taip pat ir visuomeniniais nuopelnais. Pasak profesoriaus, mokslinę mokyklą taip pat apibūdina mokslo institucinės sistemos formavimasis. Apskritai, nacionalinės mokyklos suvokimas priklauso nuo stebėtojo padėties – ar jis stebi mokyklą iš vidaus ar iš išorės.*

Taigi ir šiame darbe Lietuvos knygotyros brandą pabandėme atskleisti, žvelgdami į ją iš dviejų stebėtojo pozicijų. Pirmiausia knygotyros mokyklą bandėme vertinti, stebėdami ją iš vidaus, t. y. kaip jos atstovai ir gynėjai. Dėl to mokyklos ir mokslo brandumo identifikacijai naudojome tokius kriterijus kaip mokslo institucijos, įtakingi asmenys ir mokslinės idėjos. Antruju atveju, t. y. mokyklos vertinimui iš išorės, siekdami kuo objektyvesnių apibendrinimų bei įžvalgų, pasitelkėme kaimyninių užsienio valstybių knygotyros autoritetų nuomones.

Lietuvos knygotyros, pradėdant jos ištakomis XIX amžiaus pradžioje ir baigiant šiomis dienomis, brandumo vertinimas – pirmasis toks bandymas. Knygotyros tyrėjų darbai paprastai buvo skirti tam tikro siauresnio laikotarpio vienam ar kitam knygotyros reiškiniui įvertinti, rezultatams apibendrinti. Minint įvairias sukaktis, tyrėjų dėmesio buvo sulaukęs Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas [41; 51], Bibliologijos katedra Vilniaus ir Kauno Vytauto Didžiojo universitetuose [18; 106], tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“ [52; 127–128; 130]. 1997 m. vykusioje tarptautinėje knygotyros konferencijoje, skirtoje pirmosios lietuviškos knygos 450-ties metų sukakčiai, D. Kaunas perskaitytame pranešime kiek išsamiau apžvelgė to meto knygotyros būklę ir perspektyvas [44]. Mokslinių ir viešųjų bibliotekų atitinkamų padalinių įtaka formuojant knygotyros organizaciją ir struktūrą tyrėjų dar nebuvo vertinta. Iki šiol nebuvo pateikta ir apibendrinanti knygotyros kūrėjų bei jų darbų įtakos ir įnašo į knygotyra analizė. Atliktuose tyrimuose dažniau buvo analizuojamas vieno ar kelių konkrečių, dažniau autoritetinių, asmenų įdirbis. Lietuvos knygotyros minties analizę savo monografijoje išsamiau yra nušvietęs profesorius Vladas Žukas [166]. Siekiant gilesnio knygotyros teorinių nuostatų, vyravusių atitinkamais laikotarpiais, suvokimo, buvo analizuojami daugiausia šioje srityje nuveikusių knygotyros D. Kauno ir A. Navickienės darbai, skirti knygotyros istorinei raidai bei atskiriems jos etapams [43; 102; 105–106].

Tyrimo bazę sudarė publikuoti ir nepublikuoti *šaltiniai*. Publikuotų šaltinių grupę sudaro įvairūs informaciniai leidiniai [9–10; 30–32; 60; 66–68; 81], personalinės ir kitos bibliografinės rodyklės [55; 75; 134; 143; 148–149], oficialūs dokumentai [22–23; 82–83; 88–93; 145], analizuotų bibliotekų padalinių [6; 73; 116; 118–122; 124], Vilniaus universiteto ir Komunikacijos fakulteto [64; 136; 139; 142; 146] internetinės svetainės. Nepublikuotų šaltinių grupė – tai Knygotyros metodinės komisijos posėdžių, vykusių 1980–1985 m., protokolai [69], Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Knygotyros ir bibliografijos katedros posėdžių, vykusių 1990–1991 m., protokolai [138], Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros katedros posėdžių, vykusių 1991–2003 m., protokolai [141], Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto posėdžių, vykusių 2003–2008 m., protokolai [140], mokslinių ir viešųjų bibliotekų retų knygų ir rankraščių skyrių veiklos planai ir ataskaitos [84–85; 87; 135], tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ redaktorių kolegijos veiklos [71–72] ir kiti

rankraščiniai dokumentai. Analizuoti knygotyros kūrėjų veikalai ir visi tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomai buvo peržiūrėti *de visu*. Autorė dėkinga darbo vadovui ir tirtų bibliotekų knygotyros padalinių skyrių vedėjoms už suteiktą informaciją.

Atsižvelgiant į veikiančią knygotyros mokslinių tyrimų koordinavimo ir realizavimo sistemą, šiame darbe buvo suformuluota tokia *hipotezė*: apčiuopiami Lietuvos knygotyros rezultatai leidžia ją traktuoti kaip brandų ir kryptingai besirutuliojantį mokslą.

Magistro darbo *objektas* – Lietuvos knygotyra nuo XIX amžiaus pradžios iki šių dienų. *Knygotyra* šiame darbe suprantama remiantis šiandienine jos samprata, kai ji apibrėžiama kaip *humanitarinių mokslų tarpdalykinė šaka, kompleksiškai tirianti knygą ir knygininkystę (knygų leidybą, gamybą ir platinimą) kaip objektyviai egzistuojančios tikrovės reiškinių, jos raidos dėsningumus, raiškos būdus ir šiuolaikines gyvavimo formas* [101]. Už šiandieninės knygotyros sampratos ribų, tad ir už šio tyrimo objekto ribų, lieka bibliografijos ir bibliotekininkystės mokslai. Pastarieji laikytini savarankiškais ir pagalbinėmis knygotyros disciplinomis, susietomis tyrimo objektu. Darbo *tikslas* – atskleisti Lietuvos knygotyros brandą ir vaidmenį bendrame šalies mokslų sistemos kontekste. Darbo tikslui pasiekti buvo išskirti šie pagrindiniai *uždaviniai*:

1) išanalizuoti svarbiausių ir reikšmingiausių knygotyros organizaciją ir struktūrą formuojančių institucijų veiklą;

2) išanalizuoti tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ ir knygotyros renginius;

3) išryškinti žymiausius Lietuvos knygotyros kūrėjus ir per jų veikalus atskleisti pagrindines atitinkamu laikotarpiu jų darbuose vyravusias mokslo idėjas bei koncepcijas ir jų kaitą;

4) taikant ekspertų anketinės apklausos metodą, įvertinti šiuolaikinės knygotyros būklę ir atskleisti ją sąlygojančius veiksniai bei aplinkybes, taip pat nustatyti ekspertų nuomonių atitikimo laipsnį tiriamuoju klausimu, siejant jį su objektyviai egzistuojančios tikrovės reiškiniais.

Šio magistro darbo tikslui bei uždaviniams įvykdyti buvo naudotasi publikuotų ir nepublikuotų šaltinių analizės, istoriografiniu, lyginamuoju, statistinės duomenų analizės, bibliografiniu ir ekspertų vertinimo *metodais*.

Magistro darbą sudaro trys skyriai. Pirmasis jų skirtas knygotyros organizaciją ir struktūrą formuojančių (formavusių) institucijų – Bibliologijos katedros Vilniaus ir Kauno Vytauto Didžiojo universitetuose, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto bei mokslinių ir viešųjų bibliotekų knygotyros padalinių – veikalai išanalizuoti. Pirmojo ir antrojo knygotyros akademinių padalinių veiklos bei prioritetinių kryptų analizė leidžia juos palyginti ir geriau suvokti pagrindinius knygotyros teorinėje bei istorinėje raidoje įvykusius pokyčius daugiau nei per pusšimtį metų, taip pat nustatyti mokslo pažangos lygį. Knygotyros ir dokumentotyros instituto veiklos kontekste buvo analizuojamas knygotyros mokslo darbus skelbiantis leidinys „Knygotyra“ bei kasmetiniai Instituto organizuojami knygotyros renginiai

(seminarai ir tarptautinės konferencijos). Pažymėtina, kad šiame darbe analizuojami ir pirmieji septyni šio leidinio tomai, išėję antrašte „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“ (1961–1969), taip pat antrieji „Knygotyros“ sąsiuviniai (1980–1991). Į analizę nėra įtrauktas iš antrųjų „Knygotyros“ sąsiuvinų išaugęs leidinys „Informacijos mokslai“. Mokslinių ir viešųjų bibliotekų knygotyros padalinių veikla buvo analizuota tik tiek, kiek ji siejosi su knygotyros mokslo tiriamuoju bei taikomuoju darbu, ir pateikta laikantis vienodos struktūros: iš pradžių nurodyti skyriaus tikslai, prioritetinės veiklos kryptys, vėliau pateikiama trumpa fondo apžvalga bei vyraujanti knygotyros tyrimų problematika, kuri buvo apibendrinta, remiantis peržiūrėtais skyriaus darbuotojų parašytais darbais, perskaitytais pranešimais ir pan., taip pat įvardijami skyriuje aktyviausiai knygotyros mokslo tiriamąjį darbą atliekantys darbuotojai.

Antruoju magistro darbo skyriumi, remiantis Lietuvos knygotyroje įsitvirtinusia periodizacija (XIX amžiaus pradžia–XX amžiaus pradžia; 1918–1990 metai; 1990 metai – iki šių dienų), buvo siekiama išryškinti žymiausius Lietuvos knygotyros kūrėjus ir per jų veikalus atskleisti pagrindines atitinkamu laikotarpiu jų darbuose vyravusias mokslo idėjas bei koncepcijas. Tokia analizė leidžia istoriografiškai pateikti ir giliau suvokti knygotyros teorinės minties raidą bei koncepcijų kaitą, be to, rezultatyviausių knygotyros asmenybių kontekste parodyti ir kitų, atitinkamu laikotarpiu dirbusių ir prisidėjusių prie knygotyros plėtotės, asmenų vaidmenį. Reikia pažymėti, kad, kalbėdami apie šiuolaikinės knygotyros problematiką ir koncepcijų kaitą, nesiekėme atskirų asmenybių įnašo į knygotyrą vertinimo. Kad būtų galima išsamiai ir objektyviai nušviesti bei įvertinti mokslininko asmenybę ir jo įvairiopą veiklą, neabejotinai turi egzistuoti laiko tarpas, skiriantis mus nuo konkretaus mokslininko.

Trečiame skyriuje teikiamas darbo autorės atliktas tyrimas „Lietuvos knygotyros mokslo būklės vertinimas“, jo metodika, rezultatai ir išvados.

Magistro darbą papildė dvylika priedų. Darbo pabaigoje pateikiami Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojų 1990–2007 metais parengtų mokomųjų leidinių (1 priedas) ir studijų, monografijų, kolektyvių bei kitų veikalų (2 priedas) sąrašai. Leidiniai išdėstyti chronologiniu principu nuo 1990 m. iki 2007 m., o metų ribose – pagal antraščių abėcėlę. Toks dėstymo būdas pasirinktas dėl to, kad jis atspindi mokomųjų leidinių produkciją atitinkamais metais. Trečiame-devintame prieduose pateikiami statistiniai duomenys, kuriais remiantis buvo analizuojamas tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“ ir knygotyros renginiai. Prieduose taip pat pateikiami anketų, siųstų Lietuvos ir užsienio šalių knygotyros mokslininkams, pavyzdžiai. Prie darbo pridedamas vokas su anketavimo medžiaga.

Magistro darbas *gali būti naudingas* knygotyrininkams, bibliotekininkystės ir bibliografijos mokslų atstovams (mokslų lyginimo atveju), taip pat knygotyros disciplinų dėstytojams ir studentams.

1. KNYGOTYROS INSTITUCIONALIZACIJA

Kaip ir kiekvieno mokslo raidoje, taip ir knygotyros, labai svarbų vaidmenį atlieka atitinkamos institucijos bei jų vykdoma mokslinė veikla. Institucijos formuoja mokslo organizaciją ir struktūrą, lemia jo kiekybinius ir kokybinius pokyčius. Apskritai, nuo institucijų ir jose dirbančių asmenų priklauso mokslo būklė ir tolimesnė jo raida bei perspektyvos. Galima teigti, kad institucijos bei jose dirbantys autoritetingi asmenys sudaro mokslo pagrindą.

1.1. Mokslo ir studijų institucijos samprata ir funkcijos

Prieš pradėdant kalbėti apie knygotyros institucionalizaciją, visų pirma būtina apibrėžti šias sąvokas: *institucija*, *institutas*, *institucionalizacija*. Daugiausia dėmesio reikia skirti sąvokai *mokslo ir studijų institucija* bei šios institucijos funkcijoms, kadangi tam tikro mokslo mokyklos formavimuisi ji turi bene daugiausia įtakos.

Pati bendriausia ir plačiausia sąvoka yra *institucija*, kilusi iš lotyniško žodžio *institutio* (nustatymas, sutvarkymas). „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ (2005) [30] ji apibrėžiama taip: *1. Valstybinė ir visuomeninė įstaiga. 2. Žmonių susivienijimas siekti tam tikro tikslo. Sąvoka institutas yra konkretesnė ir ji žymi tam tikrą įstaigą. Toje pačioje enciklopedijoje [32] pateikiami tokie šios sąvokos apibrėžimai: 1. Kurios nors srities mokslinio tyrimo įstaiga. 2. Aukštoji mokykla, rengianti vienos ar artimų sričių specialistus. 3. Aukštosios mokyklos padalinys, vykdamas trijų pakopų (bakaluro, magistro ir daktaro) studijas. 4. Mokomoji metodinė kvalifikacijos įstaiga.*

Institucionalizacija – tai visuomeninių ryšių ir santykių sutvarkymas, formalizavimas ir standartizavimas [31]. Konkretaus mokslo institucionalizaciją reikėtų suvokti kaip organizuotą bendrą žmonių veiklą tam tikriems poreikiams ir tikslams siekti bei įgyvendinti. Šiai veiklai būtinos atitinkamos studijų ir mokslinių tyrinėjimų bazės, mokslinės draugijos, tarptautinės organizacijos ir pan. Tai užtikrina tolygų mokslo vystymą bei plėtojimą.

Sąvokos *mokslo ir studijų institucija* apibrėžimas pateikiamas LR Mokslo ir studijų įstatyme (2006) [93]: *tai įstaiga ar organizacija, suteikianti studijuojantiems aukštąjį išsilavinimą ir (arba) rengianti mokslininkus, ir (arba) atliekanti mokslinius tyrimus, ir (arba) atliekanti eksperimentinės plėtros darbus.* Mokslo ir studijų institucijomis yra laikomos aukštosios mokyklos ir mokslinių tyrimų įstaigos. Pastarosioms priskirtini valstybės mokslo institutai, universitetų mokslo institutai ir valstybės mokslo įstaigos.

Valstybės mokslo institutas yra *mokslinių tyrimų įstaiga, steigama, kad atliktų Lietuvos ūkiui ir kultūrai bei tarptautiniam bendradarbiavimui svarbius ilgalaikius tarptautinio lygio*

mokslinius tyrimus <...> [93]. Toks institutas kartu su aukštosiomis mokyklomis rengia mokslininkus ir padeda rengti specialistus.

Universiteto mokslo institutas yra *mokslinių tyrimų įstaiga, pagal sutartis su universitetu suteikianti mokslinę bazę universiteto studentų studijoms ir mokslininkams rengti doktorantūroje, taip pat dėstytojų mokslinei kvalifikacijai kelti* [93]. Tokie institutai steigiami tarptautinio lygio atskirų mokslo krypčių ar šakų tyrimams atlikti.

Valstybės mokslo įstaigos pagrindinė veikla yra moksliniai tyrimai. Tokios įstaigos yra *steigiamos, kad atliktų ūkio ir kultūros plėtrai svarbius taikomuosius tyrimus ir eksperimentinės plėtros darbus ir (ar) plėtotų eksperimentinę gamybą, rengtų moksliniais tyrimais pagrįstas rekomendacijas įmonėms, valstybės ir kitoms institucijoms* [93].

Pateikti mokslinių tyrimų įstaigų apibrėžimai bei apibūdinimai leidžia apibendrinti ir šių įstaigų pagrindines funkcijas. Mokslinių tyrimų įstaigos: 1) atlieka tam tikrų mokslo krypčių ar šakų mokslinius tyrimus, eksperimentinės plėtros darbus; 2) kaupia mokslo žinias; 3) rengia mokslininkus ir specialistus; 4) skatina regionų bei visos šalies plėtrą; 5) prisideda prie valstybės kultūros kėlimo.

LR Aukštojo mokslo įstatyme (2006) [92] aukštoji mokykla apibrėžiama taip: *tai studijų ir mokslo įstaiga, rengianti specialistus su aukštuoju išsilavinimu*. Ji organizuoja studijas, teikia kvalifikacijas, atlieka mokslinius tyrimus, kuriuos skelbia moksliniuose darbuose, kaupia mokslo žinias, plėtoja ir kelia šalies kultūrą. Aukštosios mokyklos yra dviejų tipų – universitetai ir kolegijos. Šiuo atveju mums yra svarbu suvokti universiteto, tiksliau, Vilniaus universiteto ir atskirų jo padalinių, tikslus bei funkcijas, kadangi būtent šiame universitete reikia ieškoti Lietuvos knygotyros ištakų, be to, tai yra vienintelis šalyje universitetas, turintis savarankišką akademinį padalinį, atsakingą už knygotyros plėtojimą.

Vilniaus universiteto statute (2002) [145], išskiriami šie pagrindiniai Universiteto tikslai bei funkcijos: 1) *stiprinti mokslo ir studijų vaidmenį bei poveikį dabarties ir ateities visuomenei bei valstybei <...>*; 2) *visas akademinės veiklos sritis grįsti mokslo ir studijų vienovės principu*; 3) *asmenims, siekiantiems aukštojo išsilavinimo, sudaryti vienodas sąlygas nepaisant lyties, amžiaus, etninės priklausomybės, religijos, politinių pažiūrų, negalios, socialinės padėties*; 4) *užtikrinti kokybiškas studijas, laiduojančias kompetentingos, kritiškos ir atsakingos bei nuolat turtinančios savo žinias asmenybės ugdymą*; 5) *rengti aukščiausios kvalifikacijos mokslininkus*; 6) *vykdyti fundamentaliuosius ir taikomuosius mokslinius tyrimus <...>*; 7) *rengti ir leisti mokslo darbus, vadovėlius, mokomuosius bei kitus leidinius*; 8) *sudaryti sąlygas specialistams nenutrūkstamai plėsti ir atnaujinti žinias, kurių poreikį diktuoja nuolat kintanti aplinka*; 9) *aktyviai reikštis tarptautinėje akademinėje bendruomenėje atsakomybės Lietuvos kultūrai ir atvirumo kitoms kultūroms dvasia*.

Universitetą sudaro padaliniai, kurie skirstomi į akademinis (pagrindinė veiklos sritis – moksliniai tyrimai) ir neakademinis (pagrindinė veiklos sritis – paslaugų, reikalingų akademinis padaliniu veiklai, teikimas), o pagal statusą – į kamieninius ir šakinius. Kamieniniai padaliniai sudaro Universiteto pagrindą, o šakiniai padaliniai yra kamieniniu padaliniu sudedamosios dalys. Taigi fakultetas yra akademinis kamieninis Universiteto padalinys, kuriame 1) yra ne mažiau kaip trys katedros; 2) vykdomos visų trijų pakopų universitetinės studijos [145]. Katedra (ar institutas) – tai fakulteto ar instituto akademinis šakinis padalinys, atsakingas už vienos ar kelių glaudžiai susijusių studijų programų ir mokslo krypčių ar šakų veiklą [145].

Pateiktos atitinkamų sąvokų sampratos leis geriau suvokti tam tikrą knygotyros organizaciją ir struktūrą formuojančių institucijų tikslus, uždavinius, paskirtį bei veiklą.

1.2. Knygotyros organizaciją ir struktūrą formuojančios institucijos

Knygotyros ištakos Lietuvoje siekia XIX a. pradžią. Vilniaus universitetas buvo viena pirmųjų Europoje aukštųjų mokyklų, iškėlusiu ir realizavusiu universalus mokslo apie knygą, vadinto *bibliografija* ar *bibliologija*, dėstymo idėją. Tada buvo paskelbti ir pirmieji knygotyros darbai. Deja, šio perspektyvus mokslo raidą nutraukė carinės Rusijos represijos ir Vilniaus universiteto uždarymas po 1831 m. sukilimo. 1918 m. atkurta Lietuvos valstybė sudarė palankias sąlygas akademinis knygos studijoms ir mokslui Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Knygotyros raidoje bene svarbiausiomis datomis yra laikytini 1940 ir 1990 m. Pirmąjį kartą buvo įsteigta Bibliologijos, antrąjį – Knygotyros ir bibliografijos katedra. Abiejų šių akademinis padaliniu raida daugiausia priklausė nuo šalies bei tarptautiniu politikos įvykiu, kintančių visuomenės poreikiu. Bibliologijos katedros veiklą Antrojo pasaulinio karo metais nutraukė vokiečių okupacinė valdžia. Savarankiškas knygotyros mokslo ir studijų akademinis padalinys Vilniaus universitete buvo atkurtas tik po beveik penkiasdešimties metų pertraukos. Šiuo metu tokio profilio padalinys Lietuvoje yra vienintelis ir jis atlieka koordinatoriaus vaidmenį. Prie knygotyros organizacijos ir struktūros formavimo taip pat prisideda šalies moksliniu ir viešųjų bibliotekų rankraščių bei retų spaudiniu skyriuose sukauptą rankraštiniu ir spaudos paveldą tyrinėjantys bei aktualizuojantys darbuotojai.

1.2.1. Bibliologijos katedra Vilniaus ir Kauno Vytauto Didžiojo universitetuose

Bibliologijos katedra – pirmasis akademinis knygos mokslo padalinys Lietuvoje. Šiandien knygotyros Bibliologijos katedrą yra linkę vadinti dabartinio Vilniaus universiteto

Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto pirmtake bei šiuolaikinės knygotyros mokslo ir studijų pradininke [41; 51].

Bibliologijos katedros gyvavimo laikotarpis – beveik treji metai. Ji buvo kuriama esant itin sudėtingai ir neramiai politinei padėčiai Lietuvoje. 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos kariuomenė okupavo Lietuvos kraštą. Prasidėjo Lietuvos sovietizacijos laikotarpis: buvo uždarinėjamos visuomeninės, kultūrinės ir religinės organizacijos. Po metų, 1941 m. birželio 22 d., prasidėjo SSRS ir Vokietijos karas, kurio metu vokiečių kariuomenė įžengė į Lietuvos teritoriją ir okupavo ją per šešias dienas. Visi šie neramumai įtakojo ir tuo metu Lietuvoje dirbusių Vilniaus bei Kauno Vytauto Didžiojo universitetų veiklą. Nedidelėje respublikoje buvo netikslinga dubliuoti tas pačias specialybes dviejuose universitetuose, todėl Vilniaus universitetas buvo plečiamas atkeliant iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto kai kurias specialybes ir diferencijuojant senuosius fakultetus [137, 11]. Kaip buvo anksčiau numatyta, 1940 m. vasarą iš Kauno į Vilnių buvo perkeltas Matematikos-gamtos mokslų fakultetas. Teisių fakultetas buvo padalintas į du – Teisės ir Ekonomikos mokslų fakultetus. Nuo 1940–1941 mokslo metų pradžios Vilniaus universitete jau ėmė veikti keturi fakultetai – Humanitarinių mokslų (su Istorijos, Filologijos ir Filosofijos skyriais), Teisės, Ekonomikos mokslų ir Matematikos-gamtos mokslų. Keičiantis aukštosios mokyklos struktūrai, 1940 m. rugsėjo 1 d. Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos skyriuje buvo įsteigta Bibliologijos katedra, o jos vedėju Vilniaus universiteto Senato 1940 m. gruodžio 1 d. posėdyje išrinktas ir patvirtintas Vaclovas Biržiška [18, 130]. Šios institucijos atsiradimą galėtume pavadinti Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu (1918–1940) aktyviai dirbusių knygos istorikų, bibliografų ir bibliotekininkų veiklos rezultatu. Atsakymą į klausimą, kas paskatino įkurti šią katedrą, randame V. Biržiškos straipsnio rankraščio fragmente [18, 127–128]: *Augant didelėms mokslinėms bibliotekoms, atsirandant naujoms akademinėms bibliotekoms Lietuvoje jaučiamas ypatingas trūkumas kvalifikuotų bibliotekininkų. <...> Jų specialybės kvalifikacijai pakelti neužtenka vieno tik reikalavimo įsigyti aukštosios mokyklos diplomą, bet reikalinga jiems duoti galimumą ir teoretiškai bibliotekininko darbui pasiruošti – tai šiuo metu gali atlikti tik bibliologijos katedra“ <...>. Be to, ši katedra turėjo padėti mokslinį pagrindą lietuviškajai bibliologijai [18, 144].*

Vilniuje Bibliologijos katedra veikė iki 1941 m. gruodžio 1 d. Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto taryba, posėdžiaudama 1940 m. spalio 11 d., pavedė V. Biržiškai kiekvieną savaitę skaityti po dvi teorines valandas bendrosios knygos istorijos kursą Istorijos skyriaus klausytojams ir lietuvių knygos istoriją Lietuvių literatūros šakos klausytojams [18, 129–130]. Abu šie kursai buvo epizodiniai, todėl jie negalėjo padėti parengti kvalifikuotų bibliotekininkų. Nuo 1941 m. rudens semestro, Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakultetui dalijantis į du fakultetus – Istorijos ir Filologijos, – Bibliologijos katedrą buvo planuota

priskirti Filologijos fakultetui, bet kaip savarankišką skyrių, kurio dėstomi dalykai nebebūtų tik kaip papildomi kitų skyrių dalykai, o rengtų *bibliografus ir aukštesnio tipo bibliotekininkus* [18, 131]. Buvo sudarinėjamas skyriaus darbo planas ir programos. Bibliologijos katedrą bandyta papildyti vienu nariu. Vasario 21 d. Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdyje Bibliologijos katedros vedėjo pasiūlytas Izidorius Kisinas buvo išrinktas katedros asistentu [18, 131], tačiau į šią vietą jo nepaskyrė Švietimo liaudies komisariatas [111, 31]. Kaip byloja išlikę archyviniai dokumentai, gegužės 16 d. vykusiame Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos posėdyje balsų dauguma Bibliologijos katedros laborantu buvo išrinktas Juozas Rimantas [18, 132], tačiau, kaip jis savo biografijoje 1942 m. pažymėjo, *1941 m. pavasarį buvau išrinktas į Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto jaunesnįjį mokslo personalą, <...> bet čia neteko dirbti* [18, 137].

1941 m. birželio 22 d., prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui, Bibliologijos katedros veikla buvo nutraukta, tačiau kurį laiką ji dar veikė Vilniuje. Vokiečių okupacija sutrukdė pradėtus katedros darbus ir 1941 m. gruodžio 1 d. ji buvo perkelta į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos fakultetą kartu su katedrai skirtais etatais, mokslo personalu bei lėšomis [18, 133]. Bibliologijos katedros vedėju vėl buvo patvirtintas V. Biržiška. Kartu su juo katedroje jau dirbo ir vyresniojo asistentu išrinktas J. Rimantas, kuris turėjo *aprūpinti klausytojus ypač praktikos darbais ir seminare, ir bibliotekoje* [18, 136]. Jo pareigos universitete buvo antraeilės ir jas derino su vadovavimu Lietuvos Centrinei bibliotekai. J. Rimantas buvo pirmasis katedros darbuotojas, įgijęs specialų bibliologijos išsilavinimą. Nuo 1927 m. dėl nepalankių aplinkybių su pertraukomis jis studijavo Kauno Vytauto didžiojo universiteto Teologijos-Filosofijos fakulteto Filosofijos skyriuje, o 1942 m. studijas baigė Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Pedagogikos skyriuje. J. Rimantas, pradėjęs dirbti Bibliologijos katedroje ir Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto tarybai leidus, 1942–1943 m. dar papildomai išlaikė Bibliologijos mokslų grupės antrinių (bendrosios knygos istorijos, bibliotekų istorijos, lietuvių bibliografijos istorijos, visuotinės literatūros, naujosios lietuvių literatūros, rusų kalbos) ir pagrindinių (lietuvių knygos istorijos, bibliografijos teorijos, bibliotekininkystės teorijos) dalykų egzaminus, labai gerai parašė diplominį darbą „Lietuvių periodikos raida“ ir 1943 m. rugpjūčio 18 d. įgijo aukštojo mokslo baigimo teises filologijos licenciatu laipsniu [18, 143]. J. Rimantui priskirtina ir tęstinio pobūdžio mokslo darbų „Bibliotheca Litwana“ leidimo idėja, kilusi 1941 m. pradžioje. *Leidinyt turėjęs apimti tokias bibliologijos <...> šakas, kaip knygos istorija, bibliografija, bibliotekininkystė, knygos menas ir kt., ir patenkinti šia mokslo šaka besidominčios visuomenės bei 1940 m. rudenį Vilniaus universitete įkurtos Bibliologijos katedros interesus* [167, 49]. Deja, įgyvendinti šį sumanymą sutrukdė prasidėjęs karas ir hitlerinė okupacija, nors buvo bandymų leidinį išleisti okupacijos

metais – jau buvo sukomplektuoti straipsniai, kuriuos pateikė keliolika žymiausių to laikmečio bibliotekininkų, bibliografų, istorikų ir lietuvių literatūros tyrinėtojų.

Remiantis Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos fakulteto reguliamu, patvirtintu 1942 m. sausio 20 d. [18, 134–135], matyti, jog tuo metu fakultete veikė du skyriai – Filosofijos ir Filologijos. Bibliologijos grupės studentai mokėsi Filologijos skyriuje, kuriame dar buvo Lietuvių kalbos ir literatūros, Vokiečių kalbos ir literatūros bei Anglų kalbos ir literatūros grupės. Į Bibliologijos mokslų grupę buvo įsirašę keliolika kitų humanitarinių mokslų specialybių studentų. Jie turėjo išklaudyti tris pagrindinius – lietuvių knygos istorijos, bibliografijos teorijos, bibliotekininkystės teorijos (po 4 val. per savaitę) – ir devynis antrinius – bendrosios knygos istorijos (6 val. per savaitę), bibliografijos istorijos (1 val. per savaitę), lietuvių bibliografijos (1 val. per savaitę), bibliotekų istorijos (2 val. per savaitę), naujosios lietuvių literatūros (2 val. per savaitę), Lietuvos istorijos (4 val. per savaitę), psichologijos (4 val. per savaitę), rusų ar lenkų kalbos bei lotynų kalbos dalykus, parašyti diplominį darbą. Tačiau iš studijavusiųjų spėjo baigti ir įgyti aukštojo mokslo baigimo diplomą tik du studentai. Tai minėtasis J. Rimantas ir Stanislava Cecilija Ambraziejūtė-Petraitiienė. Pastaroji apgynė pirmąjį bibliotekininkystės diplominį darbą Lietuvoje tema „Viešosios bibliotekos ir jų istorinė raida Lietuvoje“, kuriam vadovavo V. Biržiška, ir 1943 m. birželio 3 d. įgijo aukštojo mokslo baigimo teises filosofijos licenciato laipsniu [18, 139]. Žinomas ir dar vienas Bibliologijos grupėje studijavęs asmuo – Česlovas Grincevičius. Jis taip pat buvo parašęs diplominį darbą apie senuosius lietuviškus kalendorius, bet nespėjęs jo apginti.

1943 m. kovo 15 d. okupantai vokiečiai uždarė universitetą, tad nustojo veikti ir Bibliologijos katedra. Ją bandyta atkurti antrojo sovietmečio pradžioje. Nuo 1944 m. spalio 16 d. J. Rimantas buvo paskirtas eiti Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos-Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos ir literatūros katedros asistento pareigas [18, 143]. O lapkričio 15 d. jis per Istorijos-Filologijos fakulteto dekaną A. Janulaitį kreipėsi į universiteto rektorių A. Purėną su pareiškimu „Bibliologijos katedros klausimu“ [18, 144–145]. Kaip J. Rimantas nurodė, atkurti šį akademinį padalinį jį skatino dvi aplinkybės: <...> *1. nepaprastai sudelsto reikalo didelis aktualumas ir 2. atsitikimas, kad man teko būti bibliologijos katedros mokslo personalo nariu, jaučiančiu pareigą rūpintis, kad ši mokymo ir mokslo sritis nebūtų užmiršta.* Be to, jis pažymėjo, kad Lietuvoje labai trūksta specialistų bibliotekoms, lietuviškų knygų ir periodikos bibliografijos bei kitiems svarbiems darbams. J. Rimanto nuomone, Bibliologijos katedrą palankiau būtų steigti Kauno Vytauto Didžiojo universitete (būtent Istorijos-Filologijos fakultete), nes jai ten būtų palankesnės sąlygos veikti, kadangi Kaune jau ilgesnį laiką buvo skaitomi kai kurie bibliologijos dalykai; Kaunas turi didžiausius lietuviškų knygų rinkinius, reikalingus bibliografiniam darbui, o šiame mieste veikianti Centrinė valstybinė biblioteka ateityje galėtų būti studentų praktikos bazė. Vilniaus universitete jis rekomendavo dėstyti atskirus bibliologijos dalykus.

J. Rimantas numatė ir tai, jog būsimos katedros etatus turėtų sudaryti keturi asmenys – po du vyresniojo ir jaunesniojo personalo. Jis taip pat parengė išsamią Bibliologijos mokslų grupės ketverių metų mokymo programą [18, 146–147]. Joje išskyrė pagrindinius (lietuvių knygos istorijos, bibliografijos teorijos, bibliotekininkystės teorijos) ir antrinius (bendrosios knygos istorijos, bibliotekų istorijos, lietuvių bibliografijos istorijos, visuotinės literatūros, naujosios lietuvių literatūros) dalykus. Bendrojo lavinimo disciplinoms priskirtinos filologijos ir istorijos mokslų disciplinos – kalbotyros įvadas, bendroji fonetika, naujoji lietuvių literatūra, literatūros teorija, visuotinė literatūra, lietuvių literatūros istorija, visuotinė meno istorija, visuotinė istorija ir lietuvių tautos istorija. Specialybės disciplinoms siūlyta bendroji knygos istorija, lietuvių knygos istorija, bendroji bibliografija, lietuvių bibliografija, bibliotekų istorija, bibliotekų organizacija ir bibliotekinė technika. Iš viso knygos istorijos disciplinoms buvo skirta 480 val., bibliografijos disciplinoms – 360 val., bibliotekininkystės disciplinoms – 510 val. Buvo numatyta, kad studentai turėtų išklausti tris pasirinktinius dalykus iš keturių: latvių kalba, lietuvių kalbos istorija, lietuvių kritikos istorija, XIX a. rusų literatūros istorija. Taip pat buvo nurodytas ir fakultatyvinių dalykų sąrašas: lietuvių kultūros istorija, lietuvių stilistika, TSRS tautų tautosaka, TSRS tautų istorija ir TSRS tautų geografija. Valstybiniai egzaminai buvo numatyti iš lietuvių bibliotekininkystės ir knygos istorijos, bibliotekų organizacijos ir jų technikos bei diplominio darbo.

Deja, J. Rimanto prašymas nebuvo patenkintas ir Bibliologijos katedra nebuvo atkurta. Žengti šį svarbų žingsnį greičiausiai sutrukdė Lietuvos prijungimas prie Sovietų Sąjungos. Pasikeitusios politinės aplinkybės įtakojo ir pačią knygotyra, privertė iš Lietuvos pasitraukti žymiausią ir aktyviausią to laikmečio bibliografą ir knygotyryninką V. Biržišką. Kartu su šio akademinio knygos mokslo padalinio veiklos pabaiga nutrūko ir Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu (1918–1940) aktyviai plėtota knygotyros raida. Knygotyros ir jai artimų disciplinų studijos bei tyrimai Vilniaus universitete atsinaujino ir suaktyvėjo 1949 m. įkūrus Bibliotekininkystės katedrą. Tačiau tik po 1990 m. knygotyra įgijo naujų paskatų ir galimybių, kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė ir savarankiškas knygotyros akademinis padalinys.

1.2.2. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas

1.2.2.1. Raidos bruožai

Dabartinis Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas savo veiklą pradėjo 1990 m. rugsėjo 1 d. kaip Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Knygotyros ir bibliografijos katedra. Jos vedėju buvo išrinktas Domas Kaunas. Tiesa, reikia paminėti, kad iki šio akademinio padalinio įkūrimo, veikė Knygotyros metodinė komisija. Išlikę

šios komisijos posėdžių protokolai apima 1980–1985 m. [69]. Ši komisija buvo sudaryta, atsižvelgiant į Vilniaus universitete 1979 m. gruodžio mėnesį apsilankiusios TSRS Aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos komisijos, tyrusios bibliotekininkų rengimą, pasiūlymą mokslines problemas spręsti atskirose metodinėse komisijose. Komisiją sudarė dėstytojai iš Bibliotekininkystės katedros (V. Stonienė) ir Mokslinės informacijos katedros (L. Vladimirovas, D. Kaunas, V. Jurkuvėnienė). Jos pirmininku buvo išrinktas L. Vladimirovas. Kaip buvo pažymima, Knygotyros metodinė komisija *nagrinės visus knygotyrines problemas liečiančius klausimus, susijusius su abiejų katedrų dėstytojų veikla. Pirmiausia bus nagrinėjami ir rekomenduojami spaudai paruošti metodiniai leidiniai studentams iš knygotyrinio disciplinų ciklo, bus svarstomos atitinkamų kursų programos, atskiros spaudai ruošiamos paskaitos, atskiri straipsniai ir kt.* [69]. Numatytos darbo kryptys iš dalies sutampa su katedros, kaip akademinio padalinio, prioritetinėmis veiklos kryptimis. Tai rodo, kad jau tuomet buvo poreikis turėti savarankišką padalinį, atstovaujantį knygotyrą.

Knygotyros ir bibliografijos katedra, 1991 m. liepos 1d. įkūrus Vilniaus universitete Komunikacijos fakultetą, buvo reorganizuota į Knygotyros katedrą. Vilniaus universiteto Taryba, pasiremdama ekonomiškai išsivysčiusių pasaulio šalių patyrimu, 1991 m. birželio 18 d. įvykusiame posėdyje nutarė bibliotekininkystės ir bibliografijos bei žurnalistikos specialybių pagrindu įsteigti Komunikacijos fakultetą, kurį sudarys Komunikacijos ir informacijos teorijos katedra, Informacijos sistemų katedra, Bibliotekininkystės katedra, Knygotyros katedra ir Žurnalistikos institutas [147]. Iki tol minėtų specialybių specialistai buvo rengiami Istorijos fakultete. Buvo pažymėta, kad šio fakulteto struktūra nebeatitinka minėtų specialybių sampratos, neskatina spartesnės žurnalistikos ir bibliotekininkystės raidos, jų modernizavimo. Posėdyje buvo akcentuota, kad būtina kokybiškai nauja informacijos specialistų rengimo metodologija ir naujas jų mokymo organizavimo būdas.

Vykstančios reformos, be abejo, turėjo įtakos ir vos metus gyvuojančiai Knygotyros katedrai. Visų pirma sutrumpėjo jos pavadinimas. Anot D. Kauno, *jis tapo universalesnis ir talpesnis, turiniu ir forma privalėjo integruoti visą kompleksą šiuolaikinių akademinų disciplinų, Vakarų moksle įvardijamų sąvokomis bibliology, book science, Buchwissenschaft, księgoznawstwo, o Rytų – knigovėdėnijė ir aprėpiančių visą rašto ir spaudos industrijos, švietimo bei kultūros ir su šia veikla susijusių informacijos procesų sferą* [51, 195].

Po daugiau nei dešimties metų, tobulinant Komunikacijos fakulteto struktūrą ir vykdomas studijų programas, taip pat atsižvelgiant į Europos Sąjungos Komisijos rekomenduojamą Mokslų klasifikaciją, patvirtintą Lietuvos Respublikos vyriausybės 1997 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 1245 [91], kurioje knygotyra priskiriama Humanitarinių mokslų srities Komunikacijos ir informacijos mokslų kryptčiai (šakos: *H 100 Dokumentacija, informacija, bibliotekininkystė, archyvistika; H 105 Bibliografija; H 110 Knygotyra*), Knygotyros katedros interesų sritis buvo dar

labiau išplėtotą. Atsirado poreikis tikslinti šio padalinio pavadinimą. 2003 m. sausio 14 d. įvykusiame Knygotyros katedros posėdyje buvo nutarta: *atsižvelgiant į Komunikacijos fakulteto struktūros kaitą, vykdomus mokslinius tyrimus, komunikacijos ir informacijos krypties mokslų šakų klasifikaciją, kuruojamas studijų programas, adekvataus ryšio su profesine aplinka palaikymo būtinybę, tradicijų išsaugojimą ir puoselėjimą, Knygotyros katedrą pervadinti į Knygotyros ir dokumentotyros institutą* [141]. Pažymėtina, kad šiuo atveju, *instituto* pavadinimas yra tapatus *katedros* pavadinimui. Skirtumas tik tas, jog institutui vadovauja ne vedėjas, o direktorius. Jo pareigas nuo pat pradžių eina D. Kaunas.

Toks instituto pavadinimas išliko iki šių dienų. Tiesa, 2007 m. pabaigoje, *atsižvelgiant į mokslo pažangos inicijuotą transformacijos ir atsinaujinimo poreikį, patirtį ir pasikeitimus Europos šalių mediologijos šakoje ir aukštajame moksle, šiuolaikinės mokslo kalbos ugdymo ir adekvačių ryšių su kitų šalių mokslo ir studijų mokyklomis plėtros galimybę, padalinio brandą ir kaitos poreikius, poreikį plėtoti akademinės veiklos ir tyrimų problematiką, poreikį aprėpti naujausių informacijos dokumentų įvairovę, padalinio akademinės veiklos atitikimą kuruojamoms studijų programoms ir tyrimo kryptims, paskatą integruoti Knygotyros ir dokumentotyros instituto bei kitų padalinių studijų programų įvairovę*, buvo kilęs sumanymas pastarąjį pakeisti *Mediologijos institutu* [140]. Tačiau jis liko nerealizuotas.

Knygotyros ir dokumentotyros institutas greitai pasieks savo gyvavimo dvidešimtmetį. Turbūt nesuklysimė teigdami, jog tai pakankamai brandus amžius, jau suformavęs ir nubrėžęs šio akademinio padalinio prioritetines veiklos kryptis. Instituto akademinės bendruomenės kasdienybė tapo mokslo tiriamasis bei pedagoginis darbas. Tai svarbiausios veiklos kryptys. Joms įgyvendinti reikalinga kolektyvo darba.

1.2.2.2. Dalyvavimas studijų programose

Knygotyros ir dokumentotyros institutas šiuo metu dalyvauja šešiose studijų programose: bibliotekininkystės ir informacijos bakalaurų, bibliotekų ir informacijos centrų vadybos magistrų, archyvistikos bakalaurų, leidybos bakalaurų ir magistrų bei knygotyros magistrų. Instituto kuruojamos studijų programos yra nuolat tobulinamos ir atnaujinamos, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos ir Universiteto studijų strategijos pokyčius bei kitų šalių naujoves. Bendradarbiavimas ir ryšių palaikymas su profesine aplinka yra būtina sąlyga, siekiant užtikrinti studijų kokybę ir geriausių specialistų integravimą į darbo rinką, dėl to Institutas palaiko glaudžius ir abiem šalims naudingus ryšius su profesinės aplinkos institucijomis ir organizacijomis – komunikacijos ir informacijos srities profesinėmis asociacijomis (Lietuvos leidėjų asociacija, Spaustuvininkų asociacija, Knygų prekybininkų asociacija), leidyklomis, spaustuvėmis, knygynais, archyvais,

bibliotekomis, muziejais, mokslo institutais ir informacijos centrais. Į šias institucijas ir organizacijas studentai siunčiami atlikti praktiką, iš jų kviečiami dėstytojai valandininkai dėstyti specialiuosius dalykus, siūlyti temas bakalauro ir magistro baigiamiesiems darbams, dalyvauti Instituto vykdomų studijų programų komitetų veikloje.

Giliausias ir seniausias tradicijas turi bibliotekininkystės studijos. Jos Vilniaus universitete gyvuoja jau daugiau nei pusšimtį metų. Per visą šį laikotarpį jos buvo nuolat tobulinamos ir atnaujinamos, atsižvelgiant į kintančius visuomenės bei aplinkos poreikius. Už šias studijas yra atsakingas Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas, tačiau Knygotyros ir dokumentotyros instituto, kaip bendradarbio, darbo krūvis yra taip pat pakankamai nemažas. Instituto kolektyvas bibliotekininkystės ir informacijos specialybės studentams dėsto privalomuosius knygotyros, knygos istorijos (Lietuvos, užsienio), spaudos ir rankraštinio paveldo, bibliografijos (teorijos, metodikos, lietuvių, užsienio), bibliografinės heuristikos, komunikacijos ir informacijos teorijų, taip pat pasirenkamuosius – leidybos pagrindų, biografistikos ir bibliofilijos dalykus, be to, aprūpina mokomąja literatūra ir vadovauja kursinių bei bakalauro baigiamiesiems darbams. Knygotyros ir dokumentotyros instituto darbuotojas O. Janonis yra bibliotekininkystės ir informacijos bakalauro bei bibliotekų ir informacijos centrų vadybos magistrų studijų programų komitetų narys.

Archyvistikos bakalauro studijos pradėtos nuo 1999 m. Jų sukūrimą sąlygojo informacijos tvarkybos ir vadybos gebėjimų turinčių šiuolaikinių specialistų poreikis. Archyvistikos programą Komunikacijos fakultetas parengė ir vykdo kartu su Istorijos bei Ekonomikos fakultetais [51, 197]. Knygotyros ir dokumentotyros institutui tenka didžiausia našta ir atsakomybė. Jis atsako už šių studijų turinį ir įgyvendinimą. Archyvistikos studijų programos komiteto pirmininkė yra J. Zinkevičienė, nariai – D. Kaunas, A. Navickienė, A. Pacevičius, D. Lukšaitė (Lietuvos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės) ir I. Kasciuškevičiūtė (Lietuvos valstybės naujasis archyvas). Ši studijų programa yra dar pakankamai nauja. Jos struktūra bei turinys yra nuolat tobulinami, taip ją artinat link šiuolaikinių dokumentalistikos studijų. Studijuojantiems archyvistikos studijų programą, siekiama suteikti bendrojo universitetinio, komunikacijos ir informacijos studijų krypties išsilavinimo pagrindus bei žinias, kurios yra būtinos dokumentų vadybininkų profesinei veiklai kaupiant, tvarkant ir saugant dokumentus, teikiant informacines paslaugas vartotojui, atliekant valdymo funkcijas, komunikuojant su profesine aplinka ir visuomene [146]. Baigęs studijas, absolventas gali dirbti dokumentų vadybininku valstybiniuose, apskričių, įvairių įstaigų bei institucijų, taip pat privačiuose archyvuose, muziejuose, bibliotekose, informacijos įstaigos ir kt.

2004 m. Institute, remiantis Vokietijos, Anglijos ir Rusijos aukštųjų mokyklų leidybos studijų organizavimo bei Komunikacijos fakultete sukaupia komunikacijos ir informacijos krypties

studijų programų vykdymo patirtimi, buvo sukurta nauja leidybos bakalauro studijų programa. Šių studijų programos komiteto koordinatorius yra R. Misiūnas, nariai – D. Kaunas, P. V. Vengrauskas (Ekonomikos fakultetas), A. Navickienė, R. Pranaitis, A. Mickevičius („Versus aureus“ leidykla). Iki tol bakalauro studijų pakopos leidybos specialistai Lietuvoje nebuvo rengiami. Šios studijų programos sukūrimą paskatino išaugęs leidybos srities žinovų bei organizatorių poreikis. Leidybos studijų programa šiuo metu yra viena iš populiariausių. 2006 m. tarp 69 Vilniaus universitete esančių bakalauro studijų programų ji buvo trečioje vietoje [41, 6]. Programos paskirtis – rengti atviros rinkos sąlygomis gebančius dirbti vidurinės grandies leidybos bei reklamos specialistus, suteikti žinių ir kvalifikaciją, leidžiančią pradėti savarankišką veiklą leidybos ir reklamos srityje [146]. Studijų programą įvykdęs absolventas geba organizuoti bei valdyti informacijos ir komunikacijos procesus, kvalifikuotai atlikti leidybos institucijai būdingą specifinę organizacinę veiklą, yra įsisavinęs leidybos darbų bei užduočių ekspertizės, paslaugų teikimo metodiką, išlavinęs valdymo ir konkuravimo, leidinių platinimo rinkos aplinkoje įgūdžius. Baigęs studijas, absolventas gali dirbti leidybos, reklamos bei žiniasklaidos institucijose.

Nuo 2001 m. Komunikacijos fakultete vykdoma leidybos magistro studijų programa, trunkanti pusantrų metų. Šios studijų programos komiteto pirmininkas yra O. Janonis, nariai – A. Navickienė, P. V. Vengrauskas (Ekonomikos fakultetas), R. Misiūnas, A. Mickevičius („Versus Aureus“ leidykla), P. Kalibatas (UAB „Petro ofsetas“), doktorantė Ž. Zavadskytė-Zakarauskienė. Leidybos studijų programa suteikia galimybę leidybos (ir kitų specialybių) bakalauroi tęsti studijas, specializuojantis tradicinės leidybos, elektroninės leidybos ir leidinių platinimo srityse. Programos tikslas yra parengti atviros rinkos sąlygomis gebančius dirbti vadovaujančios grandies leidybos specialistus, kurie sugebėtų formuoti leidybinės įmonės politiką ir strategiją [146]. Šios studijų programos studentams dėsto Knygotyros ir dokumentotyros instituto, Ekonomikos fakulteto bei Vilniaus dailės akademijos dėstytojai. Leidybos magistrantūros absolventas gali dirbti vadovaujama darbu leidybos, reklamos bei žiniasklaidos institucijose.

Leidybos specialistų rengimo tobulinimo tikslu, Knygotyros ir dokumentotyros instituto iniciatyva 2003 m. buvo įkurta leidybos verslo ir specialistų konsultacinė taryba Knygos kolegija. Ją sudaro visuomeniniais pagrindais susibūrę Lietuvos leidėjų, spaustuvininkų, Mokslinės ir mokomosios literatūros leidėjų ir platintojų asociacijų nariai, svarbesnių leidyklų ir poligrafijos įmonių vadovai, pirmininkauja UAB „Petro ofsetas“ generalinis direktorius Petras Kalibatas. Kolegijos tikslas yra konsultuoti ir teikti metodinę bei dalykinę paramą Leidybos bakalauro ir magistro studijų programų dėstytojams ir studentams rengiant knygų leidybos ir platinimo profesionalus, kurie atitiktų Lietuvos darbo rinkos poreikius ir galėtų tobulinti esamą knyginkystės sistemą, spartinti jos technologijų modernizavimą, įsiliejimą į Europos knygų rinką ir jos informacijos erdvę. Steigėjai nustatė tokias prioritетines veiklos užduotis [64]: 1)

bendradarbiauti tobulinant studijų programas ir kursus, 2) rengiant dirbančių specialistų profesinio tobulino programas, 3) tiriant knygų rinką, 4) plečiant studentų praktikų bazę, 5) remti leidybos studijų programų pristatymą mugėse ir parodose. Įgyvendindami šias užduotis, Kolegijos nariai dalyvauja studijų proceso aptarimuose, studijų programų komitetų veikloje. Kai kurie specialistai studentams dėsto specialiuosius dalykus.

Knygotyros magistrantūros studijų koordinavimas yra vienas iš svarbiausių Knygotyros ir dokumentotyros instituto uždavinių. Šios studijų programos komiteto pirmininkas yra D. Kaunas, nariai – A. Navickienė, J. Zinkevičienė, R. Misiūnas, A. Braziūnienė, R. Varnienė (Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka), D. Narbutienė (Lietuvos mokslų akademijos biblioteka). Knygotyros magistro studijų trukmė – dveji metai. Programos tikslas – parengti knygotyros specialistus ir tyrėjus, kurie sugebėtų kritiškai vertinti knygos ir joms giminingų leidinių gamybos, sklaidos ir vartojimo procesus, juos organizuoti ir valdyti, knygos tyrimuose taikyti bendruosius ir specifinius mokslo metodus, rengti analitinę medžiagą, vadovauti problemų tyrimui ir tyrėjų kolektyvui [146]. Studijomis siekiama suteikti žinių, kurias absolventas galėtų pritaikyti mokslo tiriamajame darbe, mokslinių ir viešųjų bibliotekų senų ir retų knygų bei rankraščių skyriuose ir kitose panašiose įstaigose dirbti su vertingu rankraštiniu ir spaudos paveldu. Studijų programos komitetas, atsižvelgdamas į tai, kad kasmet mažėja norinčiųjų studijuoti šią studijų programą (2006 m. tarp 93 Vilniaus universitete esančių magistro studijų programų knygotyra buvo 88 vietoje [41, 6]), pastaruoju metu ją tobulina ir atnaujina.

Doktorantūra – tai trečiosios pakopos studijos, kuriose rengiami mokslininkai. Jos apima doktorantūros studijas, kryptingus mokslinius tyrimus ir disertacijos rengimą. Vilniaus universitete doktorantūra buvo įsteigta 1991 m., reorganizavus aspirantūrą. Nuo šių metų Komunikacijos fakultete veikė socialinių mokslų Bibliotekininkystės ir knygotyros krypties doktorantūra. 1998 m. ji buvo reformuota, remiantis tais metais įsigaliojusių Švietimo ir mokslo ministerijos įsakymu, kuriuo buvo patvirtintos mokslo kryptys, nurodomos suteikiant teisę steigti doktorantūrą ir teikti mokslo laipsnius, bei Europos Sąjungos Komisijos Mokslų klasifikacijos mokslų šakų priskyrimas mokslo kryptims, nurodomoms suteikiant teisę steigti doktorantūrą ir teikti mokslo laipsnius [88]. Komunikacijos fakultete buvo įsteigta Humanitarinių mokslų srities Komunikacijos ir informacijos krypties doktorantūra, kurioje gali būti rengiamos devynių mokslų šakų daktaro disertacijos, tarp jų bibliotekininkystės, dokumentotyros, archyvistikos, informacijos, bibliografijos ir knygotyros.

Į Knygotyros ir dokumentotyros instituto kuruojamų mokslų šakų doktorantūrą stoja įvairių kartų bibliotekininkystės studijų Vilniaus universiteto absolventai, taip pat filologai bei istorikai, dirbantys mokslinių bibliotekų senųjų ir retų knygų bei rankraščių ir kituose su mokslo tiriamąja veikla susijusiuose skyriuose. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo knygotyros disertacijas pirmosios apgynė dar aspirantūros studijas pradėjusios Audronė Glosienė („Knygų leidyba ir

platinimas Lietuvoje 1918–1940 m.“) (1993) ir Aušra Navickienė („Lietuviškos knygos raida 1795–1864 metais“) (1993). Nuo doktorantūros veiklos pradžios Knygotyros ir dokumentotyros institute knygotyros, dokumentotyros ir bibliografijos mokslų šakų disertacijas parengė devyni doktorantai, tarp jų – Remigijus Misiūnas („Lietuvių išseivių knygų leidyba Vakarų Europoje 1945–1952 m.“) (1996), Violeta Černiauskaitė („Lietuviškos knygos raida tautinės kultūros plėtros sąlygomis 1904–1914 metais“) (2000), Daiva Narbutienė („LDK lotyniškoji knyga XVI–XVII amžiais“) (2001), Liucija Citavičiūtė („Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaro poveikis lietuvių raštijos ir knygos kultūros plėtotei XVIII–XIX amžiuje“) (2001), Nijolė Lietuvninkaitė („Kauno knygos kultūra 1843–1918 metais“) (2002), Lina Šarlauskienė („Lietuvos elektroninių serialinių leidinių leidyba (profesionalizmo aspektu)“) (2002), Daiva Lukšaitė („Dokumentų vertės ekspertizė archyvuose: Lietuvos nacionalinio dokumentų fondo viešojo sektoriaus įstaigų dokumentų vertės ekspertizė“) (2005), Alma Braziūnienė („Bibliofilija kaip asmenybės raiška: Kazys Varnelis“) (2006) ir Inga Petravičiūtė („Elektroninių dokumentų Lietuvos nacionaliniame dokumentų fonde valdymas“) (2007). Šiuo metu institute disertacijas rengia aštuonios doktorantės: Eglė Akstinaitė („Levas Vladimirovas – knygotyryninkas“), Nijolė Bliūdžiuvienė („Tarptautiniai atminties institucijų standartai ir jų taikymas Lietuvoje“), Rima Cicėnienė („Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rankraštinės knygos kultūra (iki XVI a. pab.)“), Iveta Jakimavičiūtė („Lietuvos knygos veikėjų biografika knygos tyrimuose (1945–2005)“), Alina Meilūnaitė-Vaišvilienė („Reklama kaip komunikacijos priemonė knygų leidyboje“), Jolita Steponaitienė („Lietuviškos knygos modernėjimas Spaudos draudimo laikotarpiu“), Živilė Zavadskytė-Zakarauskienė (Lietuvos knygų prekyba: permamos atgautos nepriklausomybės sąlygomis“) ir Gintarė Galinienė („Universitetinė leidyba Lietuvoje“).

Parengtų ir rengiamų disertacijų tematika priklauso nuo Knygotyros ir dokumentotyros instituto atstovaujama mokslų šakų Lietuvos mokslo sistemoje, nuo vykdomų biudžetinių mokslo tiriamųjų darbų temų, nuo tiriamajam darbui galinčiųjų vadovauti profesinės bei mokslinės kvalifikacijos, taip pat nuo kuruojamų mokslų šakų iširtumo laipsnio. Tyrimų problematika apima lietuvių raštijos, Lietuvoje bei išseivijoje lietuvių ir kitomis kalbomis leistų knygų, knygotyros, dokumentotyros ir bibliografijos teorijos bei metodikos, archyvistikos organizacijos, raidos savitumus ir dėsningumus, taip pat knygos kultūros, bibliofilijos, dokumentų vadybos, skaitmeninių dokumentų ir jų leidybos klausimus.

Doktorantūra yra labai svarbi Knygotyros ir dokumentotyros instituto vykdomų mokslo tiriamųjų darbų dalis. Parengtos disertacijos, paskelbti straipsniai ir konferencijose perskaityti pranešimai praplečia knygotyros šaltinotyra, formuoja naujas tyrimų kryptis ir gaires, užpildo moksle esančias spragas. Dažnai parengtų disertacijų pagrindu išleidžiamos gerokai papildytos ir

turinčios išliekamosios vertės mokslinės monografijos. Doktorantūra yra būtina sąlyga knygotyros tęstinumui užtikrinti.

Knygotyros ir dokumentotyros instituto nariai yra atsakingi ir už studentų aprūpinimą mokomąja literatūra, jos rengimą bei atnaujinimą. Per septyniolika veiklos metų kolektyvas parengė trisdešimt paskaitų konspektų, metodinių nurodymų, seminarų planų, kursų programų, studijų vadovų ir kitų mokomųjų leidinių (žr. 1 priedą). Studijų pagrindine ir pagalbine medžiaga geriausiai yra aprūpintas knygos istorijos kursas. Po tris kartus buvo perleisti knygos istorijos dalyko seminarų planai (1991, 1998, 2006) bei teorijos, istoriografijos ir istorijos klausimus aprėpiantis D. Kauno parengtas studijų vadovas „Lietuvos knygos istorija“ (1995, 1997 (išėjo du kartus)). Parengti keturi pagalbiniai mokomieji leidiniai, skirti svarbesnėms temoms gvildinti – R. Misiūno „Išėivių knygos leidyba Vakarų Europoje, 1945–1952 m.“ (1997), „Leidyba ir platinimas“ (2000), „Knygų leidyba pasaulyje“ (2003) ir A. Navickienės „Lietuviška knyga XIX amžiuje“ (2000). Knygotyros studijos ilgus dešimtmečius rėmėsi V. Stonienės parengtu paskaitų konspektu „Knygotyros pagrindai“ (1990), kuriame pateikiama knygotyros teorijos, metodologijos ir knygininkystės organizavimo žinių, išsamiai ir nuosekliai apibūdinamas knygų leidybos ir gamybos procesas, knygos struktūra ir architektonika, leidinių tipologija, spaudos statistika, knygos vieta ir vaidmuo tarp kitų visuomenės informavimo priemonių. Šis konspektas nepraranda aktualumo ir šiandien, tačiau nemaža dalis informacijos yra jau pasenusi ir nebeatitinka šiandienos reikalavimų. Knygotyros studijoms buvo parengta ir iki šiol naudojama kurso programa (1995, 2000) bei pratybų vadovu (2000, 2005). 2005 m. D. Kaunas knygotyros magistrantams parengė knygotyros istoriografijos kurso programą ir kolokviumų planus. Nemažai mokymo priemonių parengta ir bibliografijos dalykams. Jų autoriai – O. Janonis, E. Macevičiūtė ir J. Zinkevičienė.

Bene didžiausiu pastarųjų metų Knygotyros ir dokumentotyros instituto kolektyvo pasiekimu laikytinas „Knygotyros“ vadovėlio parengimas (2006, antras leidimas – 2007). Vadovėlį rašė D. Kaunas (sudarytojas ir atsakingasis redaktorius), A. Navickienė, V. Stonienė, R. Misiūnas, J. Zinkevičienė, V. Černiauskaitė, I. Jakimavičiūtė bei kvistos Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto dėstytojos V. Mozūraitė ir A. Glosienė. Tokio leidinio poreikį turėjome jau seniai. Vadovėlio tikslas, kaip pažymima pratarinėje, – *teikti dalyko teorinius pagrindus, žinias apie svarbiausius knygininkystės procesus, supažindinti su moksline ir profesine terminija, lavinti gebėjimus naudotis informacijos ir komunikacijos priemonėmis* [63, 21]. Gausi vadovėlio auditorija. Tai leidybos, poligrafijos, bibliotekininkystės ir knygotyros studijų programų studentai, studijuojantys Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos universitetuose, Vilniaus dailės akademijoje ir Kauno kolegijoje. Į auditoriją orientuota vadovėlio struktūra. Leidinyje nagrinėjami knygotyros teorijos ir metodologijos, knygininkystės, knygos sklaidos bei vartojimo klausimai pateikiami patrauklia dėstyto formos ir nagrinėjami šiuolaikinio, sparčiai kintančio, informacinių technologijų įtakojamo

pasaulio kontekste. Medžiaga dėstoma lengvai ir prieinamai, jos suvokimą palengvina gausios iliustracijos. Studentams ypatingai naudingas vadovėlio gale pateikiamas aiškinamasis terminų žodynelis. Pastarasis įgalina greitai pasitikslinti vieną ar kitą dažniausiai tekste sutinkamą terminą. Knygos gale taip pat randame šaltinių ir literatūros sąrašą, kuris nukreips studijuojantį tolesnėms savarankiškomis studijoms. Be minėtų parankumą didinančių elementų, leidinio rengėjai pateikė ir asmenvardžių rodyklę bei Vilniaus universiteto studijų programų, pagal kurias studijuojama knygotyra, aprašymus.

Vadovėlį sudaro keturios dalys: 1) teorija ir metodologija; 2) knygos kūryba, leidyba ir gamyba; 3) knygos sklaida ir 4) knyga ir vartotojas. Kiekviena dalis dar skaidoma į skyrius ir skirsnius. Pirmoji dalis – viena svarbiausių, kadangi ji aprėpia pagrindinius knygotyros teorijos ir metodologijos klausimus. Čia skaitytojas bendrais bruožais supažindinamas su užsienio šalių ir Lietuvos knygotyros atsiradimu bei būdingiausiais raidos etapais, nurodant knygotyros vietą Lietuvos studijų bei mokslų klasifikacijose, su *knygos* samprata ir vyraujančiais knygotyros pavadinimais, knygotyros objektu, struktūra, metodais. Šioje dalyje taip pat dėstomi profesiniam rengimui svarbūs terminologijos ir leidinių tipologijos klausimai. Antrojoje vadovėlio dalyje išsamiai aiškinami knygos sukūrimo, jos leidybos ir gamybos procesai. Skaitytojas supažindinamas su pagrindiniais leidyklų tipais ir skyriais bei jų vykdomų darbų specifika, esminiais knygų leidybos principais, knygos gamybos technologijomis. Šioje dalyje nušviečiamas ne tik knygos radimosi procesas, bet kartu detalios aprašomos ir poligrafinės medžiagos, iš kurių knyga pagaminta (popierius, jo rūšys, įrišimo medžiagos, spaustuviniai šriftai, spaudos dažai), išoriniai (formatas, apimtis, viršelis) ir vidiniai (pagrindinis tekstas, pagalbinių informacinių tekstai, iliustracijos, leidybiniai duomenys, puslapis) knygos elementai, kurių apibūdinimui pasitelkiamas architektūros terminas. Informacinių technologijų plėtra verčia susimąstyti ir apie netradicinės formos leidinius, todėl vienas šios dalies skirsnių skiriamas skaitmeninės knygos problematikos (sampratos, ieškos, prieigos, sklaidos ir trukdžių) nagrinėjimui. Knygos sklaidos specifika atskleidžiama trečiojoje leidinio dalyje per knygų pirkėjų grupes ir pirkimo motyvus, knygų prekybos formas ir metodus, knygos reklamos ypatumus, spaudos statistiką, informavimo apie knygas sistemą. Paskutinėje vadovėlio dalyje aptariamas knygos ir vartotojo santykis. Čia, atsižvelgiant į sparčiai kintančius informacinės visuomenės poreikius ir tuo pačiu kintančią knygų leidimo bei skaitymo situaciją, pateikiama *skaitytojo* ir *vartotojo* samprata, skaitytojų tipologija bei skaitytojų tipai, svarstyta tradicinės knygos futurologijos klausimu, aptariamas tradicinės knygos santykis su skaitmenine knyga bei kitomis masinės komunikacijos priemonėmis. Šios dalies vienas skyrių yra skiriamas bibliofilijos teorinių klausimų aptarimui bei šiuolaikinės bibliofilijos būklei nušviesti. Bene didžiausios apimties vadovėlyje yra skyrius, nagrinėjantis knygos paveldo ir jo priežiūros problematiką.

Verčiant „Knygotyros“ vadovėlio lapus ir besigilinant į pateiktą medžiagą, suvokta, kokio įdirbio ir pedagoginės patirties iš rengėjų pareikalavo šio unikalaus vadovėlio parengimas. Vadovėlis bus puiki priemonė tiek dėstytojams, skaitantiems knygotyros kursus, tiek šių kursų besiklausantiems studentams. Skoningai ir patraukliai apipavidalintas leidinys papuoš ir ne vieno bibliofilo ar šiaip knygos pasauliu besidominčiojo lentyną.

Knygotyros ir dokumentotyros instituto narių dalyvavimas studijų procese – paskaitų dėstymas, seminariniai užsiėmimai, darbas su doktorantais, vadovavimas studentų kursiniams, bakalauro ir magistro darbams, mokomosios literatūros rengimas, mokymo metodikos tobulinimas – yra tapęs kasdienybe. Tai nesibaigiantis procesas. Jis reikalauja palankios darbo atmosferos, dėstytojų atitinkamos kvalifikacijos ir jos tobulinimo sąlygų.

1.2.2.3. Mokslo tiriamasis darbas

Mokslinis darbas reprezentuoja universiteto ir atskirų jo padalinių veiklą. Jis taip pat užtikrina dėstymo kokybę ir mokslininkų kvalifikaciją. Mokslinio darbo rezultatai skelbiami įvairiuose mokslo darbuose, konferencijose bei seminaruose. Remiantis atliktų tyrimų kiekybiniu ir kokybiniu vertinimu, nustatomas tam tikro padalinio narių darbo efektyvumas ir rezultatyvumas.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, knygotyra įgavo naujų paskatų 1990 m., atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir akademinį padalinį Vilniaus universitete. Buvo pradėta aktyviai ir nuosekliai įgyvendinti mokslo tiriamąjį darbą. Nuo pat pradžių buvo dirbama dviem mokslo tiriamojo darbo kryptimis – knygotyros ir bibliografijos. Pirmosios mokslinių tyrimų temos buvo „Lietuviškos knygos istorija“ ir „Lietuvių bibliografijos raida 1940–1990 m.“ Jos buvo užbaigtos 1993 m. Pirmosios temos tyrimų pagrindu 1996 m. išleistas kolektyvinis (A. Glosienės, D. Kauno, A. Navickienės, V. Stonienės) leidinys „Lietuviškoji knyga: istorijos metmenys: nuo rašto atsiradimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais“. Antrąją temą buvo užsibrėžta nustatyti Lietuvos bibliografijos raidos dėsningumus. Atlikti darbai sudarė pagrindą tolesniems lietuvių bibliografijos tyrimų ir rezultatų apibendrinimams.

1993 m. lapkričio mėnesį vykusiam Knygotyros katedros posėdyje buvo patvirtintas mokslo tiriamosios veiklos 1994–2004 m. planas [141]. Buvo pažymėta, kad kiekvienas dėstytojas gali dirbti jį dominančioje tyrinėjimo srityje, tačiau toji sritis būtinai turi sietis su pagrindinėmis katedros mokslo tiriamojo darbo plano kryptimis. Pagal patvirtintą planą nuo 1994 m. buvo pradėtos dvi naujos mokslo tiriamojo darbo kryptys – „Lietuvių knygotyros“ (vadovas D. Kaunas) ir „Lietuvių nacionalinės bibliografijos 1945–1995 m.“ (vadovas O. Janonis). Pirmoji tema buvo priskirta pagrindinėms Vilniaus universiteto mokslinių tyrimų kryptims. Šios temos dalyvių mokslinio darbo uždavinys buvo *tirti lietuvių knygos raidos etapus, dėsningumus, tendencijas,*

analizuoti ir vertinti poligrafijos, knygos leidybos ir platinimo institucijų bei asmenų veiklą, spaudos repertuaro formavimąsi, atskleisti knygos vaidmenį visuomenės kultūros, švietimo, politikos ir ekonomikos gyvenime [67, 40]. Bibliografų mokslinių tyrimų tikslas – apibendrinti šios rūšies bibliografijos raidą tarybiniais metais ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, diagnozuoti jos dabartinę būklę atsižvelgiant į tarptautinių programų reikalavimus ir nustatyto jos tobulinimo uždavinius [68, 71]. Darbo rezultatai buvo realizuojami publikacijomis, kolektyviniais ir monografiniais veikalais, konferencijomis ir seminarais. Per šį laikotarpį kolektyvas parengė itin svarbių ir reikšmingų veikalų, išleistų atskiromis mokslinėmis monografijomis bei straipsnių rinkiniais, taip pat kolektyvinių darbų. 1996 m. buvo išleistos dvi autorinės D. Kauno monografijos. Viena jų skirta pirmajam „Aušros“ redaktoriui, leidėjui, spaustuvininkui Jurgiui Mikšui, antroji – Mažosios Lietuvos knygai, kuri apibendrina autoriaus tyrinėjimus, aprėpiančius keturių šimtmečių laikotarpio Mažosios Lietuvos knygos raidą. Šio Lietuvos regiono knygai skirtas ir 1999 m. to paties autoriaus išleistas straipsnių rinkinys „Knygos dalia: Mažosios Lietuvos knygos istorijos tyrinėjimai“. Itin darbingi, sėkmingi ir rezultatyvūs buvo 1997 m. – Pirmosios lietuviškos knygos metai. Svarbu paminėti pirmąjį lietuvišką enciklopedinį žodyną „Knygotyra“, išleistą šiais metais. Jame pateikiami knygos mokslo ir knyginkystės plačiaja prasme teorijos, istorijos, metodikos, organizacijos bei gretimų mokslų šakų – menotyros, žurnalistikos, komunikacijos ir informacijos mokslų – terminų paaiškinimai bei apibrėžimai, pristatomos žymių asmenų trumpos biografijos, svarbiausios jų gyvenimo datos, parašyti darbai. Enciklopedinio žodyno rengimas truko penkerius metus, dalyvavo daugiau kaip keturiasdešimt autorių. Tai buvo vienas iš sudėtingiausių kolektyvo mokslo tiriamojo darbo uždavinių. Pirmosios lietuviškos knygos sukakčiai skirta 1998 m. išleista knyga, kurioje suregistruoti dokumentai, bibliografija ir kronika. Žengti pirmieji žingsniai bibliofilijos tematikos linkme – 2001 m. pasirodė D. Kauno sudaryta interviu knyga „Bibliofilai apie asmenines bibliotekas“. Bibliografijos tyrimų pagrindu 2002 m. buvo išleista O. Janonio mokslinė monografija „Bibliografijos mokslas ir praktika XX amžiaus antrojoje pusėje: raidos bruožai“. Pirmą kartą plačiau analizuota lietuvių išėivių knygų leidyba po Antrojo pasaulinio karo. Šia tema 2003 m. buvo išleista R. Misiūno disertacijos pagrindu parengta monografija „Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba 1945–1952“. Minėtuose bei kituose Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojų parengtuose leidiniuose (žr. 2 priedą), publikacijose bei doktorantų disertacijose buvo tiriami bendrieji knygotyros klausimai, lietuviškos knygos raidos etapai, savitumai, dėsniumai, tendencijos, tarpkultūriniai ir tarptautiniai ryšiai, kompleksiskai analizuoti ir įvertinti knygų leidybos, poligrafijos, repertuaro, tipologijos, platinimo, funkcionavimo visuomenėje ir istoriografijos klausimai, informacijos ir bibliografijos teorijos, metodikos bei organizacijos problemos, gilintasi į knygotyros, knygos istorijos ir bibliofilijos teorijos klausimus.

2004–2006 m. Knygotyros ir dokumentotyros institute buvo vykdytas kompleksinis mokslo tiriamasis darbas „Lietuvių knygotyra ir knygos kultūra“. Tikslas – *rengti mokslinę lietuviškos knygos istoriją, knygos tyrinėtojų ir darbuotojų biografijų žodyną, analizuoti knygotyros teorijos ir metodologijos aktualius klausimus* [136]. Instituto kolektyvas tyrė Lietuvos knygos (lietuvių ir kitomis kalbomis) raidos savitumus bei dėsningumus, jos istoriografijos, leidybos, poligrafijos, repertuaro, tipologijos, paplitimo, funkcionavimo visuomenėje klausimus, gilintasi į teorijos ir metodologijos bei informacijos ir bibliografijos vadybos, rašytinio ir spausdinto paveldo, elektroninės leidybos ir visuomenės informavimo priemonių problemas. Kolektyvas taip pat analizavo naujų informacijos išteklių integraciją į Lietuvos informacijos infrastruktūrą. Mokslo tiriamojo darbo rezultatai buvo realizuojami moksliniais darbais ir konferencijomis. Pastaraisiais metais Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojai parengė vertingų mokslinių monografijų ir kitų leidinių. Svarbiausi jų yra D. Kauno „Knygos kultūros karininkas“ (2004) ir to paties autoriaus parengta „Knygos ir bibliofilijos kultūra: svarstymai ir mintys“ (2005), R. Misiūno „Informacinių kovų kryžkelėse“ (2004) ir „Lietuva pasaulinėje Paryžiaus parodoje 1900 metais“ (2006). Reikšmingas knygotyros paminklas – A. W. Bohatkiewicziaus „Veikalas apie visuotinę bibliografiją“, kuri parengė A. Braziūnienė, A. Navickienė ir S. Rankelienė. Nuo 2000 m. Institutas vykdo integruotą enciklopedinio veikalo projektą, kurio tikslas yra parengti ir išleisti liuanistinį biografijų žodyną „Lietuvos knygos veikėjai“. Žodyne pateikiamos biogramos asmenų (bent kiek susijusių su knyga), kurie dirbo ir kūrė nuo seniausių laikų iki 2005 m. 2004 m. pabaigoje buvo įveiktas pirmasis projekto etapas – apie 40 autorinių lankų apimties veikalo dalis buvo išleista kompaktinės plokštelės pavidalu. Pradėtas darbas tęsiamas toliau. Viso žodyno išleidimas siejamas su Lietuvos vardo 1000-mečio sukakties minėjimu.

Nuo 2007 m. vykdomas „Knygotyros ir dokumentotyros istorijos, teorijos ir metodologijos“ mokslo tiriamasis darbas. Tikslas – *rengti mokslinę lietuviškos knygos istoriją, knygos tyrinėtojų ir darbuotojų biografijų žodyną, analizuoti knygotyros ir dokumentotyros istorijos, teorijos ir metodologijos klausimus* [136]. 2008 m. numatoma tęsti biografijų žodyno „Lietuvos knygos veikėjai“ rašymą (apie 300 biogramų), surengti kasmetinę knygotyros konferenciją pavadinimu „Martynas Jankus: tautinio atgimimo spauda ir spaudos veikėjai“, parengti spaudai ir išleisti du tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomus, Joachimo Lelewelio veikalo „Dvejetas bibliografijos knygų“ pirmąjį tomą.

Tikriausiai nesuklysimė teigdami, kad Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto mokslininkų vykdomą mokslo tiriamąjį darbą (tiek kiekybe, tiek kokybe) galėtume laikyti pavyzdiniu. Peržiūrint Instituto posėdžių protokolus bei mokslo tiriamojo darbo ataskaitas, ne kartą pastebėta, kad šio Instituto direktorius dažnai atkreipė kitų narių dėmesį į Instituto aktyvumą mokslo tiriamojo darbo srityje, pažymėdamas, kad deklaruojama

produkcija, t. y. publikacijomis, traukiamomis į referuojamų leidinių duomenų bazes ir tenkančiomis vienam fakulteto mokslininkui, lenkiamos ne tik kitos fakulteto katedros ar institutai, bet ir ne vienas kitas Universiteto fakultetas.

1.2.2.4. Mokslo renginiai

Knygotyros ir dokumentotyros instituto gyvenime įsitvirtino mokslo renginiai. Dar 1990 m. lapkričio mėnesį vykusiame Knygotyros ir bibliografijos katedros posėdyje D. Kaunas pasiūlė idėją – nuo 1991 m. pradėti rengti knygotyros problematikos konferencijas Vilniaus universitete, kurios turėtų vykti kiekvienais metais, o nesant galimybių – kas du metai [138]. Knygotyros renginiai organizuojami nuo 1991 m. tradiciškai kiekvienų metų rudenį. Išimtimi tapo 2005 m., kai vietoje eilinio mokslo renginio D. Kaunas organizavo tarptautinę konferenciją, skirtą Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldui. Iki 2001 m. mokslo renginiai buvo vadinami knygotyros seminarais, vėliau – tarptautinėmis knygotyros konferencijomis. Per šį laikotarpį buvo suorganizuota šešiolika tokių renginių. Jie vyksta lietuvių, anglų ir rusų kalbomis. Dauguma seminaruose ir konferencijose perskaitytų pranešimų vėliau buvo išspausdinti Vilniaus universiteto tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Knygotyra“. Prieš kiekvieną renginį parengiamos programėlės. Iš pradžių jos buvo paprastos, t. y. išspausdintos kompiuteriu ir padaugintos. Pastaruoju metu jos išleidžiamos mažos apimties leidiniais 200–250 egzempliorių tiražu.

Knygotyros ir dokumentotyros instituto organizuojamų mokslinių renginių tematiką visų pirma lemia Lietuvos knygotyros mokyklos formavimuisi svarbūs ir aktualūs klausimai, minimos įvairios sukaktys, taip pat valstybės užsakymai bei visuomenės poreikiai. Įvykusių seminarų ir konferencijų problematikos laukas platus. Pastaraisiais metais pranešimai diferencijuotai skaitomi keliose sekcijose. Tai sudaro galimybę renginio metu pažvelgti į tiriamą problemą keliais aspektais, ją giliau ir visapusiškiau išanalizuoti bei įvertinti. Knygotyros renginių tematika aprėmė knygotyros teorijos ir metodikos, šiuolaikinės knyginkystės (knygų leidybos, knygų platinimo), knygos mokslo (bibliologijos), knygotyros studijų ir mokslo raidos, knygos istorijos atitinkamais laikotarpiais, Lietuvos knygos ryšių su kitomis Europos valstybėmis, rankraštinio ir spaudos paveldo klausimus, taip pat knygotyrai giminingų mokslų sričių ir dalykų – bibliografijos, informacijos mokslų, biografistikos, bibliofilijos – problematiką. Išskirtinio organizatorių dėmesio sulaukė „Aušros“ 110-osios metinės (1993), lietuviškų kalendorių 150-metis (1996), pirmosios lietuviškos knygos 450-ties metų sukaktis (1997) ir spaudos lietuviškais rašmenimis atgavimo 100-metis (2004). Visi Knygotyros ir dokumentotyros instituto 1991–2007 m. organizuoti knygotyros seminarai bei konferencijos pateikiami 3 priedo lentelėje (žr. 3 priedą). Ji atspindi ne tik renginių tematiką, bet liudija ir tai, kad pastaraisiais metais juose žymiai išaugo perskaitytų pranešimų

skaičius. Iki 2001 m. perskaitytų pranešimų skaičius svyravo nuo 10 iki 13 (neabejotinai, išimtimi tapo 1997 m. rengta tarptautinė knygotyros konferencija, skirta pirmosios lietuviškos knygos 450-ties metų sukakčiai pažymėti, kai joje buvo perskaityti net 28 pranešimai), o nuo 2001 m. šis skaičius gerokai peržengia 20-ties ribas. Tai byloja apie tarptautinėms knygotyros konferencijoms parenkamos problematikos aktualumą, reikšmingumą ir didėjantį renginių vaidmenį bei įtaką knygotyros raidai ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse.

Per septyniolika metų susiformavo tam tikros šių mokslinių renginių tradicijos, dalyvių bei klausytojų auditorija. Iš viso 1991–2007 m. seminaruose ir konferencijose buvo perskaityti 294 pranešimai, dalyvavo 164 pranešėjai, tarpe kurių net 66 buvo atvykę iš užsienio šalių. Užsienio šalių mokslininkų dalyvavimas šiuose renginiuose yra aukštai vertinamas, kadangi tai yra puiki galimybė pristatyti savo valstybės mokslą ir mokslininkus, jų pasiekimus bei mokslo tiriamojo darbo rezultatus, taip pat susipažinti su kitų valstybių mokslo patirtimi, ja pasiremti ir pritaikyti savo šalyje. Aktyviausiai knygotyros seminaruose bei konferencijose dalyvavo kaimynai estai (17), latviai (8) ir lenkai (7). Po šešis pranešėjus buvo atvykę iš JAV ir Rusijos, penki – iš Vokietijos, keturi – iš Suomijos, po tris – iš Anglijos, Baltarusijos ir Švedijos, po vieną – iš Izraelio ir Nyderlandų. Šešis pranešimus perskaitė Viesturs Zanders (Latvija), po penkis – Liivi Aarma (Estija), Tiiu Reimo (Estija), Krysztof Migoń (Lenkija), Inara Klekere (Latvija), po tris pranešimus – Janusz Dunin (Lenkija), Małgorzata Komza (Lenkija), Aile Möldre (Estija), Mare Lott (Estija). Visi kiti užsienio šalių pranešėjai dalyvavo viename ar dviejuose renginiuose. Apskritai, visi mokslo renginių autoriai, kurie perskaitė po vieną pranešimą, sudaro 70,7%, po du ar tris – 16,5%, po keturis ir daugiau – 12,8%. Vienus pranešėjus domina atskiros renginių temos, kiti yra pastovūs ir nuolatiniai dalyviai. Aktyviausiai dalyvavo visų šių seminarų ir konferencijų organizatorius ir rengimo komitetų pirmininkas D. Kaunas. Jis kiekviename šių renginių perskaitė po vieną pranešimą, tad iš viso – 16. Antroji pagal aktyvumą – pirmininko pavaduotoja A. Navickienė (13 pranešimų). Po devynis pranešimus perskaitė A. Braziūnienė ir A. Pacevičius, po septynis – O. Janonis, N. Lietuvninkaitė ir S. Vėlavičienė, šešis – V. Stonienė. Aktyviai knygotyros seminaruose bei konferencijose dalyvavo Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros bei Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutų, Vilniaus pedagoginio universiteto, Vilniaus dailės akademijos, Vytauto Didžiojo universiteto, Šiaulių ir Klaipėdos universitetų dėstytojai bei doktorantai, mokslo institucijų (Lietuvos istorijos instituto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Kultūros ir meno instituto) darbuotojai, mokslinių ir viešųjų bibliotekų (Vilniaus universiteto, Klaipėdos universiteto, Kauno technologijos universiteto, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo, Lietuvos mokslų akademijos, Kauno apskrities viešosios, Šiaulių apskrities P. Višinskio bibliotekos, Šilutės F. Bajoraičio viešosios) senų ir retų knygų bei rankraščių skyrių darbuotojai, kiti knygos tyrinėtojai ir mylėtojai, bibliofilai, kolekcionieriai iš įvairių Lietuvos

vietovių. Minėtų profesijų atstovai sudaro ir nuolatinę klausytojų auditoriją. Jos dydis priklauso nuo mokslinio renginio tematikos, tačiau vidutiniškai dalyvių skaičius svyruoja nuo 50 iki 100.

Tradiciškai knygotyros seminarai ir konferencijos būdavo organizuojami Vilniaus universiteto bibliotekos P. Smuglevičiaus salėje, pastaraisiais metais – Vilniaus universiteto Senato salėje (2006, 2007). Svarbi renginių dalis – išvažiuojamosios sesijos į įvairias Lietuvos vietas, kurių metu applančiamos su knyga susijusios vietos, aptariami įvykusio renginio rezultatai, toliau tęsiamos diskusijos, dalijamasi prisiminimais, numatomos mokslininkų tolimesnio bendradarbiavimo kryptys ir galimybės. Iki šiol buvo applančytos Aukštaitijos ir Pietų Lietuvos knygines vietos, Plungės rajono savivaldybės, Kauno apskrities ir Šiaulių apskrities P. Višinskio viešosios bibliotekos, Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, organizuota ekskursija po Žemaitijos nacionalinį parką, Vinco Kudirkos muziejų.

Kaip anksčiau jau buvo minėta, visus renginius organizavo ir jiems pirmininkavo D. Kaunas. Jam talkininkavo pavaduotoja A. Navickienė ir renginių rengimo komiteto nariai – A. Braziūnienė, O. Janonis, A. Pacevičius, R. Misiūnas, E. Macevičiūtė, J. Zinkevičienė, B. Butkevičienė, L. Aarma, T. Reimo, V. Zanders, I. Mäkinen, K. Migoń, V. Petrickij bei daugelis kitų. Kaskart svarbiu uždaviniu tampa renginių rėmėjų ir pagalbininkų paieška. Jų dėka renginiai tampa aukštesnio lygio ir sulaukia didesnės sėkmės. Iki šiol knygotyros seminarų ir konferencijų pagrindiniais rėmėjais bei talkininkais buvo Vilniaus universiteto Mokslo fondas, Atviros visuomenės instituto tinklo bibliotekų programa, Lietuvos Respublikos Seimo leidykla „Valstybės žinios“, Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija, Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas, „Vagos“ leidykla, Plungės rajono savivaldybė bei jos viešoji biblioteka, Kauno apskrities viešoji biblioteka, Šiaulių apskrities P. Višinskio viešoji biblioteka, Vilniaus universiteto biblioteka, Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, Lietuvos Respublikos Seimo Informacinių technologijų departamentas, Lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis atgavimo 100-mečio minėjimo komisija, Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija, Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, Šiaurės, Baltijos šalių ir Rusijos knygos, bibliotekų ir skaitymo istorijos tinklas bei daugelis kitų.

Tarptautiniai knygotyros seminarai ir konferencijos – viena būtiniausių ir veiksmingiausių priemonių formuojant, plėtojant bei intensyvinant Lietuvos knygotyros mokyklą ir jos raidą, didinant jos matomumą bei pripažinimą šalyje ir už jos ribų. Knygotyros renginių dėka konsoliduojamos mokslo pajėgos, į diskusijas įtraukiami knygotyrai giminingų mokslų sričių specialistai ir mokslininkai, užmezgami ir plėtojami nauji moksliniai ryšiai ne tik su Lietuvos, bet ir užsienio šalių mokslininkais, stiprinama ir aktualinama mokslo šaka, praplečiamas knygotyros problematikos laukas, tyrimų kryptys, patikslinami teorijos ir metodologijos klausimai, atskleidžiama Lietuvos ir užsienio mokslininkų sukaupta patirtis, teikianti gerų galimybių veiklos

rezultatų palyginimams ir platesnėms išvadoms. Tokių renginių svarbą liudija ir tai, jog palaipsniui jie įsitvirtina kaip kelių šalių jungtinis mokslo renginys. Juos palaiko valstybė ir mokslo institucijos.

1.2.2.5. Tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“

Vilniaus universiteto tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“, gyvuojantis jau beveik pusšimtį metų, yra labai svarbi Lietuvos knygotyros mokyklos sudedamoji dalis. Leidinio derlius – keturiasdešimt devyni tomai. „Knygotyra“ subūrė žymius knygotyros, bibliotekininkystės, knygos ir kultūros tyrėjus, taip pat knygos, bibliotekų, informacijos bei leidybos klausimais besidominčius specialistus. Kartu nueitas keturiasdešimt septynerių metų kelias, paženklintas įvairių permainų, leidiniui suteikusių tarptautinį pripažinimą bei tapsmą Lietuvos mokslo istorijos dalimi.

Tęstinio mokslo darbų leidinio sąvoka ir funkcijos. „Knygotyra“ – tęstinis mokslo darbų leidinys. Norint visapusiškai suvokti šio leidinio paskirtį ir reikšmę, būtina nustatyti tęstinio mokslo darbų leidinio vietą leidinių klasifikacijoje, taip pat apibrėžti šio leidinio sampratą bei jam būdingus požymius, nustatyti pagrindines funkcijas.

Knygotyroje tradiciškai leidiniai yra klasifikuojami pagal keturis klasifikavimo požymius [42]: 1) materialioji konstrukcija, 2) informacijos ženklų pobūdis, 3) periodiškumas ir struktūra, 4) paskirties adresatas.

Remiantis pirmuoju požymiu, leidinių rūšys yra išskiriamos pagal leidinių konstrukciją ir išorę. Joms būdingas materialumas, forma, leidybinės ir poligrafinės charakteristikos. Tai būtų knygos, brošiūros, laikraščiai, žurnalai, tęstiniai leidiniai, plakatai, afišos, lapeliai, lankstiniai. Pagal antrąjį požymį svarbiausiais laikytini tekstiniai, natų, kartografiniai, Brailio spaudos ir vaizdiniai leidiniai. Remiantis trečiuoju požymiu, leidiniai skirstomi į neperiodinių, periodinių ir tęstinių leidinių rūšis. Ketvirtasis požymis (pats svarbiausias) leidžia išskirti trylika pagrindinių leidinių rūšių: 1) oficialieji, 2) moksliniai, 3) mokslo populiarinimo, 4) literatūriniai grožiniai, 5) gamybiniai praktiniai, 6) normatyviniai gamybiniai praktiniai, 7) mokomieji, 8) masiniai politiniai, 9) tikiybini, 10) žinybiniai, 11) informaciniai, 12) reklaminiai, 13) laisvalaikio.

Kalbant apie tęstinį mokslo darbų leidinį, svarbūs yra trečiasis ir ketvirtasis klasifikavimo požymiai. Trečiasis požymis apsprendžia leidinio pasirodymo dažnį ir padeda nustatyti pagrindinius leidinio struktūros požymius. Tęstinis leidinys yra leidžiamas iš anksto nenumatytais laiko tarpais. Tęstinių leidinių periodiškumas dažniausiai yra vienas ar du numeriai per metus. Toks leidinys išlaiko tą patį pavadinimą, vienodą formatą, apipavidalinimą ir tęstinę numeraciją (numeriais, tomiais, sąsiuviniais, rinkiniais, knygomis ir kt.). Tęstiniai leidiniai dažniausiai yra didelės apimties ir skelbia mokslo darbus.

Vadovaujantis paskirties adresato požymiu, tęstinį mokslo darbų leidinį logiškiausia yra priskirti antrajai leidinių rūšiai – moksliniams leidiniams. Tokie leidiniai pasižymi skelbiamos informacijos naujumu ir aktualumu, duomenų analizės nuoseklumu, problemų kėlimu ir sprendimu bei išvadų ir komentarų teikimu. Jie yra skirti mokslo darbuotojams, aukštos kvalifikacijos specialistams ir vyresniųjų kursų studentams.

Tęstinio mokslo darbų leidinio apibrėžimai pateikiami atitinkamuose terminologijos veikaluose. Lietuvos svarbiausiame terminologijos veikale „Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodyno“ 2-ajame sąsiuvinyje „Dokumentas. Leidinys. Leidyba“ (1991) [132] yra pateikiamas toks tęstinio leidinio apibrėžimas: *tai yra leidinys, kurio dalys (tomai, sąsiuviniai ar kt.) leidžiamos neapibrėžtais laiko tarpais; leidinio dalys paprastai būna vienodo formato, vienodai apipavidalintos, dažniausiai turi tą patį pavadinimą (bet kiekviena dalis gali turėti dar ir savo pavadinimą) ir yra numeruotas.* „Knygotyros“ enciklopediniame žodyne (1997) [129] bei „Knygotyros“ vadovėlio Aiškinamajame terminų žodynyje (2006) [125] tęstinis leidinys aiškinamas panašiai: *tai yra įstaigos, draugijos, organizacijos mokslo darbų ar kitoks rinkinys, leidžiamas atskirais vienodo formato ir vienodai apipavidalintais leidiniais (tomais), neapibrėžtais laiko tarpais, bet tuo pačiu pavadinimu.*

Minėti tęstinio leidinio apibrėžimai ir jo priskyrimas moksliniams leidiniams leidžia išskirti pagrindinius tęstiniam mokslo darbų leidiniui būdingus požymius. Tai būtų: 1) neapibrėžtas periodiškumas, 2) vienodas formatas, 3) vienodas apipavidalinimas, 4) leidžiamas tuo pačiu pavadinimu, 5) išlaikantis tęstinę numeraciją, 6) pasižymintis nesikartojančiu turiniu, 7) skelbiantis mokslo darbus, 8) pasižymintis informacijos naujumu bei aktualumu, tikslumu, išsamumu, tyrimo rezultatų apibendrinimais bei komentarais, 9) skiriami mokslo darbuotojams, aukštos kvalifikacijos specialistams ir vyresniųjų kursų studentams.

Tokia tęstinio mokslo darbų leidinio samprata leidžia išskirti ir pagrindines šio leidinio funkcijas. Visų pirma toks leidinys turi skelbti tam tikros mokslo šakos tyrimų rezultatus, t. y. straipsnius, publikacijas, apžvalgas, konferencijų medžiagą, leidinių recenzijas ir pan. Antra, šis leidinys turi būti mokslinio darbo įrankis. Leidinys privalo skelbti naują ir aktualią informaciją. Trečia, tęstinis mokslo darbų leidinys turi padėti formuoti mokslo mokyklą. Tokio leidinio autorių tarptautinė sudėtis leidžia reprezentuoti tam tikrą mokslo šaką, o taip pat sudaro galimybę mokslinių tyrimų rezultatų lyginimui, platesnei jų analizei.

Išanalizavus tęstinio mokslo darbų leidinio sampratą, jam būdingus požymius bei funkcijas, matyti, kad tokio leidinio kokybė akivaizdžiai priklauso nuo redaktorių kolegijos narių ir autorių suvienytų pastangų, valstybės ir visuomenės, mokslo ir studijų poreikių bei užsakymų. Toks leidinys reikalauja iš rengėjų didelės patirties, gebėjimo sparčiai reaguoti į kintančius mokslo visuomenės poreikius.

„Knygotyros“ leidimo raida. Pirmasis „Knygotyros“ tomas išėjo 1961 m. antrašte „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“. Tokia antrašte per 1961–1969 m. iš viso buvo išleisti septyni leidinio tomai. „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“ ėjo kaip „Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbų“ serijos leidinys. Pirmuosius tris leidinio tomus išleido Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, kitus keturis – „Minties“ leidykla. Pirmasis tomas buvo išleistas 2500, kiti šeši tomai – 2200 egzempliorių tiražu. Visus „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimų“ tomus spausdino valstybinė „Vaizdo“ spaustuvė Vilniuje. 1961–1965 m. leidinio redakcinę kolegiją sudarė L. Vladimirovas (ats. redaktorius), V. Žukas ir S. Užkuraitė, o 1966–1969 m. – V. Žukas (ats. redaktorius), V. Lyrovas, K. Sinkevičius ir S. Užkuraitė.

Pirmasis leidinio tomas „Knygotyros“ antrašte pasirodė 1970 m. Kaip pažymėjo tuometinė nauja leidinio redakcinė kolegija (ats. redaktorė G. Raguotienė), *nauja antraštė turėtų pilniau atspindėti nagrinėjamas problemas, sritis ir specifines jų atšakas* [117]. Pakito ne tik leidinio antraštė, bet ir numeracija. Pastaroji pradėta žymėti pirmuoju numeriu, greta skliaustuose pateikiant ir ankstesnį numerį (pavyzdžiui, 1 (8)). Dvigubo tomų numeravimo atsisakyta nuo „Knygotyros“ 33 tomo, kai buvo sugrįžta prie jų ankstesnės numeracijos.

1980 m. „Knygotyros“ redakcinės kolegijos nutarimu aštuoniolikos leidybinių apskaitos lankų leidinys dėl mokslo diferenciacijos buvo pradėtas leisti dviem sąsiuviniais. Pirmuoju žymimas sąsiuvinis buvo skirtas knygos istorijai, knygų leidybai bei jų platinimui, antrasis sąsiuvinis – šiuolaikinei bibliotekininkystei, bibliografijai bei informatikai. Tokiu būdu atsirado galimybė diferencijuoti darbų tematiką, geriau atskleisti nagrinėjamas problemas ir pritraukti daugiau įvairesnių kvalifikuotų specialistų bei geriau tenkinti vartotojų poreikius.

Tokia „Knygotyros“ leidinio struktūra išliko iki 17 (24) tomo. Po 1990 m. kovo 20 d. išplėstinio redakcinės kolegijos posėdžio, kuriame dalyvavo septyniolika bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos specialybių dėstytojų bei bibliotekų atstovų, po ilgų diskusijų, vienuolikai asmenų balsuojant „už“ ir šešiemis „prieš“, buvo nutarta vietoje dviejų „Knygotyros“ sąsiuvinų pradėti leisti du savarankiškus, skirtingomis antraštėmis leidinius, turinčius atskiras redaktorių kolegijas [71]. Naujasis leidinys, išaugęs iš antrųjų „Knygotyros“ sąsiuvinų, buvo pavadintas „Informacijos mokslais“ ir skirtas šiuolaikinės informacinio bei bibliografinio visuomenės aprūpinimo, bibliotekų darbo, naujausių informacijos apdorojimo metodų bei priemonių taikymo problemoms nagrinėti. Šio leidinio vyriausioju redaktoriumi buvo išrinktas R. Gudauskas. „Knygotyra“ nuo 18 (25) tomo tapo daugiasluoksnės struktūros mokslo leidinys, aprėpiantis knygos istoriografiją, šaltinotyra, knygotyros teoriją bei metodologiją ir jai artimas humanitarinių, socialinių mokslų šakas (bibliografiją, bibliotekininkystę, bibliofiliją, skaitybą, knygos meną ir grafiką, raštijos istoriją, dokumentotyra, knygotyrinę biografistiką ir kt.). Šio leidinio vyriausioju

redaktoriumi buvo išrinktas D. Kaunas. Toks darbų paskirstymas buvo pasirinktas tikintis pritraukti daugiau autorių ir geriau tenkinti skaitytojų poreikius.

Svarbu paminėti, jog iki 2002 m. per metus buvo išleidžiama po vieną „Knygotyros“ tomą, o nuo 2002 m. – po du tomus. Šis faktas liudija apie didėjančią knygotyros ir jai artimų mokslų šakų vaidmenį, gausėjantį humanitarinių ir socialinių mokslų srities mokslininkų kolektyvą, taip pat jų publikavimosi aktyvumą.

Kai kurie „Knygotyros“ tomai anksčiau buvo formuojami kaip teminiai mokslo darbų rinkiniai arba buvo skiriami kokiam nors jubiliejui pažymėti. Tokiu atveju antraštiniame leidinio lape būdavo nurodoma papildoma antraštė (pavyzdžiui, „Knygų prekyba Lietuvoje“, „Tomas skiriamas Petro Vileišio atminimui, pažymint jo gimimo 140-ąsias metines“).

1970–1988 m. „Knygotyra“ ėjo kaip „Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbų“ serijos leidinys. Pirmuosius du tomus išleido „Minties“ leidykla. Iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo „Knygotyros“ leidėjo juridines teises turėjo Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, o nuo 1990 m. oficialiu jos leidėju tapo Vilniaus universitetas. Faktiškasis leidinio rengėjas ir leidėjas iki 1990 m. buvo Bibliotekininkystės ir Mokslinės informacijos katedros, nuo 1990 m. – Knygotyros ir bibliografijos katedra, nuo 1991 m. – Knygotyros katedra, nuo 2003 m. – Knygotyros ir dokumentotyros institutas. 1970–1990 m. leidinį spausdino valstybinė „Vaizdo“ spaustuvė (nuo 1982 m. pavadinimu „M. Šumausko spaustuvė“), nuo 1990 m. – Vilniaus universiteto leidyklos spaustuvė. Tiesa, kai kurie „Knygotyros“ tomai, skirti kokiam nors jubiliejui pažymėti, kartais buvo išleidžiami ir spausdinami kitose leidyklose bei spaustuvėse. Skiriasi ir „Knygotyros“ leidinio atskirų tomų tiražai. Iki 8 (15) tomo leidinio tiražas būdavo 2000–2200 egzempliorių, iki 16 (23) 1 sąs. – 1000 egzempliorių, vėlesni leidinio tomai buvo leidžiami 500–700 egzempliorių tiražu, pastaruoju metu – 350 egzempliorių tiražu (jubiliejiniai tomai – 22 (29) ir 25 (32) – išleisti 1000 egzempliorių tiražu). Tiražo dydis priklauso nuo gaunamo finansavimo iš valstybės biudžeto lėšų, be to, atsižvelgiama į tai, kad kuo mažiau liktų neišplatintų leidinio tomų.

Svarbus ir atsakingas vaidmuo rengiant „Knygotyrą“ tenka redaktorių kolegijai. Ji turi nuolat sekti ir atsižvelgti į kintančius Lietuvos mokslo tarybos reikalavimus Lietuvos Respublikos vyriausybės pripažintiems mokslo tęstiniais leidiniams, taip pat atsižvelgti į mokslinių leidinių finansavimo iš valstybės biudžeto lėšų principų nustatymus. Redaktorių kolegija yra atsakinga už pateiktą spaudai rankraščių ir leidinio problematikos atitikimą, darbų mokslinį lygį. Pastaraisiais metais ji yra sudaroma iš Lietuvos ir užsienio šalių universitetų, mokslinių institutų ir mokslinių bibliotekų darbuotojų, turinčių mokslinį laipsnį. Redaktorių kolegijos nariai turi atstovauti savo šali, aktyviai dalyvauti mokslinėje veikloje ir būti mobilūs. Tai pagrindiniai principai, kuriais remiantis sudaroma redaktorių kolegija. Vyriausiaisiais redaktoriais (iki 1990 m. vadinosi atsakingaisiais

redaktoriais) visada buvo ir tebėra universiteto katedrų (institūtų) vadovai. Nuo 2000 m. (36 tomo) atsirado vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojo pareigos, kurias nuo pat pradžių eina A. Navickienė.

Redaktorių kolegija kas keleri metai yra atnaujinama. Iš pradžių jos sudėtyje buvo tik Lietuvos mokslininkai ir specialistai, o nuo 1994 m. į redaktorių kolegijos sudėtį yra įtraukiami mokslininkai ir iš užsienio šalių – Lenkijos, Estijos, Latvijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos, Rusijos, Suomijos. Taip elgtis skatina Lietuvos mokslo tarybos reikalavimas Lietuvos Respublikos vyriausybės pripažintų mokslo tęstinių ir periodinių leidinių redaktorių kolegijas sudaryti iš kelių institucijų, taip pat ir iš užsienio mokslininkų. Pastarųjų įtraukimas į redaktorių kolegiją leidžia plėtoti tarptautinius knygotyrininkų ryšius, populiarinti „Knygotyros“ leidinį už Lietuvos ribų.

2005 m. rugsėjo 22 d. Vilniaus universiteto Senato komisijos posėdyje buvo patvirtinta tokios sudėties redaktorių kolegija [29]:

Vyriausiasis redaktorius – Prof. habil. dr. Domas Kaunas, Vilniaus universitetas, Lietuva

Vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja – Doc. dr. Aušra Navickienė, Vilniaus universitetas, Lietuva

Atsakingoji sekretorė – Prof. dr. Elena Macevičiūtė, Vilniaus universitetas, Lietuva; Švedijos bibliotekininkystės ir informacijos mokslų mokykla, Švedija

Nariai:

Dr. Ona Aleknavičienė, Lietuvių kalbos institutas, Lietuva

Prof. habil. dr. Alisa A. Belovickaja^{*}, Maskvos valstybinis spaudos universitetas, Rusija

Prof. dr. Audronė Glosienė, Vilniaus universitetas, Lietuva

Prof. dr. Osvaldas Janonis, Vilniaus universitetas, Lietuva

Doc. habil. dr. Ingė Lukšaitė, Lietuvos istorijos institutas, Lietuva

Doc. dr. Ilkka Mäkinen, Tamperės universitetas, Suomija

Prof. habil. dr. Krzysztof Migoń, Vroclavo universitetas, Lenkija

Doc. dr. Arvydas Pacevičius, Vilniaus universitetas, Lietuva

Prof. dr. Tiiu Reimo, Talino pedagoginis universitetas, Estija

Prof. habil. dr. Konrad Umlauf, Berlyno Humboldtų universitetas, Vokietija

Dr. Regina Varnienė, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Lietuva

Doc. dr. Viesturs Zanders, Latvijos universitetas, Latvija.

Nuo 1961 m., įskaitant ir paskutinių leidinio tomų redaktorių kolegijos sudėtį, ilgiau ar trumpiau „Knygotyros“ redaktorių kolegijoje iš viso dirbo ar tebedirba 48 Lietuvos ir užsienio mokslininkai bei specialistai, iš jų 33 – Lietuvos mokslininkai ir specialistai, 15 – užsienio mokslininkų (žr. 4 priedą).

^{*} Sprendimas nepasiteisino, kadangi mokslininkė visiškai nedalyvavo redaktorių kolegijos veikloje. Būtina ją keisti kitu Rusijos mokslininku.

Rengti spaudai „Knygotyros“ rankraščius padeda ir stilistai – redaktoriai, techniniai redaktoriai bei korektoriai. Pirmuosius tomus daugiausia redagavo redaktorė R. Koženiauskiene ir techninis redaktorius P. Lapėnas, nuo 14 tomo – redaktorė J. Storpirstienė, techninė redaktorė A. Šakalienė, korektorė A. Demšienė.

„Knygotyros“ turinio struktūra ir apipavidalinimas. Per beveik penkerius „Knygotyros“ gyvavimo dešimtmečius įvyko nemažai šio leidinio mažesnių ar didesnių pokyčių. Keitėsi ir tobulėjo leidinio struktūra bei apipavidalinimas, plėtėsi tyrinėjamų sričių tematika ir problematika.

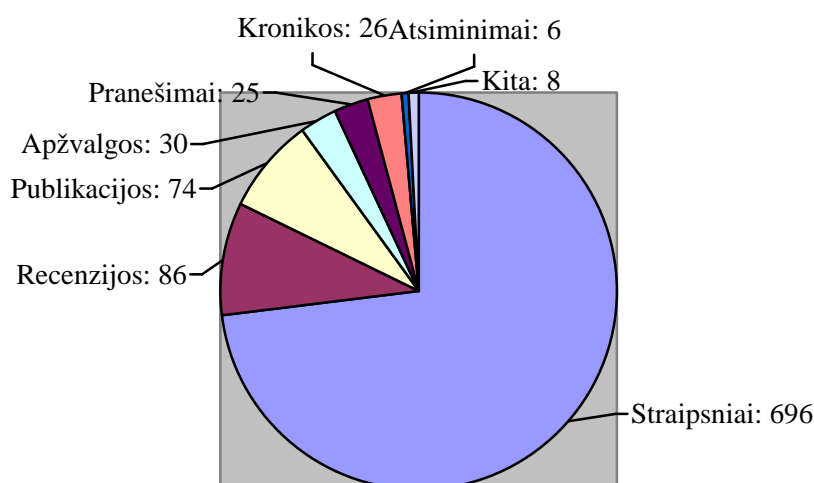
Lietuvos mokslo taryba 1994 m. nutarimu Nr. II–18 pripažino „Knygotyros“ leidinį, jį įtraukdama į Prestižinių mokslo periodinių ir tęstinių mokslo leidinių, kuriuose publikacijos pripažįstamos sprendžiant mokslininkų habilitacijos klausimus, sąrašą [82]. Tokiems leidiniams ir juose skelbiamiems mokslo darbams Lietuvos mokslo taryba kelia griežtus turinio kokybės, struktūros ir apipavidalinimo reikalavimus [83]: 1) *leidinys turi būti aiškiai apibrėžtos ir viešai paskelbtos mokslo tematikos*; 2) *į leidinio redaktorių kolegiją turi įeiti ne mažiau kaip trijų Lietuvos mokslo ir studijų institucijų aktyvūs mokslininkai. Rekomenduojama, kad redaktorių kolegijoje būtų ir užsienio mokslininkų*; 3) *jeigu leidinyje publikuojami ne vien mokslo straipsniai, mokslinė leidinio dalis turi būti aiškiai atskirta nuo kitų dalių ir sudaryti ne mažiau kaip pusę kiekvieno leidinio numerio apimties*; 4) *kiekviename leidinio numeryje turi būti skelbiami reikalavimai pateikiamiems publikuoti darbams ir nurodoma leidinio svetainė internete (jā arba bent interneto puslapį turi turėti kiekvienas į sąrašą įrašomas leidinys). Interneto svetainėje arba puslapyje turi būti išdėstyti reikalavimai leidinyje publikuoti pateikiamiems straipsniams, skelbiami kelių pastarųjų leidinio numerių turiniai, publikacijų santraukos, kita redakcijos informacija*; 5) *mokslo straipsnyje turi būti suformuluotas mokslinių tyrimų tikslas, aptartas nagrinėjamos problemos ištirtumo laipsnis, pateikti ir pagrįsti tyrimų rezultatai, padarytos išvados, nurodyta naudota literatūra*; 6) *prie straipsnio lietuvių kalba turi būti ne trumpesnė kaip 600 spaudos ženklų santrauka viena iš pagrindinių pasaulio mokslo kalbų, prie straipsnio užsienio kalba – ne trumpesnė kaip 600 spaudos ženklų lietuviška santrauka*; 7) *kiekvieną straipsnį turi vertinti ne mažiau kaip du redaktorių kolegijos paskirti recenzentai – aktyvūs mokslininkai, bent vienas iš recenzentų turi būti ne redaktorių kolegijos narys*; 8) *kiekvieno straipsnio metrikoje turi būti nurodyta, kada jis įteiktas redakcijai, institucija, kuriai autorius atstovauja, autorių adresai*. „Knygotyroje“ yra laikomasi visų šių reikalavimų.

Pirmuosiuose septyniuose „Knygotyros“ tomuose, išėjusiuose antrašte „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, buvo paskelbta daugiau kaip devyniasdešimt tyrinėjimų. Dauguma jų – straipsniai. Šeši darbai buvo skirti archyvinės medžiagos publikacijoms. Taip pat randame po vieną recenziją ir atsiminimo publikaciją.

„Knygotyros“ antrašte pasirodžiusių tomų turinio struktūrą nuo pat leidimo pradžios sudarė tokie tipiniai skyriai: „Straipsniai“, „Publikacijos“, „Recenzijos“ ir „Kronika“. Nuo „Knygotyros“ 20 (27) tomo atsirado naujas skyrius antrašte „Apžvalgos“, nuo 23 (30) tomo – „Atsiminimai“ (be to, nuo šio tomo paskutiniuose leidinio puslapiuose lietuvių ir anglų kalbomis pradėti spausdinti reikalavimai „Knygotyros“ autoriams), nuo 33 tomo – „Konferencijų pranešimai“. Dviejuose leidinio tomuose randame skyrelį antrašte „Diskusijos“ (14 (21) 2 sąs.; 39), 6 (13) tome – „Iš bibliotekų patirties“, 38 tome – „Tyrimų medžiaga“, 49 tome – „Įvairenybės“.

Iš viso „Knygotyros“ 49-iose tomuose, įskaitant ir pirmuosius septynis leidinio tomus, išėjusius antrašte „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, buvo paskelbtas 951 tyrinėjimas (pastaruoju metu visi darbai yra vertinami dviejų recenzentų), iš jų 696 straipsniai, 86 recenzijos, 74 publikacijos, 30 apžvalgų, 25 konferencijų pranešimai, 26 kronikos, 6 atsiminimai ir 8 kiti tyrinėjimai (po dvi „Diskusijas“, „Tyrimų medžiagas“, „Įvairenybes“, „Iš bibliotekų patirties“, „Paminėjimas“) (žr. 1 diagramą).

1 diagrama. „Knygotyros“ turinio struktūra*

„Straipsnių“ skyrius „Knygotyroje“ didžiausias. Pastarajame spausdinamų tyrinėjimų problematika, darbų mokslinis lygis ir jų autorių kvalifikacija leidžia Lietuvos ir užsienio skaitytojams spręsti apie leidinio mokslinį vertę. Šiame skyriuje iš viso paskelbta 696 straipsniai, iš jų 583 paskelbė Lietuvos autoriai, 113 – užsienio autoriai. Straipsniai pagal tematiką atsispindi 5 priedo lentelėje, kurioje jie sugrupuoti į 18 temų (žr. 5 priedą).

Remiantis lentelės duomenimis, daugiausia straipsnių „Knygotyroje“ išspausdinta iš rašto, knygos ir knygininkystės istorijos (32,6%). Tai lėmė leidinio paskirtis, mokslininkų vykdyta mokslo tiriamoji ir akademinė veikla, visuomenės mokslo poreikiai, būtinybė geriau pažinti knygos

* Diagrama parengta remiantis O. Janonio sudaryta „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodykle“ ir *de visu* peržiūrėtais tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais.

atsiradimo ir jos raidos dėsnius. Daugiausia rašyta Lietuvos knygos istorijos tema (58,6%). Vyravo XVI–XVII ir XIX amžiaus, Lietuvos Respublikos laikotarpio (1918–1940) knygos ir knyginkystės raidos tematika. Nemažai dėmesio skirta ir lietuvių spaudos draudimo lotynišku šriftu laikotarpiui (18 straipsnių) bei XX a. pradžios knygai (20 straipsnių). Vyraujančią tyrimų problematiką nulėmė ilga laiko distancija tarp tyrėjo ir tiriamo objekto, rašytų disertacijų temos (V. Černiauskaitės, A. Glosienės, A. Navickienės), šaltinotyrinės bazės plėtra, jubiliejiniai lietuviškos knygos renginiai. Nemažai tyrinėjimų buvo skirta ir Mažosios Lietuvos knygos istorijai (18,1%). Beveik pusę straipsnių (17 iš 41 straipsnio) šia problematika paskelbė vyriausiasis „Knygotyros“ redaktorius D. Kaunas, aktyviai tiriantis ir besidomintis šio Lietuvos regiono knygos istorija. Daug dėmesio skirta Martyno Jankaus leidybinės veiklos ir laikraščio „Aušra“ klausimams. Duomenys rodo, kad mažai buvo tyrinėta Lietuvos knyga ir knyginkystė hitlerinės ir sovietinės okupacijos metais (1940–1990). Šia problematika paskelbti tik septyni straipsniai. Išsamiau ištirti šį laikotarpį nebuvo galimybių, nes per mažas laiko nuotolis, be to, iki septinto dešimtmečio moksliniai tyrinėjimai buvo slopinami, varžomas atliktų darbų publikavimas.

Antroji daugiausia tyrinėta sritis (po rašto, knygos ir knyginkystės istorijos) – bibliotekininkystė. Ji sudaro 15, 7% visų paskelbtų straipsnių. 31 iš 109 straipsnių buvo paskelbtas antruosiuose „Knygotyros“ sąsiuvinuose. Paskelbti straipsniai bibliotekininkystės teorijos, istorijos, bibliotekų tinklo ir bibliotekų veiklos organizavimo bei vadybos, bibliotekų fondų ir katalogų, bibliotekininkų profesinio rengimo, užsienio bibliotekininkystės tematika.

Trečioji nemažai tyrėjų dėmesio sulaukusi sritis – bibliografija. Šia problematika buvo paskelbta 13,8% straipsnių. Vyravo bibliografijos mokslo metodologijos, teorijos, istorijos, vadybos, metodikos ir technologijos tematika.

Pastarųjų mokslo sričių – bibliotekininkystės ir bibliografijos – tyrinėjimų gausą lėmė jų giminingumas knygotyrai, tyrimo objektų sąsajos, šiuos mokslus siejanti bendra istorija bei formavimosi ypatumai. Straipsnių skaičių įtakėjo ir tai, kad 1980–1991 m. leidinys „Knygotyra“ buvo leidžiamas dviem sąsiuviniais, kurių antrasis buvo skirtas būtent šiuolaikinei bibliotekininkystei, bibliografijai ir informatikai.

Palyginus nemažai straipsnių „Knygotyroje“ buvo paskelbta iš socialinės informatikos (7,4%). Tačiau didžioji dauguma tyrinėjimų, skirtų šiai mokslo sričiai, buvo publikuota būtent antruosiuose „Knygotyros“ sąsiuvinuose, o pastaruoju metu šios temos klausimais rašoma leidinyje „Informacijos mokslai“. Pastebimai išaugo susidomėjimas šiuolaikinės knyginkystės klausimais. Iš viso šia problematika leidinyje buvo paskelbta 6,9% straipsnių. Tampa aktualūs knygos architektūros ir meno, rašytinio ir spaudos paveldo bei jo priežiūros, skaitmeninimo klausimai.

Lentelės duomenys rodo, kad ateityje žymiai daugiau dėmesio reikėtų skirti knygotyros teorijai ir metodologijai bei knygos istorijos teoriniams klausimams. Tyrėjų dėmesio stokoja

mokslotyra, archyvistika, dokumentotyra ir kitos knygotyrai artimos humanitarinių, socialinių mokslų šakos.

Svarbi naujumu bei aktualumu „Knygotyros“ leidinio „Publikacijų“ skyriuje paskelbta medžiaga, kurioje iš viso išspausdintos 74 pozicijos. Skelbtos vertingos publikacijos apie knygos, bibliotekų istoriją, spaudos veikėjų biografinius bei profesinės veiklos faktus, knygų ir periodinės spaudos platinimą. Pateikta Lietuvos bei užsienio archyvų ir bibliotekų rankraštynų dokumentų, nacionalinės bibliografijos papildymų. Tokia informacija suteikia papildomų reikšmingų ir svarbių duomenų. Archyvų ir bibliotekų rankraščių skyrių dokumentų publikavimas padaro juos prieinamus platesnei auditorijai. Tokia medžiaga svarbi ne tik knygotyrininkams, knygos istorikams, bet ir gretimų mokslų šakų tyrėjams, todėl ateityje publikacijas reikėtų skelbti aktyviau, tokiu būdu skatinant kompleksinius Lietuvos knygos tyrimus.

„Knygotyroje“ nuolat skelbiamos Lietuvoje ir kitose užsienio šalyse išleistų knygų recenzijos. Recenzuojamus leidinius parenka „Knygotyros“ redaktorių kolegijos nariai. Tačiau pirmiausia juos siūlo kolegijos vadovai. Be to, atsižvelgiama ir į mokslininkų bei specialistų siūlymus, kurių visada sulaukiama. Recenzuojamų leidinių parinkimui įtakos turi ir formuojamų „Knygotyros“ tomų tematika, taip pat leidinių naujumas bei jų tematikos aktualumas. Iš viso „Recenzijų“ skyriuje buvo recenzuoti 48 Lietuvos ir 38 užsienio leidiniai. Bendras recenzuotų leidinių skaičius – tiek Lietuvos, tiek užsienio – rodo, kad „Knygotyros“ skaitytojai turėjo galimybę susipažinti su daugeliu svarbiausių ir reikšmingiausių Lietuvos bei užsienio leidinių. Recenzuotų leidinių tematika ir skaičiai atsispindi 6 priedo lentelėje (žr. 6 priedą).

„Knygotyroje“ daugiausia buvo recenzuoti knygos istorijos (25), bibliografijos (21) ir bibliotekininkystės (15) veikalai. Iš Lietuvoje išleistų leidinių daugiausia buvo recenzuoti knygos istorijos (18) ir bibliografijos (11), o iš užsienyje išleistų leidinių daugiausia dėmesio sulaukė bibliotekininkystei (10), bibliografijai (10), knygos istorijai (7) ir knygotyros mokslui bei studijoms (6) skirti leidiniai. Iš užsienio leidinių buvo recenzuota vienuolika Lenkijos, po aštuonis Rusijos ir Vokietijos, penki Estijos, du Ukrainos ir po vieną Latvijos, Anglijos, Suomijos ir Slovakijos leidinių. Užsienyje išleistų leidinių recenzijos sudaro skaitytojams galimybę susipažinti su populiariausiomis pasaulio kalbomis išleistais leidiniais, geriau pažinti kitų šalių knygotyros ir jai artimų mokslų šakų būklę, vyraujančias koncepcijas.

Nuo „Knygotyros“ 20 (27) tomo atsiradusiame naujame skyriuje „Apžvalgos“ iki šiandien paskelbta 30 rašinių. Šiame skyriuje skaitytojai randa naujos informacijos iš knygos istorijos (I. Jackevičienė, A. Glosienė, I. Balčienė, B. Butkevičienė ir A. Matijošienė), „Aušros“ archyvinės medžiagos fondų (J. Steponaitienė, N. Šulgienė, D. Labanauskienė, R. Juškevičius), iš tarptautinės UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ (E. Macevičiūtė ir I. Krivienė). Svarbūs darbai yra apie tam tikrų knygos veikėjų veiklą (Z. Zaveckienės apžvalga apie V. Žuko darbus, R. Narbutaitės –

apie H. Šojų, A. Papaurėlytės – apie knygos istorikės ir bibliografės D. Gargasaitės darbus). E. Macevičiūtė apžvelgė Švedijos bibliotekų tyrimo žurnalą „Svensk Biblioteksforsking“ ir „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodyklę“. Pastaruosiuose leidinio tomuose sistemingai skelbiamos biografijų žodyno „Lietuvos knygos veikėjai“ apžvalgos.

„Atsiminimų“ skyriuje paskelbtos tik 6 atsiminimų publikacijos, kurių viena buvo paskelbta „Knygotyros“ 4 tome, išėjusiame antrašte „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“. Vertingos yra M. Šlapelienės atsiminimų publikacijos apie M. Piaseckaitės-Šlapelienės lietuvių knygyną Vilniuje, V. Žuko atsiminimai apie V. Biržišką. Leidinyje skelbtos J. Stašaičio atsiminimų publikacijos apie tai, kaip buvo rasta M. Daukšos „Postilė“, L. Adomavičiaus ir P. Nagio atsiminimų publikacijos apie leidyklų ir spaustuvių veiklą.

Nuo „Knygotyros“ 33 tomo atsirado „Konferencijų pranešimų“ skyrius. Iš viso išspausdinti 25 pranešimai iš tarptautinės knygotyros konferencijos ir „Vaclovo Biržiškos skaitymų“. Be to, „Knygotyroje“ skelbiami tarptautinėse knygotyros konferencijose perskaitytų pranešimų pagrindu subrandinti straipsniai.

Nuo pat pirmųjų „Knygotyros“ tomų spausdinamas „Kronikos“ skyrius, kuriame skaitytojais turi galimybę susipažinti su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros bei Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutų svarbiausiais metų įvykiais bei datomis. Tiesa, „Kronikų“ skyrius nuo „Knygotyros“ 6 (13) tomo buvo panaikintas ir vėl atsirado tik nuo 18 (25) tomo. Nuolatinė šio skyriaus autorė buvo D. Kastanauskaitė (iki 39 tomo), pastaraisiais metais kronikas rašė J. Čepytė, V. Mozūraitė, Ž. Zavadskytė-Zakarauskienė.

„Knygotyros“ mokslinis lygis bei vertė priklauso ne tik nuo turinio struktūros, bet taip pat ir nuo leidinio išvaizdos, viršelio, pagalbinių informacinių tekstų, apimties ir kitų apipavidalinimo elementų. Pirmųjų septynių „Knygotyros“ tomų, išėjusių antrašte „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, formatas buvo 70x108/16. Atskirų tomų apimtis buvo 21–23 leidybiniai apskaitos lankai. Šiuose tomuose turinys buvo spausdinamas leidinio gale – atskirai lietuvių ir rusų kalbomis. „Knygotyros“ antrašte pasirodžiusių tomų formatas nuo pat pirmojo tomo yra standartinis – 70x90/16. Atskirų jos tomų apimtis iki 1980 m. buvo maždaug 18 leidybinių apskaitos lankų, pradėjus leidinį leisti dviem sąsiuviniais, – 10 leidybinių apskaitos lankų. Vėliau, „Knygotyrai“ tapus daugiasluoksnės struktūros mokslo leidiniu (nuo 18 (25) tomo), atskirų jos tomų apimtis buvo 17–18 leidybinių apskaitos lankų, o nuo 1999 m. „Knygotyrai“ skiriama 20–30 autorinių lankų. Leidinio turinys spausdinamas pradžioje. Iki 19 (26) tomo jis buvo pateikiamas atskirai lietuvių, rusų, ir anglų kalbomis, vėliau – tik lietuvių ir anglų kalbomis. Nuo 20 (27) tomo antraštiniame lape šalia antraštės pradedama rašyti paantraštė „Mokslo darbai“, o nuo 34 tomo greta antraštinio lapo lietuvių kalba spausdinamas lygiagretusis antraštinis puslapis anglų kalba.

„Knygotyros“ pirmųjų tomų tekstas buvo spausdinamas dviem skiltimis, o nuo 16 (23) tomo 2 sąsiuvinio skilčių buvo atsisakyta. Straipsnių bibliografinės nuorodos rengiamos pagal tarptautinį standartą „ISO 690:1987 (E) Dokumentai. Bibliografinės nuorodos. Turinys, forma ir struktūra ir LST ISO 690–2:1999 Informacija ir dokumentai. Bibliografinės nuorodos. D. 2. Elektroniniai dokumentai ir jų dalys“. Visuose tomuose žymimas tarptautinis standartinis seralinio leidinio numeris (ISSN), puslapio antraštė. „Knygotyra“ yra leidžiama minkštais viršeliais, vienodo dizaino, kuri 1971 m. sukūrė „Minties“ leidyklos dailininkė Romualda Verygaitė. Pirmųjų numerių viršelių spalvos įvairavo (žalsva, raudona, žydra, raudona, violetinė, ruda). Vėliau, nuo 15 (22) tomo, viršeliai leidžiami oranžinės spalvos. Nuo 23 (30) tomo žymiai pagerėjo leidinio popieriaus kokybė – jis tapo baltesnis, tvirtesnis. Tomai, skirti „Aušros“ 110-osioms metinėms (22 (29)) ir Pirmosios lietuviškos knygos 450-ties metų sukakčiai paminėti (25 (32)), yra gausiai iliustruoti asmenų portretais, knygų antraštinių puslapių ir grafikos pavyzdžiais. Kituose „Knygotyros“ tomuose iliustracijų buvo mažai, kadangi jų spausdinimas yra brangus, be to, leidinio apimtis yra ribota. Pastaruoju metu iliustracijų padaugėjo. „Knygotyroje“ randame tiek dalykinių (fotografijų), tiek sąlyginių (diagramų, lentelių) mokslinių pažintinių iliustracijų, taip pat rankraštinių bei spausdintų dokumentų fotokopijų – faksimilių. Iliustracijos buvo komponuojamos įvairiai, t. y. jos buvo spausdinamos tekste ar atskiruose lapuose ir buvo numeruojamos kartu su tekstu arba neįėjo į bendrą puslapių numeraciją. Dažniausiai jos buvo nespaltvotos. Iliustracijos leidinį papildė, padeda skaitytojui geriau suvokti turinį bei atskirų reiškinių ar procesų kaitą, jų kokybinį santykį, taip pat vizualiai pamatyti konkretų objektą ar reiškinį, apie kurį rašoma tekste.

„Knygotyros“ autorių kolektyvas. „Knygotyros“ leidinio mokslinis lygis ir vertinimas priklauso nuo autorių, kurie teikia redaktorių kolegijai šiuolaikinius mokslo reikalavimus atitinkančius darbus, kvalifikacijos. Autoriai sudaro didelį ir mišrų kolektyvą. Leidiniui mokslinius tyrinėjimus teikia Lietuvos ir užsienio knygotyros, bibliografijos, bibliotekininkystės bei kitų humanitarinių ir socialinių mokslų šakų mokslininkai bei specialistai. Darbus skelbia tiek aukščiausios kvalifikacijos mokslininkai, tiek jauni dėstytojai, doktorantai. Į bendradarbiavimą stengiamasi įtraukti ir bibliotekų bei mokslinių institutų specialistus.

Per analizuojamą „Knygotyros“ leidimo laikotarpį iš viso buvo išspausdinti 348 autorių (iš jų 91 užsienio autorius) tyrinėjimai. 141 Lietuvos autorius paskelbė po 1 tyrinėjimą, 116 – po 2 ir daugiau. Lietuvos autorių produktyvumas „Knygotyroje“ atsispindi 7 priedo lentelėje (žr. 7 priedą). Joje neįtraukti autoriai, paskelbę tik po vieną poziciją.

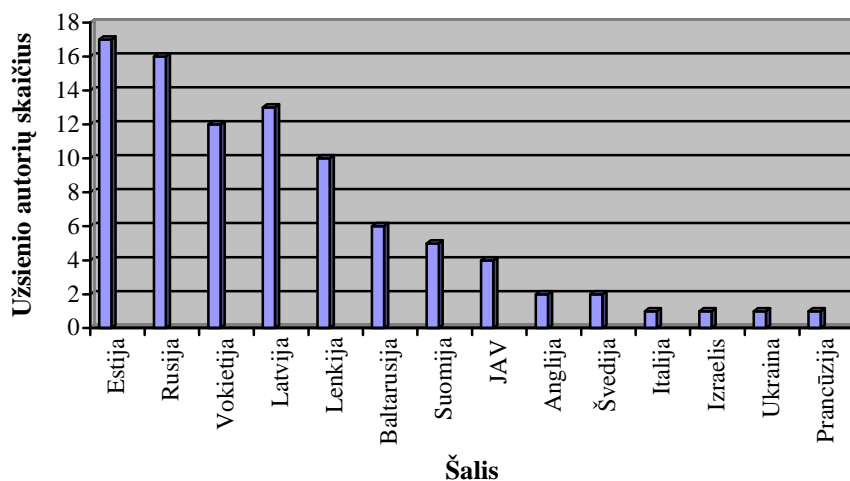
Remiantis lentelės duomenimis, matyti, kad produktyviausias „Knygotyros“ autorius yra šio leidinio vyriausiasis redaktorius D. Kaunas, paskelbęs 42 mokslinius tyrinėjimus. Antrasis pagal produktyvumą yra V. Žukas, aktyviai bendradarbiavęs „Knygotyroje“ daugiau nei dvidešimt metų (31 tyrinėjimas). Daugiau kaip 20 mokslinių tyrinėjimų šiame leidinyje yra paskelbę keturi autoriai

– Ž. Zaveckienė (27), O. Janonis (24), K. Sinkevičius (23) ir V. Stonienė (21). Nuo 10 iki 19 darbų paskelbė dvylika, nuo 5 iki 9 – dvidešimt septyni autoriai. Po 4 darbus „Knygotyroje“ yra publikavę dvylika, po 3 – dvidešimt trys, po 2 – trisdešimt šeši autoriai.

Lentelės duomenys rodo, kad aktyviausiai mokslinius tyrinėjimus skelbė Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros bei Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutų dėstytojai. Išaugo jaunų specialistų bei doktorantų, skelbiančių mokslo rezultatus, skaičius. Aktyvūs yra ir šalies bibliotekų (Vilniaus universiteto, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo, Lietuvos Mokslų Akademijos) retų spaudinių ir rankraščių skyrių bei mokslinių institutų (Lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos) specialistai. Apskritai, pastaraisiais metais labai išaugo autorių skaičius ir jų publikavimosi aktyvumas. Tai liudija didėjanti leidinio vaidmenį ir knygotyros bei jai artimų mokslų sričių tapsmą svarbia mokslo visuomenės dalimi.

„Knygotyros“ kokybę ir prestižą ypatingai leidžia palaikyti užsienio valstybių mokslininkų skelbiami moksliniai tyrinėjimai. Šie mokslininkai yra sukaupę didelę ir vertingą tarptautinio bendradarbiavimo patirtį, dalyvauja įvairių kitų leidinių redaktorių kolegijose, yra paskelbę tarptautinio pripažinimo veikalų, todėl jų bendradarbiavimas yra ypatingai svarbus ir vertintinas. Per analizuojamą laikotarpį „Knygotyroje“ iš viso buvo paskelbtas 91 užsienio autoriaus 121 mokslinis darbas. Aktyviausiai bendradarbiavo Estijos (17), Rusijos (16), Vokietijos (12), Latvijos (13) ir Lenkijos (10) mokslininkai (žr. 2 diagramą).

2 diagrama. „Knygotyros“ užsienio autoriai*

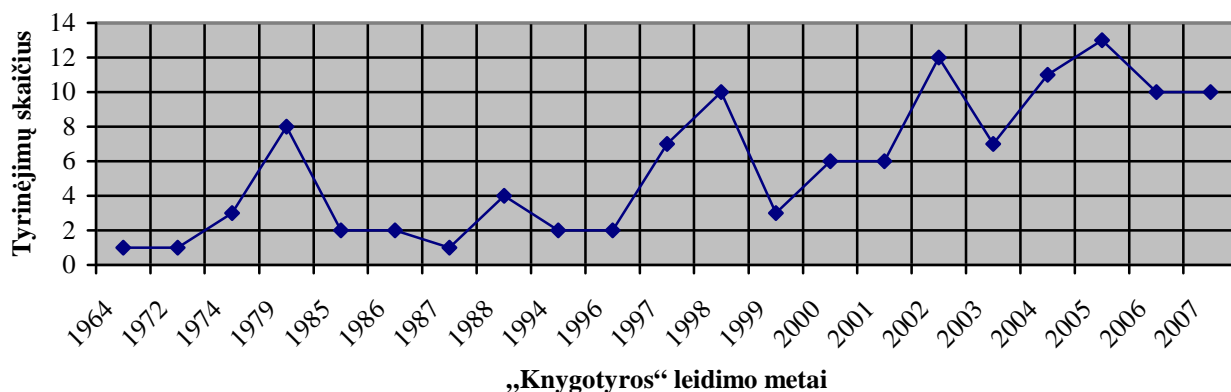
Užsienio autorių produktyvumas „Knygotyroje“ atsispindi 8 priedo lentelėje (žr. 8 priedą). Remiantis jos duomenimis, matyti, kad produktyviausi buvo Estijos (26 moksliniai darbai), Lenkijos (19), Vokietijos (17), Latvijos (16) ir Rusijos (14) mokslininkai. Kalbant apie atskirų autorių produktyvumą, daugiausia straipsnių yra paskelbę šie autoriai: Tiiu Reimo (6) (Estija),

* Diagrama parengta remiantis O. Janonio sudaryta „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodykle“ ir *de visu* peržiūrėtais tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais.

Krzysztof Migoń (5) (Lenkija), Viesturs Zanders (5) (Latvija), Liivi Aarma (4) (Estija), Aile Möldre (4) (Estija), Mare Lott (3) (Estija), Krystyna Bednarska-Ruszajowa (3) (Lenkija), Konrad Umlauf (3) (Vokietija), Ilkka Mäkinen (3) (Suomija), Tom D. Wilson (3) (Anglija), Janet Zmroczek (3) (Anglija). Visų kitų autorių buvo publikuoti 1–2 moksliniai darbai.

Svarbu pažymėti, kad iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo „Knygotyroje“ būdavo paskelbiamas tik vienas kitas užsienio autorių darbas (išskyrus „Knygotyros“ 7 (14) tomą, kuriame buvo paskelbti aštuoni užsienio autorių darbai iš įvykusios mokslinės konferencijos, skirtos knygos spausdinimo pradžiai Lietuvoje ir Vilniuje). Nuo 1997 m. užsienio autorių mokslinių tyrinėjimų skaičius „Knygotyroje“ pradėjo ženkliai didėti (žr. 3 diagramą). Tai sąlygojo besiplečiantys tarptautiniai knygotyryninkų ryšiai, kasmet Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto organizuojamos tarptautinės knygotyros konferencijos, užsienio autorių bendradarbiavimas „Knygotyros“ redaktorių kolegijoje. Ypatingu stimulu aktyviau įsitraukti į Lietuvos knygos tyrinėjimus ir ieškoti jos sąsajų su savo šalies knygos istorija užsienio mokslininkams tapo tarptautiniai jubiliejiniai lietuviškos knygos renginiai ir kiti Lietuvos knygos istorijai svarbūs įvykiai bei datos: 1995 m. UNESCO Vykdamosios tarybos sprendimu pirmosios lietuviškos knygos 450 m. sukaktis buvo įtraukta į žymiausių 1996–1997 metų pasaulio kultūros datų kalendorių [133]; tais pačiais metais Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė 1997-uosius metus Lietuviškos knygos metais [23]; 2003 m. UNESCO Vykdamosios tarybos sprendimu spaudos atgavimo 100 metų sukaktis buvo įtraukta į žymiausių 2004–2005 metų pasaulio kultūros datų kalendorių [28]; tais pačiais metais Lietuvos Respublikos Seimas, paskelbė 2004 metus Kalbos ir knygos metais [22].

3 diagrama. Užsienio autorių mokslinių darbų skaičiaus didėjimas „Knygotyroje“*

„Knygotyroje“ užsienio autorių tyrinėjimai yra skelbiami originalo kalba arba verčiami į lietuvių kalbą. Per nagrinėjamą laikotarpį į lietuvių kalbą buvo išversta 30 mokslinių darbų. Likusioji darbų dalis buvo skelbiama rusų (47), anglų (34), vokiečių (8) ir lenkų (1) kalbomis. Neišversti į lietuvių kalbą tyrinėjimai turi santraukas lietuvių kalba. Žinoma, santraukos atspindi tik

* Diagrama parengta remiantis O. Janonio sudaryta „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodykle“ ir *de visu* peržiūrėtais tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais.

pagrindinius nagrinėjamus klausimus ir negali suteikti Lietuvos skaitytojams išsamios informacijos apie darbe nagrinėjamą problemą. Kita vertus, „Knygotyrai“ vis labiau plintant už mūsų šalies ribų, svarbu atsižvelgti į tai, kad leidinyje skelbiama informacija būtų prieinama ir kitų šalių skaitytojams. Tad redaktorių kolegijai tenka nelengvas uždavinys kaskart nuspręsti, kuriuos darbus skelbti originalo kalbomis, o kuriuos versti į lietuvių kalbą. Paprastai į lietuvių kalbą yra verčiami platesnei Lietuvos specialistų ir mokslininkų auditorijai skirti tyrinėjimai, taip pat tie, kurie yra susiję su teorine ir metodologine problematika bei mokslo terminijos ugdymu.

„Knygotyroje“ skelbti užsienio autorių darbai praplečia knygotyros ir knygos istorijos teorinius bei praktinius klausimus, supažindina su lietuviškų knygų rinkiniais, esančiais jų šalių bibliotekose, papildo Lietuvos rašto, knygos ir knyginkystės istorijos tyrimus, sudaro galimybę jų tolesnei bei platesnei lyginamajai analizei tarptautiniu mastu.

„Knygotyros“ sklaida ir recepcija. Nepaisant ilgų gyvavimo metų „Knygotyros“ kaip ir visų kitų Lietuvos universitetų tęstinių mokslo darbų tomai nepatenka į šalies knygynų tinklą. Jais dažniausiai prekiauja tik tų universitetų knygynai.

„Knygotyros“ tomus Lietuvos skaitytojai gali įsigyti Vilniaus universiteto knygynuose „Akademinė knyga“ ir „Littera“ bei Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institute. Papildomai leidiniu prekiaujama konferencijų ir kitų renginių metu. Be to, nuo 2008 m. „Knygotyrą“ galima užsiprenumeruoti Lietuvos pašte. Po vieną tomo egzempliorių gauna visi „Knygotyros“ autoriai ir redaktorių kolegijos nariai. Be to, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto lėšomis nupirkus kiekvieno tomo vidutiniškai po 20–30 egzempliorių, juos redaktorių kolegijos nariai ir dėstytojai nuveža dovanų į kitas Lietuvos ir užsienio aukštąsias mokyklas bei bibliotekas, išsiunčiama paštu žymiausiems įvairių pasaulio šalių knygotyros mokslininkams ir specialistams. Šie ryšiai yra svarbi leidinio pripažinimo sąlyga, kaip, beje, ir jo referavimas penkiose mokslinės informacijos duomenų bazėse – „Book History Online (BHO)“, „Directory of Open Access Journals“, „EBSCO Electronic Journals Service“, „Library and Information Science Abstracts (LISA) ir „Modern Language Association Directory of Periodicals“. Apie „Knygotyrą“ taip pat skelbiami atsiliepimai mokslinėje ir visuomeninėje žiniasklaidoje.

1992 m. „Knygotyros“ redaktoriai, siekdami pagyvinti susikaupusių leidinio tomų sąsiuvinį platinimą, buvo parengę informacinį biuletinį apie parduodamus tomus [70]. Jame lietuvių ir anglų kalbomis buvo nurodyti parduodami tomai, pateikiamas kiekvieno tomo turinys. Tokio tipo leidinys buvo vienintelis. Greičiausiai jis nepateisino redaktorių kolegijos lūkesčių.

Vilniaus universiteto biblioteka tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių universitetams bei mokslo įstaigoms „Knygotyros“ tomus siunčia mainais (iš viso 47 egzempliorius). Šios bibliotekos Informacijos išteklių formavimo skyriaus duomenimis, 2008 m. leidinys mainais siunčiamas trims Lietuvos universitetų (Klaipėdos, Kauno Technologijos, Vytauto Didžiojo) bibliotekoms ir

dvidešimties užsienio šalių (17 Europos šalių, Japonijos, JAV ir Kanados) 43-joms mokslo institucijoms ir bibliotekoms (žr. 9 priedą).

Su leidiniu taip pat galima susipažinti „Knygotyros“ internetinėje svetainėje. „Knygotyros“ tomai leidžiami dviem – spausdinta ir elektronine – versijomis. Jų reprezentacijai, autorių ir vartotojų informacijai redaktorių kolegija, palaikoma ir remiama Vilniaus universiteto leidyklos, sukūrė internetinę svetainę lietuvių ir anglų kalbomis (<http://www.leidykla.eu/mokslo-darbai/knygotyra/>). Joje pateikiama trumpa „Knygotyros“ leidimo istorija, informacija apie rengiamus tomus, leidinio platinimą ir tarptautinius mainų partnerius, atsiliepimai apie leidinį mokslinėje ir visuomeninėje žiniasklaidoje, kontaktiniai duomenys. Internetinėje svetainėje taip pat galima pasinaudoti straipsnių bibliografinė duomenų baze, apimančia 34–49 leidinio tomus. Be to, joje galima rasti ir „Knygotyros“ turinio rodyklę, apimančią 1961–2005 m., t 1–45. „Knygotyros“ internetinė svetainė kelia leidinio prestižą, padaro jį vartotojui greitai pasiekiamą ir prieinamą.

„Knygotyros“ ilgametės leidimo tradicijos, tarptautinio autoriteto vyriausieji redaktoriai (docentė G. Raguotienė, profesoriai L. Vladimirovas, V. Žukas ir D. Kaunas), tarptautinės sudėties redaktorių kolegijos nariai, žinomų autorių kvalifikacija ir gvildenamų klausimų aktualumas pelnė leidiniui pripažinimą ne tik Lietuvoje, bet ir užsienio šalyse. Artėdamas link savo gyvavimo penkiasdešimtmečio, leidinys, keitęsis bei tobulėjęs, šiandien yra pasiekęs savo brandos.

1.2.3. Mokslinių ir viešųjų bibliotekų knygotyros padaliniai

1.2.3.1. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras

Tai yra einamosios ir nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos, spaudos statistikos, mokslinės ir mokslo taikomosios veiklos centras, reorganizuotas 1992 m. buvusių Lietuvos knygų rūmų pagrindu. Bibliografijos ir knygotyros centras yra Knygų rūmų tąsa. Pastarieji savo veiklą pradėjo 1946 m. pradžioje. Knygų rūmai leido einamosios valstybinės bibliografijos periodines rodykles, spaudos retrospektyvines rodykles, suvestines valstybinės bibliografijos rodykles, retrospektyviosios bibliografijos veikalus, kontrolinius sąrašus, statistikos rinkinius. Vėliau šias funkcijas perėmė Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras.

Bibliografijos ir knygotyros centras vykdo devynis pagrindinius darbo barus [6]: 1) kaupia ir saugo Nacionalinį publikuotų dokumentų archyvinį fondą ir Elektroninių išteklių archyvą; 2) vykdo bibliografinę apskaitą, jos pagrindu kaupia Nacionalinės bibliografijos duomenų banką; 3) diegia bibliografinius ir leidybos standartus bei formatus, atlieka jų taikymo kontrolę; 4) vykdo spaudos statistinę apskaitą; 5) vykdo tarptautinę standartinę dokumentų numeraciją (ISSN, ISBN ir ISMN);

6) vykdo leidybinį katalogavimą; 7) atlieka bibliografijos ir knygotyros mokslo tiriamąjį ir metodinį darbą; 8) dalyvauja palaikant ir vystant Lietuvos integralią bibliotekų informacijos sistemą (LIBIS): Suvestinį katalogą, Nacionalinės bibliografijos duomenų banką, Analizinės bibliografijos, Elektroninių išteklių, Nacionalinės bibliografijos ir Retrokonversijos posistemius; 9) rengia valstybinės einamosios ir retrospektyviosios bibliografijos leidinius, norminius ir metodinius dokumentus, mokslo darbus „Bibliografija“.

Centre veikia *trys agentūros*: 1) Leidybinio katalogavimo agentūra; 2) ISBN ir ISMN Lietuvos agentūra; 3) ISSN Lietuvos agentūra ir *keturi skyriai*: 1) Standartų skyrius; 2) Einamosios bibliografijos skyrius; 3) Nacionalinio publikuotų dokumentų archyvinio fondo skyrius; 4) Nacionalinės spaudos retrospektyviosios bibliografijos skyrius. Būtent pastarojo skyriaus veikla mus labiausiai ir domina, kadangi vienu iš skyriaus veiklos barų nurodomas knygotyris darbas.

Kaip ne kartą Nacionalinės spaudos retrospektyviosios bibliografijos skyriaus vedėja Virginija Savickienė šio darbo autorei pažymėjo, skyriuje vykdoma mokslo taikomoji veikla. Jame bibliografuojami 1547–1940 m. išleisti spaudiniai lietuvių kalba, nepriklausomai nuo jų leidimo vietos, ir Lietuvoje ėję leidiniai kitomis kalbomis: lotynų, lenkų, jidiš, hebrajų; rengiamos ir leidžiamos bibliografijos rodyklės, kontroliniai sąrašai. Tai yra pagrindinės skyriaus veiklos kryptys. Darbas vyksta grupėse po 2–4 darbuotojus. Dirbti mokslinį darbą, t. y. rašyti publikacijas, dalyvauti konferencijose bei seminaruose, jiems nėra privaloma. Paprastai tam stokojama ir laiko. Tačiau yra keletas darbuotojų, kurie reguliariai paskelbia publikacijų leidiniuose „Tarp knygų“ ir „Bibliografija“, taip pat keli darbai buvo publikuoti „Knygotyroje“. Straipsniai dažniausiai buvo susiję su darbo baru, kurį darbuotojas atlieka tam tikroje grupėje. Pavyzdžiui, J. Mačiulis, tirdamas lietuviškuosius slapyvardžius, šia tema yra paskelbęs ne vieną studiją, A. Riaubienė ir A. Papaurėlytė – apie tarpukario Lietuvos knygos raidą, L. Lempertienė – apie žydų knygos kultūrą, I. Jezukevičienė – nacionalinės bibliografijos klausimais. Be to, rengiant bibliografijos rodykles, kartu vykdomas ir knygotyris darbas, t. y. atpažįstami leidiniai, tikslinami jų autoriniai, antraštiniai, išleidimo ir kiti duomenys. Bibliografijos sudarytojai taip pat rengia išsamias biogramas. Nors skyriuje, rodosi, daugiausia atliekamas bibliografinis darbas, tačiau kita vertus, nuo senų laikų bibliografija ir knygotyra yra laikomi giminingais ir artimais mokslais, papildančiais vienas kitą, todėl ir šiuo atveju nesuklysimė teigdami, kad skyrius, rengdamas retrospektyviosios bibliografijos veikalus, sudaro pagrindą tolesniems knygotyros darbams bei tyrimams, t. y. užsiima šaltinotyrinės bazės plėtra, kuri yra itin svarbi ir būtina Lietuvos knygos istorijos tyrimams. Retrospektyvioji bibliografija leidžia knygos istorikui tirti atitinkamo laikotarpio knygos raidos dėsningumus, atskleidžiant jos kiekybinę ir kalbinę analizę bei repertuarą, patikslinant autoriaus, antraštinius, leidimo metų bei vietos duomenis. Išleistos retrospektyviosios bibliografijos rodyklės, skirtos lietuviškoms knygoms, apima laikotarpį nuo 1547 iki 1917 m. Jose suregistruotos Lietuvoje ir už

jos ribų išleistos lietuviškos knygos, brošiūros, autoriniai smulkieji spaudiniai. Mokslininkų ir bibliografų bendradarbiavimo pasiekimu bei pavyzdžiu galėtume įvardyti 1862–1904 ir 1905–1917 m. knygų retrospektyviosios bibliografijos rodyklėse paskelbtas L. Vladimirovo [153], V. Žuko [164], D. Kauno [45], D. Gargasaitės [27] bei V. Černiauskaitės [19] studijas. 1918–1940 m. laikotarpiui yra parengti lietuviškų knygų kontroliniai sąrašai. Lietuviški periodiniai leidiniai suregistruoti 1823–1940 m. kontroliniame sąraše. Lietuviškų periodinių leidinių publikacijų bibliografinės rodyklės apima 1832–1919 m. Daug nuveikta tiriant lietuviškuosius slapyvardžius: 1995–2003 m. išleisti penki „Lietuviškųjų slapyvardžių“ tomai, o 2007 m. – „Slapyvardžių sąvadas“ (kompaktinis diskas). Tai vieni reikšmingiausių knygotyros veikalų. Svarbių rezultatų pasiekta sudarant prielaidas lietuviško spaudos paveldo tarptautinių tyrimų plėtrai: pateikti 726 konvertuoti senųjų lietuviškų knygų įrašai Europos mokslinių bibliotekų konsorciumo (CERL) duomenų bazei Hand Press Book (Rankinėmis staklėmis spausdintų knygų duomenų bazei) [37]. Nacionalinės spaudos retrospektyviosios bibliografijos skyriaus darbuotojai pastaruoju metu rengia XVIII a. Lietuvos lenkiškų knygų kontrolinį sąrašą, 1799–1900 m. Lietuvos hebraikos kontrolinį sąrašą, Lietuviškųjų slapyvardžių duomenų bazę. Bibliografijos ir knygotyros centro direktorė Regina Varnienė bendradarbiauja rengiant tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ (redaktorių kolegijos narė nuo 2006 m).

Knygotyros ir bibliografijos centras yra bene svarbiausias knygotyros ir bibliografijos mokslo tiriamosios bei taikomosios veiklos centras Lietuvoje. Jame vykdomi darbai padeda pagrindus tolesniems knygotyros tyrimams. Vis dėlto žymiai daugiau dėmesio turėtų būti skiriama mokslo tiriamajai veiklai. Tam būtina kurti mokslinį potencialą. Per mažai šio centro darbuotojų renkasi doktorantūros studijas (R. Bagušytė studijavo, tačiau nebaigė).

1.2.3.2. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius

Šio skyriaus svarbiausi veiklos uždaviniai yra: 1) dokumentų saugojimas, tyrinėjimas, populiarinimas ir teikimas vartotojams; 2) fondo komplektavimas, tvarkymas bei katalogavimas; 3) skaitytojų aptarnavimas ir informacinis aprūpinimas; 4) renginių organizavimas; 5) dalyvavimas projektuose; 6) mokslinio darbo organizavimas; 7) bibliotekos elektroninio katalogo pildymas skyriuje saugomų dokumentų bibliografiniais įrašais; 8) autoritetinių vardų bazės pildymas.

Retų knygų ir rankraščių skyriuje saugoma daugiau nei 35000 XV–XXI a. spaudinių ir daugiau kaip 70000 archyvinių dokumentų saugojimo vienetų. Kaupiamos Lietuvoje išleistos knygos, periodiniai leidiniai ir kartografija, taip pat kalba, autoryste, turiniu ar kitais aspektais su Lietuva susiję dokumentai, publikuoti už Lietuvos ribų iki 1904 m. gruodžio 31 d.; kiti kalba, autoryste, turiniu ar kitais aspektais su Lietuva susiję ir nesusiję dokumentai, publikuoti iki 1830 m.

gruodžio 31 d. Skyrius taip pat saugo XVI–XIX a. knygų ir periodikos perspaudus bei XIX–XXI a. miniatiūrines ir mažoformates knygas, pavienius archyvinius ir rankraštinius dokumentus bei jų rinkinius ir kt.

Skyriaus didelis fondas skatina darbuotojus jį mokliškai tvarkyti, atpažinti, charakterizuoti ir populiarinti. Kaip minėta, vienas iš skyriaus veiklos barų – mokslinis darbas, kurį atlieka grupė žmonių. Pastaruoju metu aktyviausios yra skyriaus vedėja bei Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantė Jolita Steponaitienė, vyriausioji bibliografė Jadvyga Misiūnienė ir vyriausioji bibliotekininkė Viktorija Vaitkevičiūtė-Verbickienė. Šios darbuotojos parengė nemažai publikacijų knygotyros tematika, dalyvavo organizuojamuose tarptautiniuose moksliniuose seminaruose bei konferencijose, rengė parodas. Mokslo tiriamajame darbe pagal galimybes dalyvavo ir kiti skyriaus darbuotojai – J. Tumelis, T. Timčenko, T. Mackevič, R. Dirsytė, R. Narbutaitė.

Mokslinėse publikacijose dažniausiai buvo analizuoti ir visuomenei pristatyti skyriuje ar bibliotekoje esantys rankraštiniai bei spausdinti dokumentai: faksimiliniai leidiniai, senosios kosmografijos, pergamentinio Prologo fragmentas, Prūsijos oficialiųjų raštų rinkiniai, S. Branto inkunabulas „Kvailių laivas“, Mstislavo Dobužinskio archyvas, religinių bendruomenių fondai, spaudos draudimo laikų dokumentai, Romos mišiolai, knygos su Karaliaučiaus institucijų knygų ženklais, elzevirų bei inkunabulų rinkiniai ir kt. Paskelbta straipsnių knygos ženklų tyrinėjimų Lietuvoje, lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpio (1864–1904), skaitmeninimo, išėivijos paveldo Lietuvos bibliotekose ir kt. tematika. Straipsniai buvo publikuojami leidiniuose „Tarp knygų“, „Knygotyra“, „Bibliografija“, „Baltijos archyvas“, „Slavistica Vilnensis“, „Baltijos diasporų archyvai“.

Pranešimai skaityti senųjų knygų proveniencijų, LDK kirilinių tekstų leidybos teorijos ir praktikos aspektų, senųjų dokumentų kolekcijų bei rankraščių fondų tvarkymo ir prieigos klausimais, išėivijos paveldo Lietuvos bibliotekose, bažnytinės cenzūros XVI amžiuje, rankraštinių dokumentų komplektavimo šaltinių, bibliotekos vaidmens rašytinio ir publikuoto kultūros paveldo išsaugojime problemomis, taip pat apie XIX amžiaus mišiolus, apie asmenis – Vytautą Steponaitį, Eduardą Volterį. Skyriaus darbuotojai dalyvavo Lietuvos ir tarptautinėse konferencijose bei seminaruose – Estijos nacionalinės bibliotekos Taline organizuotoje konferencijoje „Knygos nuosavybės ženklai senosiose knygose. Istorija. Apibūdinimas. Savybės“, „Etnolingvistiniai ir etnokultūriniai kontaktai LDK teritorijoje“, „Senoji spauda: išsaugojimo galimybės ir reikšmė modernioje bibliotekoje“, „Karaliaučiaus bibliotekų palikimas: istorija, paieškos, nauji projektai“, „Bibliotheca Baltica“, „Mokslo įstaigų rankraštynai ir archyvai moksliniams tyrimams“, „Informacinių gebėjimų ugdymas“, „Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje atmintyje“, „Rašytinis paveldas mokslinėse bibliotekose: sklaida, tradicijos ir naujovės“, „Lituanistinis paveldas čia ir svetur: saugojimo, tyrimų ir pažinimo problemos“, Europos vasaros

stovykloje „Kultūros paveldo elektroninė leidyba“, „Vaclovo Biržiškos skaitymuose“, knygotyros seminaruose bei konferencijose ir kt.

Retų knygų ir rankraščių skyriaus fondas buvo aktualinamas ir rengiant parodas, skirtas senosioms knygoms, elzevyrams, spaudos draudimo laikotarpiui (1864–1904), XVI–XX a. mišiolams, Marijos Piaseckaitės-Šlapelienės 125-mečiui, Eduardo Volterio 150-mečiui, dokumentinio paveldo vertybėms ir kt. Taip pat dalyvauta įgyvendinant įvairius projektus („LNB Pergamentų kolekcija“, „Nacionalinės bibliografijos retrokonversija“), rengiant „LDK XVI a. leidinių bibliografinį sąrašą“ ir kompaktinę plokštelę „Lietuvos bibliografija, 1547–1861“.

Šio skyriaus mokslo tiriamosios veiklos rezultatai akivaizdūs. Darbuotojai aktyviai dirba šiame darbo bare ir prisideda prie knygotyros istoriografinių tyrimų bei tematikos plėtotės. Tačiau visgi yra per maža mokslinio potencialo. Nėra suderinamumo tarp tiriamojo darbo ir bibliotekinės veiklos. Būtinai mokslo darbuotojai.

1.2.3.3. Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrius

Nuo 2005 m. Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrius priklauso Mokslo ir kultūros paveldo centrui. Iki tol jis buvo savarankiškas bibliotekos padalinys. Šio skyriaus svarbiausi veiklos uždaviniai yra: 1) sukaupto spaudos paveldo saugojimas, tyrinėjamas ir aktualizavimas; 2) skaitytojų aptarnavimas; 3) fondų katalogų ruošimas; 4) parodų rengimas iš skyriaus rinkinių ir tų parodų katalogų ruošimas; 5) pranešimų skaitymas mokslinėse konferencijose ir straipsnių bei publikacijų įvairiais knygos istorijos, knygotyros bei knygos kultūros klausimais rengimas.

Retų spaudinių skyriuje sukaupta apie 180 tūkstančių didelės mokslinės, kultūrinės ir istorinės vertės senų bei retų knygų, periodinių leidinių, smulkios spaudos. Skyrius turi 313 pavadinimų inkunabulų, 1409 pavadinimų paleotipų, žymių Vakarų Europos leidėjų – Aldų, Elzevyrų, Plantenų – leidinių, didžiausią ir išsamiausią senųjų lietuviškų knygų rinkinį pasaulyje (12 tūkstančių spaudos vienetų). Jame saugomas kartografijos fondas iš 2237 atlasų ir 10 tūkstančių senųjų žemėlapių, sudarytų žymiausių XVI–XVIII a. pasaulio kartogramų – Joachimo Lelewelio ir Vaclovo Dargužo. Skyriaus rinkinių chronologinės ribos – XV–XX amžius.

Šio skyriaus darbuotojai – vieni aktyviausių ir produktyviausių knygotyros mokslo tiriamajame darbe. Itin daug nuveikta, kai skyriui vadovavo Alma Braziūnienė. Didžioji dauguma mokslinių straipsnių bei publikacijų, konferencijose perskaitytų pranešimų priklauso būtent jai. Šiame darbo bare aktyviai reiškėsi ir Virginija Galvanauskaitė (dabartinė skyriaus vedėja), I. Jackevičienė (studijavo doktorantūroje, tačiau studijų nebaigė), S. Spiečiūtė, I. Balčienė, P. Račius, A. Krakytė (Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto doktorantė) ir kiti darbuotojai.

Skyriaus pasiekimas – katalogų – „Vilniaus universiteto bibliotekos elzevyrai“ (sudarė P. Račius) ir „Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai“ (sudarė N. Feigelmanas, I. Daugirdaitė, P. Račius) – parengimas ir išleidimas. Skyriaus darbuotojų pastangomis buvo išleisti parodų katalogai – „Senieji Lietuvos žemėlapiai. Iš Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių“, „Miniatiūrinės knygos iš Gintauto Trumpio ir Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinių“, „Imago Lithuaniae: LDK žemėlapiai ir dokumentai iš Tomaszo Niewodniczańskiego rinkinių“ ir kt. Darbuotojai aktyviai bendradarbiavo su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros bei Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutų dėstytojais. Bendradarbiauta rengiant „Knygotyros“ enciklopedinį bei „Lietuvos knygos veikėjų“ biografijų žodynus, tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ (A. Braziūnienė buvo redaktorių kolegijos narė 1992–1997 m.), straipsnių rinkinį „Apie knygas ir bibliotekas“, R. de Bury „Philobibloną“, A. W. Bohatkiewicziaus „Veikalą apie visuotinę bibliografiją“.

Skyriaus darbuotojai aktyviai dalyvavo kasmetiniuose „Vaclovo Biržiškos skaitymuose“ bei tarptautinėse knygotyros konferencijose ir rašė straipsnius bei publikacijas knygos istorijos, knygotyros bei knygos kultūros klausimais. Moksliniuose tyrinėjimuose buvo pristatyti ir analizuoti skyriuje saugomi spaudiniai – senieji periodiniai leidiniai, senųjų knygų kolekcijos ir katalogai, autografuotos ar kitais knygų ženklais išmargintos knygos, senieji kalendoriai, Žygimanto Augusto knygos, senosios maldaknygės, Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai, senieji kartografijos rinkiniai ir kt. Didžioji dauguma straipsnių buvo paskelbta leidiniuose „Knygotyra“ ir „Tarp knygų“. Darbuotojai taip pat dalyvavo Estijos bei Latvijos bibliotekų darbuotojų organizuotose tarptautinėse mokslinėse konferencijose.

Skyrius savo fondą populiarino bei aktualino parodose. Jose buvo pristatytos XVI–XVIII a. reformatų knygos, Žygimanto Augusto knygos, Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai, senieji kartografijos rinkiniai, senieji lietuviški vadovėliai ir kiti įvairūs Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomi senieji rinkiniai. 2006 m. spaudos paveldas buvo pristatytas ir Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijai bei UNESCO programai „Pasaulio atmintis“. Šiuo metu vykdomas „Vilniaus žinių“ (1904–1909) skaitmeninimo projektas, skirtas senosios nykstančios lietuviškos periodikos išsaugojimui.

Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrius mokslo tiriamąjį darbą įvardija kaip vieną pagrindinių jo veiklos prioritetinių krypčių. Atliekamu darbu skyrius reikšmingai prisideda prie knygotyros šaltinotyros bazės ir problematikos plėtotės.

1.2.3.4. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyrius

Šio skyriaus pagrindinės funkcijos yra: 1) fondų atskleidimas ir išsaugojimas; 2) skaitytojų aptarnavimas; 3) fondų katalogų ruošimas; 4) mokslinio darbo organizavimas; 5) senųjų spaudinių knygos proveniencinių įrašų registravimas; 6) parodų rengimas.

Retų spaudinių skyriaus fonduose saugoma apie 200 000 spaudinių: 63 inkunabulai, daugiau nei 600 paleotipų, unikali seniausių rašto paminklų – dantiraščių – kolekcija. Skyriuje komplektuojamos ir saugomos visos knygos išleistos iki 1800 m., bibliografinės ir poligrafinės retenybės, knygos lietuvių kalba, išleistos iki 1918 m. (užsienyje – iki 1945 m.), reikšmingos lituaninės knygos, išėjusios 1800–1944 m., meno reprodukcijų albumai, raižiniai, atvirukai, fotografijos, smulkioji spauda, kartografiniai leidiniai.

Pagrindinis skyriaus veiklos baras – darbas su fondais. Jis reikalauja mokslinio tvarkymo, atpažinimo, charakterizavimo bei aktualizavimo. Rodosi, sąlygos ir knyginė aplinka savaime yra palankios mokslo tiriamajam darbui, tačiau straipsnių ir publikacijų rengimas bei pranešimų skaitymas mokslinėse konferencijose, kaip pažymėjo skyriaus vedėja Daiva Narbutienė, darbuotojų nėra mėgiamas užsiėmimas. Pastarieji labiau yra linkę dirbti konkretų bibliotekinį darbą. Peržiūrėjus skyriaus veiklos planus bei ataskaitas, akivaizdžiai matyti, kad mokslo tiriamojo darbo srityje daugiausia dirbo būtent skyriaus vedėja ir buvusi Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantė D. Narbutienė, taip pat bibliografės Violeta Radvilienė ir Dalia Bikauskienė bei Daiva Baniulienė. Straipsnių, publikacijų ir apžvalgų tematiką nulėmė fondų sudėtis ir darbas su jais, senųjų spaudinių knygos ženklų registravimas, asmeniniai darbuotojų interesai. Daugiausia buvo tyrinėjami XVI–XVII a. lituaniniai spaudiniai ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XVI–XVII amžiais. Tam, be abejo, įtakos turėjo D. Narbutienės rengta disertacija tema „LDK lotyniškoji knyga XVI–XVII amžiais“. Straipsniuose, apžvalgose ir pranešimuose buvo analizuotos lituanikos objekto problemos, komplektavimo kriterijai ir sklaidos gairės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškų knygų samprata, leidybos ypatumai, autoriai, proveniencijos, kultūra, tipologinė charakteristika, lotyniškų knygų rinkiniai asmeninėse bei institucinėse bibliotekose, lotyniškų knygų centrai ir cenzūra bei kt. klausimai. Šių tyrinėjimų ir disertacijos pagrindu D. Narbutienė parašė monografiją „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XVI–XVII a.“ (2004), bendradarbiaudama su Sigitu Narbutu, sudarė ir išleido „XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašą“ (1998) bei „XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašą“ (2002). 2007 m. išleistas katalogas „XVI–XVII a. lituanika Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje“, kurį kartu su D. Narbutiene parengė V. Radvilienė ir D. Bikauskienė. Kataloge suregistruotos knygos lotynų, lenkų, vokiečių, prancūzų, rusų, latvių ir kt. kalbomis, turiniu, autoryste, paskirtimi, dedikacijomis ir kitais ryšiais susijusios su Lietuva.

Nemažai buvo parašyta straipsnių ir apžvalgų bei skaityta pranešimų senųjų spaudinių knygos ženklų tematika, pristatyti reti ir vertingi leidiniai – A. Macijausko 1900 m. išleistas

pirmasis lietuviškas žemėlapis su leidėjo dedikacija J. Basanavičiui, Martyno Mažvydo amžininko Jano Seklucijaus katekizmas ir kt.

Mokslo tiriamojo darbo rezultatų įprastinė skelbimo vieta buvo leidiniuose „Knygotyra“, „Tarp knygų“ ir bibliotekos metraščiuose. Pranešimai skaityti tarptautinėse knygotyros konferencijose, Tadaui Vrublevskiui skirtose konferencijose, Baltarusijos ir Lenkijos mokslų akademijų bibliotekose vykusiose tarptautinėse konferencijose, tarptautinės meninės knygrišybos simpoziume „Knyga“, tarptautinėse bibliotekininkų konferencijose „Bibliopolis“ Estijoje bei Latvijoje, tarptautinėje XXII Baltijos šalių mokslo istorikų konferencijoje ir kt.

Skyrius savo fondą taip pat atskleidė ir populiarino parodose, skirtose žymiesiems kultūros veikėjams, miniatiūrinėms knygoms, senosioms fotografijoms, atvirukams, raižiniams bei ekslibrisams, antikos autorių leidiniams ir kt.

Skyriaus vedėja, būdama Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantė ir vykdydama užduotis, dalyvavo rengiant „Knygotyros“ enciklopedinį bei „Lietuvos knygos veikėjų“ biografijų žodynus. Pastaraisiais metais ji yra kviečiama dalyvauti Komunikacijos fakulteto bakalaurų ir magistrų baigiamųjų darbų gynimo komisijų posėdžiuose.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriuje vykdomas mokslo tiriamasis darbas knygotyrai reikšmingas XVI–XVII a. lituaninių spaudinių bei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškosios knygos tyrinėjimais. Tačiau, kaip ir anksčiau minėtuose skyriuose, yra per maža mokslinio potencialo, būdingas tiriamojo darbo ir bibliotekinės veiklos nesuderinamumas.

1.2.3.5. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius

Šio skyriaus pagrindiniai darbo uždaviniai yra: 1) rankraščių kaupimas, tvarkymas ir saugojimas; 2) skaitytojų aptarnavimas informacine ir rankraštine medžiaga; 3) rankraščių tiriamasis darbas.

Skyriaus fonduose saugomų rankraščių visuma suskirstyta į 380 fondų, kuriuose yra apie 260 000 įvairios apimties saugojimo vienetų. Seniausi dokumentai siekia XI a. Dauguma jų – XVI–XX a., parašyti lotynų, rusėnų, lenkų, rusų, vokiečių kalbomis, nuo XVI a. pab. – ir lietuvių kalba. Savo kilme absoliuti dauguma dokumentų yra iš istorinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijos. Jie nušviečia dabartinės Lietuvos Respublikos, dalinai Baltarusijos, Šiaurės Lenkijos, Rytų Prūsijos (prieškarinės Vokietijos provincijos) ir Klaipėdos krašto praeitį.

Pagrindinis skyriaus veiklos baras – darbas su fondais. Dirbdami su rankraštiniu fondu, darbuotojai kartu atlieka ir mokslo tiriamąjį darbą. Sprendžiant iš peržiūrėtų Rankraščių skyriaus darbo ataskaitų, aktyviausios šioje srityje – skyriaus vedėja bei Knygotyros ir dokumentotyros

instituto doktorantė Rima Cicėnienė ir Danutė Labanauskienė, taip pat Ingrida Pajedaitė, Gita Drungilienė ir Rasa Sperskienė. Pastaruoju metu daugiausia mokslinių publikacijų buvo rašyta ir pranešimų perskaityta šiuolaikinės knyginkystės tematika. Gvildinti rašytinio paveldo bei jo priežiūros ir skaitmeninimo klausimai: sklaidos tradicijos ir naujovės, apsauga, nykstančio kultūros paveldo problemos ir jų sprendimo būdai; pristatyti Rankraščių skyriuje vykdyti skaitmeninimo projektai. Nemažoje dalyje publikacijų bei pranešimų, remiantis rankraščiais ir archyviniais dokumentais, buvo pristatyti konkretūs asmenys ir analizuota jų veikla: bibliofilas Jurgis Elisonas ir jo korespondencija, Konstantino Jablonskio ir Zenono Ivinskio susirašinėjimas, Laurynas Ivinskis ir jo kalendoriai Lietuvos kultūros istorijoje, Igno Jonyno vaidmuo komplektuojant ir superkant istorinę literatūrą Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai, Edmundo Laucevičiaus ir Vaclovo Biržiškos rankraštinis palikimas ir kt.

Mokslo tiriamojo darbo rezultatai buvo skelbiami leidiniuose „Knygotyra“, „Tarp knygų“ ir bibliotekos metraščiuose. Pranešimai skaityti tarptautinėse knygotyros konferencijose, „Vaclovo Biržiškos skaitymuose“, dalyvauta Panevėžio apskrities Gabrielės-Petkevičaitės Bitės viešosios bibliotekos organizuotose konferencijose, Lenkijoje vykstančiose kasmetinėse konferencijose „INFORMUM“, Estijoje, Minske, Varšuvoje ir kitur vykusiose tarptautinėse mokslinėse konferencijose.

Skyriaus darbuotojos aktyviai bendradarbiavo su Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojais rengiant „Knygotyros“ enciklopedinį bei „Lietuvos knygos veikėjų“ biografijų žodynus. Sėkmingai įgyvendinti skyriuje vykdyti skaitmeninimo projektai – „Vadovas po Vilniaus rankraščių fondus“ (duomenų bazė parengta vadovaujant prof. habil. dr. Marijai Kocujovai), „Pergamentų skaitmeninių vaizdų archyvas“ bei „Senujų muzikinių rankraščių multimedijos duomenų bazė *Muzicallia*“.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus vykdomas mokslo tiriamasis darbas reikšmingas tuo, kad šiuolaikinės knyginkystės tematiką žymiai praplečia ir papildo rankraščinio paveldo bei jo priežiūros ir skaitmeninimo klausimais. Būtina didinti mokslinį potencialą.

1.2.3.6. Kauno technologijos universiteto bibliotekos Retų knygų skyrius

Šio skyriaus svarbiausi veiklos uždaviniai yra: 1) istoriškai susiformavusio (1923–1950) bibliotekos dokumentų paveldo saugojimas, tyrinėjimas ir atskleidimas; 2) Lietuvos akademinės bendruomenės, kultūros įstaigų ir pavienių vartotojų aptarnavimas mokslo ir studijų tikslais.

Retų knygų skyrių sudaro universalus įvairiakalbis 30 000 egzempliorių fondas, apimantis 1475–1945 m. spaudinius, ikonografijas ir kartografijos dokumentus. Vertingiausia skyriaus fondo

dalys – inkunabulai, aldai, paleotipai, elzevyrai bei kiti raritetai, atskleidžiantys Europos kultūros ir mokslo raidą iki 1800 metų. Išliiekamosios informacinės bei lituaninės vertės turi XIX–XX a. įvairiakalbės knygos. Ypatingą vietą užima lietuviškųjų spaudinių rinkinys (1591–1945). Seniausioji knyga – J. Bretkūno „Postilė“ (Karaliaučius, 1591). Reikšmingas ir unikalus yra spaudos draudimo bei pirmosios nepriklausomybės metų leidinių fondas. Skyriuje taip pat saugomos rašytojo ir visuomenės veikėjo Juozo Tumo-Vaižganto bei žymaus knygos istoriko bei bibliografo prof. Vaclovo Biržiškos asmeninių bibliotekų kolekcijos.

Mokslo tiriamasis darbas – viena iš prioritetinių skyriaus veiklos kryptių. Jį atlieka skyriaus vedėja ir buvusi Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantė Nijolė Lietuvninkaitė. Keletą publikacijų buvo paskelbęs Rimvydas Juškevičius. Prioritetinė skyriaus mokslinės veiklos kryptis – Lietuvos knygos kultūros istorija: knygos funkcionavimas Kauno universitete, įvairiakalbės Kauno knygos raidos ypatumai, asmeninės bibliotekos ir jų istorinis vaidmuo, knygos ženklų, ikonografijos integracija į kultūrą ir kt. Straipsniuose, publikacijose, pranešimuose bei leidiniuose gvildinti Kauno lietuviškos knygos leidybos ištakų, Kauno periodinės spaudos cenzūros 1900–1914 metais, Lietuvos kalendorių 1904–1917 metais klausimai, analizuota Kauno skaitymo mėgėjų draugijos veikla, Kauno technologijos universiteto bibliotekos fondo formavimo bruožai (1923–1950), asmeniniai knygų rinkiniai Kauno technologijos universiteto bibliotekoje 1923–1950 m., V. Biržiškos asmeninės bibliotekos knygos esančios šioje bibliotekoje, knygotyros spaudiniai V. Biržiškos asmeninėje bibliotekoje, Juozo Tumo-Vaižganto ir Stanislovo Didžiulio asmeninių bibliotekų likimai, kolekcininko Leono Jonaičio palikimas ir kt. Tokią tematiką nulėmė skyriaus fondų sudėtis bei asmeniniai darbuotojų interesai (N. Lietuvninkaitės rengta disertacija tema „Kauno knygos kultūra 1843–1918 metais“). Minėtų tyrinėjimų bei disertacijos pagrindu N. Lietuvninkaitė parašė monografiją „Kauno senoji knyga: raiška ir plėtotė 1843–1918 metais“ (2006), parengė katalogą „Stanislovo Didžiulio asmeninė biblioteka“ (2004).

Retų knygų skyriaus vedėja, būdama Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantė ir vykdydama užduotis, dalyvavo rengiant „Lietuvos knygos veikėjų“ biografijų žodyną. Ji taip pat dalyvavo net septyniose tarptautinėse knygotyros konferencijose, taip pat Kauno istorijos konferencijose bei „Vaclovo Biržiškos skaitymuose“. Dalyvaujama Lietuvos tūkstantmečio minėjimo bei UNESCO „Pasaulio atmintis“ programose.

Skyriuje atliekamas mokslo tiriamasis darbas yra reikšmingas atliekamų Lietuvos knygos kultūros bei paveldo tematikos tyrimais.

1.2.3.7. Klaipėdos universiteto bibliotekos Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyrius

Tai vienas jauniausių tokio tipo skyrių Lietuvos bibliotekose. Jis buvo įkurtas tik 2002 m. ir vis dar formuoja savo struktūrą, kolekcijas, fondus. Skyriaus paskirtimi nurodomas Klaipėdos universiteto bibliotekos retų spaudinių ir rankraščių fondo formavimas, saugojimas, tvarkymas ir tyrinėjimas bei skaitytojų aptarnavimas ir informavimas.

Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyrių šiuo metu sudaro: 1) retų spaudinių bei rankraščių (disertacijų) kolekcija; 2) dr. Kazio Pemkaus biblioteka-archyvas; 3) Mažosios Lietuvos archyvas (Anso Lymanto bei Viliaus Pėtraičio kolekcijos) ir 4) privačių asmenų dovanotos knygos. Retų spaudinių fondas susideda iš lituanistikos (išleistos iki 1945 m.), kitų spaudinių (išleistų iki 1900 m.), įžymių žmonių autografuotų leidinių ir spaudinių, išleistų tremtyje (Vokietijoje) iki 1950 m. Iš viso skyriuje yra apie 30 000 egzempliorių sutvarkytų leidinių.

Kaip Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyriaus vedėja Danutė-Emilija Steponavičiūtė šio darbo autorei pažymėjo, skyriuje pastaruoju metu dirba tik dvi darbuotojos – ji ir vyresnioji bibliotekininkė Dana Česnulevičiūtė. Pastaroji tvarko Mažosios Lietuvos archyvą, o D. E. Steponavičiūtė – Kazio Pemkaus biblioteką-archyvą. Pagrindinis jų abiejų veiklos baras – fondų tvarkymas ir skaitytojų aptarnavimas. Šie darbai vyksta itin dideliais tempais, dėl to mokslo tiriamajam darbui laiko visiškai nelieka. Tiesa, 2002 m. leidinyje „Knygotyra“ buvo paskelbtas vienintelis D. E. Steponavičiūtės straipsnis apie lietuvių išėivijos bibliofilą Kazį Pemką. Paprastai, tvarkydamos knygas, darbuotojos pasižymi būsimų darbų pastabas, daro kartotekas su knygų ženklais, įrašais ir kt. Vedėja, priklausomai nuo aplinkybių, dalyvauja įvairiose konferencijose ir renginiuose, tačiau tik kaip klausytoja, išskyrus 2003 m., kai Klaipėdoje vykusioje mokslinėje konferencijoje „Lietuviškos spaudos atgavimui 100 metų: knygnešystė ir jos įtaka lietuviškosios spaudos ir kultūros išsaugojimui“ ji skaitė pranešimą apie spaudos draudimo laikotarpio (1864–1904) leidinius Klaipėdos universiteto bibliotekoje (K. Pemkaus archyvo pagrindu). D. E. Steponavičiūtė pažymėjo, kad turi daug įvairių planų ir sumanymų, kuriuos tikisi įgyvendinti ateityje. Šis skyrius turi įdomių ir vertingų kolekcijų, kurias būtina populiarinti, tirti ir rezultatus pristatyti visuomenei.

1.2.3.8. Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senujų ir retų spaudinių skyrius

Šio skyriaus pagrindiniai uždaviniai yra: 1) Kauno apskrities viešosios bibliotekos senujų ir retų spaudinių fondo formavimas, saugojimas ir tyrinėjimas; 2) retrospektyviosios nacionalinės bibliografijos periodinių leidinių lietuvių kalba publikacijų rodyklių rengimas; 3) skaitytojų aptarnavimas.

Senujų ir retų spaudinių skyriuje yra Senojo fondo grupė ir Nacionalinės bibliografijos grupė. Pastaroji bendradarbiauja su Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos

Bibliografijos ir knygotyros centru, rengdama kolektyvinį nacionalinės bibliografijos leidinį „Lietuvos bibliografija“. 1989 metais įsteigta Nacionalinės bibliografijos grupė įpareigota analitiškai aprašyti 1910–1923 m. Lietuvoje lietuvių kalba ėjusius laikraščius, žurnalus ir tęstinius leidinius bei parengti spaudai C serijos „Lietuviškų periodinių leidinių publikacijos“ metraščius ar didesnės chronologinės apimties bibliografijos rodykles [124]. Grupės darbuotojai kaupia šio laikotarpio asmenvardžių, vietovardžių, pjesių pavadinimų ir kitas pagalbines kartotekas, teikia medžiagą leidžiamiems „Lietuviškiesiems slapyvardžiams“. Senojo fondo grupė atsakinga už senųjų leidinių populiarinimą, aktualinimą bei tyrinėjimą.

Senųjų ir retų spaudinių skyriaus fondą sudaro XV amžiaus vidurio–1945 m. leidiniai, lietuviški leidiniai, išleisti užsienyje iki 1989 m., mokslui ir kultūrai nusipelnusių žmonių asmeninės bibliotekos (A. Janulaičio, P. Šalčiaus, A. Zvicevičiaus, V. Skuodžio). Skyriuje taip pat yra Balio Balandos rankraščių fondas, Vilniaus krašto administracinio valdymo knyga, P. Dusburgo kronikos XVIII a. ranka perrašytas egzempliorius.

Skyriaus darbuotojai aktyviai dalyvauja mokslo tiriamojoje veikloje, vykdo ir įgyvendina įvairius projektus. Kaip buvo minėta, darbuotojai dalyvauja rengiant kolektyvinį nacionalinės bibliografijos leidinį „Lietuvos bibliografija“. Tai yra vienintelė apskrities biblioteka, prisidedanti prie šio projekto vykdymo. Mokslinėje veikloje aktyviai dirbo Senojo fondo grupės nariai – Irena Vitkauskienė, Sigitas Lūžys ir Rita Urbaitytė. Jiems priklauso katalogo „XV–XVI a. knygos Kauno bibliotekose“ (2006) parengimas ir išleidimas. Jame detalai aprašyti visi Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje, Kauno technologijos universiteto bibliotekoje, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje, Maironio lietuvių literatūros bei Lietuvos Medicinos ir Farmacijos istorijos muziejuose saugomi XV–XVI a. leidiniai. 2007 m. pradžioje pasirodė S. Lūžio parengtas Lietuvos bibliofilinėje kultūroje unikalus leidinys, įvardijantis vienintelę Lietuvoje senosios knygos muziejinę ekspoziciją, esančią Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje. Leidinio medžiaga aprėpia visą knygos istorinės raidos nuo inkunabulų iki XX a. pradžios lietuviškų leidinių kelią. S. Lūžys paskelbė straipsnių knygotyros tematika leidinyje „Knygotyra“ ir vietinėje Kauno spaudoje, dalyvavo ir skaitė tris pranešimus tarptautinėse knygotyros konferencijose. Straipsniuose ir pranešimuose buvo analizuoti Žemaičių seniūnijos knygų rinkiniai, senosios Kauno knygos, knygos muziejų ir kultūros paveldo aktualizavimo klausimai, knygos nuosavybės ženklai ir kt.

Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senųjų ir retų spaudinių skyriaus darbuotojai savo veikla ir leidiniais prisideda prie knygotyros šaltinotyrinės bazės bei tyrimų plėtros.

1.2.3.9. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos Krašto kultūros dokumentavimo centras

Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka yra pagrindinė didžiausią universalų fondą Lietuvos Šiaurės rytų regione sukaupusi moderni, įvairią kultūrinę veiklą plėtojanti biblioteka. 2001 m. joje buvo įkurtas Krašto kultūros dokumentavimo centras, kurį sudaro keturi padaliniai: Kraštotyros skyrius, Rankraščių skyrius, Retų spaudinių skyrius ir Juozo Miltinio palikimo studijų centras. Vienomis pagrindinių bibliotekos veiklos kryptių laikomas įvairios kultūrinės veiklos plėtojimas (konferencijų, susitikimų, literatūros vakarų, dailės ir knygų parodų rengimas) ir bibliotekininkystės, bibliografijos, informacijos bei knygotyros plėtojimo programų ir mokslinių tyrimų Panevėžio apskrityje vykdymas [73]. Krašto kultūros dokumentavimo centro padaliniai bene labiausiai prisideda prie šios veiklos įgyvendinimo. Vienas iš jų formuluojamų uždavinių ir tikslų – sukaupto fondo tyrinėjimas ir jo rezultatų pristatymas visuomenei bei mokslinių ir informacinių straipsnių, pranešimų ir leidinių rengimas.

Turtingas centro padalinių fondas. Kraštotyros skyriuje komplektuojama literatūra apie Panevėžio kraštą, taip pat mieste leidžiami laikraščiai ir žurnalai, smulkieji spaudiniai. Rankraščių skyrius kaupia Panevėžio miesto ir apskrities kultūros istorijos rankraštinius dokumentus, kurių chronologinės ribos – nuo XIX a. pab. iki šių dienų (daugiau nei 12 000 saugojimo vienetų). Retų spaudinių skyriaus fondas komplektuojamas iš knygų ir periodinių leidinių, išleistų Lietuvoje iki 1945 m., taip pat lietuvių išsivijios knygų bei periodinių leidinių (24 000 egzempliorių). Juozo Miltinio palikimo studijų centre saugoma režisieriaus asmeninė biblioteka, rankraštiniai dokumentai, meno kūriniių kolekcija, repeticijų garso bei vaizdo įrašų rinkinys.

Biblioteka, sukaupusi vertingų regioninės knygos ir bibliotekų istorijos dokumentų, nuo 1997 m. vykdo ilgalaikį projektą – „Knygos ir bibliotekų istorijos raida Panevėžio krašte“. Tikslas – knygos ir bibliotekų istorijos raidos studijos ir sklaida. Projekto rezultatas – iki šiol surengta dešimt mokslinių konferencijų: „Knyga – tautos minties saugotoja“ (1997), „Asmeninė biblioteka – tautos istorinės atminties dalis“ (1998), „Panevėžio apskrities institucinės bibliotekos“ (1999), „Panevėžio krašto spauda: leidyba ir sklaida“ (2000), „Gabrielė Petkevičaitė-Bitė – laikmetis, žmonės, aplinka“ (2001), „Panevėžio kultūrinė erdvė ir žmonės: Lietuvos pirmosios nepriklausomybės tarpsnis“ (2002), „Lietuviškos spaudos atgavimo šimtmetis: praeities ir dabarties sąsajos“ (2004), „Rankraštinis paveldas Lietuvos kultūroje ir istorinėje spaudoje“ (2005), „Knyginis paveldas Panevėžio apskrities kultūros paveldo saugyklose“ (2007), „Panevėžio krašto išsivijios kultūrinis palikimas Lietuvos kultūros paveldo saugyklose“ (2008). Konferencijose skaitytų pranešimų pagrindu išleistos konferencijų medžiagos publikacijos, taip pat dokumentų parodų katalogai. Organizuojamų konferencijų svarbą liudija gausus bendraminčių, išmanančių knygos ir bibliotekos vertę, dalyvavimas jose. Bibliotekos konferencijose greta apskrities bibliotekininkų, archyvarų, muziejininkų, pedagogų, istorikų, dvasininkų, dalyvauja ir žymūs Lietuvos knygotyrininkai,

bibliografai, bibliofilai, didžiųjų Vilniaus bibliotekų rankraščių bei retų ir senų knygų skyrių darbuotojai. Aktyviai šioje veikloje dalyvauja Krašto kultūros dokumentavimo centro vadovė ir Kraštotyros skyriaus vedėja Margarita Mašalienė, Rankraščių skyriaus buvusi vedėja Stasė Mikeliūnienė ir dabartinė vedėja Audronė Palionienė bei Retų spaudinių skyriaus vedėja Iona Mažylytė. Dalyvaujama vietinių, t. y. Panevėžio kultūros įstaigų organizuojamuose renginiuose (minėjimuose, konferencijose), palaikomi kontaktai su vietine žiniasklaida.

Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka rūpinasi Panevėžio miesto ir apskrities kultūros paveldo išsaugojimu ir jo atskleidimu bei pristatymu visuomenei, gilinasi į savo krašto knygos ir bibliotekų istorijos raidą. Tuo ji prisideda prie knygotyros tyrimų problematikos plėtojimo.

Knygotyros institucinėje sistemoje svarbiausią ir pagrindinį vaidmenį, be abejo, atlieka Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas, jo vykdoma mokslinė ir akademinė veikla. Formuojant knygotyros organizaciją ir struktūrą, reikšminga šalies mokslinių bei viešųjų bibliotekų knygotyros padalinių veikla. Svarbiausi jų įsikūrę Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Panevėžyje. Apibendrinami knygotyros institucinę sistemą, išskirtume jos privalumus ir trūkumus. Privalumais įvardintume šiuos: 1) yra jungiamoji grandis tarp Knygotyros ir dokumentotyros instituto ir mokslinių bei viešųjų bibliotekų knygotyros padalinių – Instituto organizuojamos konferencijos, „Knygotyros“ leidinys, „Knygotyros“ enciklopedinis žodynas ir „Lietuvos knygos veikėjų“ biografijų žodynas, kiti vykdomi mokslo projektai, knygotyros doktorantūros studijos (beveik visos tirtų bibliotekų knygotyros padalinių vedėjos yra Instituto doktorantės arba buvusios doktorantės); 2) sukaupti bibliotekų fondai – pagrindinė tyrimų bazė; 3) bibliotekose vykdoma mokslo tiriamoji ir taikomoji veikla reikšmingai papildo knygotyros šaltinotyros bazę ir įneša į knygotybinę literatūrą naujų faktų, idėjų bei požiūrių; 4) aukštai vertintinas pačių bibliotekų rodomas iniciatyvumas propaguojant savo regiono knygos ir bibliotekų istorijos raidą (Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka). Nurodytume šiuos pagrindinius trūkumus: 1) bibliotekose neugdomas mokslinis potencialas, darbuotojai neskatinami ir nemotyvuojami studijuoti doktorantūroje, mokslinį laipsnį turi ar jo siekia tik padalinių vedėjos (ne visos), nėra mokslo darbuotojų etatų, dirbantieji yra apkrauti rutinine bibliotekininko veikla, neretai trūksta ir jų pačių suinteresuotumo užsiimti moksline veikla; 2) kai kurių šalies universitetų bei apskričių bibliotekos (Vilniaus pedagoginio universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto, Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešosios bibliotekos ir kt.) knygotyros darbų nevykdo ar nekaupia net fondo (Vilniaus pedagoginio universiteto biblioteka), kai kurioms jų trūksta patirties ar stokojama tradicijų; 3) bibliotekose trūksta jaunų perspektyvių žmonių.

2. KNYGOTYROS KŪRĖJAI: IDĖJOS IR DARBAI

Kiekvienu knygotyros raidos laikotarpiu mokslą įtakojo ir kūrė atitinkamos asmenybės. Nors mokslo raida skaičiuojama šimtmečiais, žymių knygotyros kūrėjų turėjome ne tiek daug. Reikia pažymėti, kad kiekvienas knygotyros raidos laikotarpis turėjo po kelias stipriausias, vadovaujančiųjų vaidmenis atliekančias, asmenybes, kurios savo idėjomis bei darbais tapo žinomos ir už Lietuvos ribų. Pastarosioms galėtume priskirti Lietuvos knygotyros pradininkus Joachimą Lelewelį ir Aleksandrą Wiktorą Bohatkiewiczį, profesorius Vaclovą Biržišką ir Levą Vladimirovą bei kitus.

2.1. Knygotyros teorinės nuostatos ir pirmieji knygotyros darbai XIX a. pr.–XX a. pr.

Knygotyros istorijoje XVIII a. pabaiga–XIX a. pirmoji pusė išskiriama kaip mokslo apie knygą formavimosi laikotarpis. Tada buvo pradėtas kurti mokslas apie knygą, dažniausiai vadintas *bibliografijos* vardu, svarstomi svarbiausi teoriniai klausimai, apimantys tyrimo objektą, mokslo tikslus bei struktūrą, autonomiškumą ir santykius su kitais mokslais. Teorinių svarstymų, įtakousių tolimesnę knygotyros raidą, pateikė Prancūzijos, Vokietijos, Anglijos, Austrijos ir Lenkijos mokslo apie knygą teoretikai Johanas Michaelis Francke, Guillaume François Debure`as, Michaelis Denisas, Étienne`as Gabrielis Peignot, Thomas Hartwellas Hornas, Jacques`as Charlesas Brunet, Friedrichas Adolfas Ebertas, Jerzis Samuelis Bandtkie, Józefas Muczkowski, Karolis Estreicheris ir kiti.

Mokslo apie knygą problemomis buvo domimasi ir Lietuvoje, visų pirma senajame Vilniaus universitete. Pastarajame 1803 m. buvo iškelta bibliografijos dalyko dėstymo idėja, kurią pavyko įgyvendinti 1829 m., ir tokiu būdu Vilniaus universitetas tapo viena pirmųjų aukštųjų mokyklų Europoje, pradėjusių mokslo apie knygą dėstymą. Lietuvos knygotyros pradininkais laikytini Vilniaus universitete dirbę J. Lelewelis ir A. W. Bohatkiewiczius. Jie savo teoriniais mokslo apie knygą darbais tapo svarbūs pasaulinei knygotyros raidai, savo pasiekimais taip pat įtakojo lietuviškosios knygos tyrinėjimų plėtrą. Pradinis knygotyros raidos laikotarpis Lietuvoje tęsėsi iki pirmųjų nepriklausomos Lietuvos dešimtmečių.

2.1.1. Bibliografijos kaip universalaus mokslo apie knygą samprata J. Lelewelio ir A. W. Bohatkiewicziaus veikaluose

J. Lelewelis (1786–1861) išgarsėjo Europoje kaip žymus knygotyros ir bibliotekininkystės teoretikas. Jis parašė ir išleido Vilniuje dvitomį veikalą „Bibliografycznych ksiąg dwoje“

(„Dvejetas bibliografinių knygų“, 1823–1826 m.), kuris buvo pirmasis knygos istorijos, knygotyros, bibliografijos ir bibliotekininkystės vadovėlis Lietuvoje bei Lenkijoje. Pirmajame tome išdėstyta visuotinė bei Lenkijos knygų spaustuvių istorija, antrajame – rankraštinės knygos ir bibliotekininkystės istorija Lietuvoje bei Lenkijoje ir teoriniai bibliotekininkystės bei bibliografijos klausimai. Trečiasis tomas, kuris nebuvo išspausdintas, turėjo apimti Lietuvos ir Lenkijos bibliotekų inkunabulų aprašymus.

Kaip jau buvo minėta, teoriniai knygos mokslo klausimai aptariami antrojo tomo dalyje, pavadintoje „Kas yra bibliografija?“. Kaip ir daugelis to meto mokslo apie knygą teoretikų, J. Lelewelis šį mokslą vadino *bibliografija*. Jos sinonimai – *bibliologija* ir *knygos mokslas*. Mokslą apie knygą jis suprato kaip mokslą, užsiimantį knygų aprašymu (būtent įdomesnių, vertingesnių, retesnių, ypatingesnių), kuriam reikalingos tam tikros žinios, taisyklės bei principai.

Iš pradžių teoretikas bandė išaiškinti knygos mokslo kilmę, kartu itin aktyviai kritikuodamas Vakarų Europos teoretikų – M. Deniso, J. Ch. Bruneto, F. A. Eberto ir kitų – veikalus, teorines nuostatas, jų padrikumą ir terminų painiojimą. J. Lelewelis ne kartą pažymėjo: *Kvapo pristigtu, šių bibliografinių knygų abiejų tomų lapų neužtektu, jeigu reikėtų visus rašėjų apdvakimus lasioti, tiek tu, kurie rašo tam, kad rašytų, rašo, kas tik jiems pasivaidena, jog girdėjo, jog matė, tiek tu, kurie savo stropa, kapstinėdami kitų kurpinius ir traktatus, išleidžia į pasaulį brandesnius ir vertingus bibliografinius vaisius, vis dėlto pilnus riktų, taip vargingą bibliografinį triūsą apdrabsčiusių, kaip buvo apdrabstyti purvu mano briko batai <...> [74, 215]. Kiek mažiau kritikos buvo skiriama vokiečių tyrėjams bei jų darbams, priešingai – J. Lelewelis juos gyrė už tai, kad jiems rūpėjo tvarkingesnė visuma bibliografinių žinių, kad nė viena tauta nevaliojo daugiau visuotinės raštijos istorijos išteikti negu vokiečiai.*

Toliau autorius bandė išaiškinti, ką reiškia būti bibliografu. Anot jo, bibliografas yra žmogus-enciklopedistas, turintis išmanyti ir žinoti visas naudingas, retas ir įdomias knygas. Tačiau labiausiai jam turi rūpėti *smulkūs mažmožiai*, t. y. signatūros, reklamantai, herbai, vandenženkliai, papuošimai, arabeskos, ornamentai, užsklandėlės, antraštėlės ir pan. Be jų įsistebėjimų, anot J. Lelewelio, knygų pažinti negalima ir pakankamai išmintingu bibliografu būti neįmanoma. Svarbiausia, kad bibliografas šį darbą atliktų stropiai ir negailėtų laiko, mokėtų vertinti ir tyrinėti. Teoretikas bibliografą lygino su smėlio dykumų, girių ir miškų tankumynų keleiviu, nenuilstamai atliekančiu savo pareigą, skaičiuojančiu tomus, puslapius, linijas, kai kada ir raides, bet neseikėjančiu minučių, kurios jam vėjais lekia [74, 218].

Kitas svarbus klausimas, kurį nagrinėjo J. Lelewelis, – knygos mokslo santykis su literatūros istorija. Autorius abu šiuos mokslus atskyrė vieną nuo kito, teigdamas, kad literatūros istorija *užsiima ne knygomis, bet žmogiškąja išmintimi*. O jeigu neužsiima knygomis, tai nėra knygos mokslas. Tačiau kartu J. Lelewelis akcentavo knygos ryšį su istorine, kultūrine aplinka. Mokslas

apie knygą, anot jo, *yra rinkinys mokslų ir žinių, pravarčių daugiausiai mechaniniam susipažinimui su knygomis* [74, 225], tačiau *be istorinio apdailinimo bibliografija sulysusi, sukembusi, apserga džiova* [74, 221].

Toliau autorius, sekdamas M. Denisu, pateikė knygos mokslo sudedamąsias dalis: 1) mokslą apie rankraštinę knygą, t. y. *glosologiją* arba *grafiką*, apimančią žinias apie raštą bei kalbas; 2) mokslą apie spausdintą knygą, t. y. *tipografiją*, kuri domisi spaudos išradimu, jos raida ir dabartine būkle, bei *knygrišystę* ir jos istoriją; 3) mokslą apie knygą, t. y. *bibliopoliją* arba *knygininkystę* (tikslas – mainyti, pardavinėti bei prekiauti), *bibliotekininkystę* arba *knygotvarką* (tikslas – kaupti ir saugoti, kai kada perkant įsigyti) bei *bibliopėją* arba *knygodarą*, *knygokūrą* (taisyklių išmanymas, kaip gerai rašyti veikalus). Anot J. Lelewelio, knygos mokslą sudaro antikos laikų bibliotekų ir knygų istorija, viduramžių bibliotekų istorija iki XV amžiaus bei gyvenamojo laikotarpio bibliotekų istorija.

J. Lelewelio teoriniai svarstymai mokslo apie knygą klausimais pasižymi originalumu bei pagrįstumu. Teoretikas buvo susipažinęs su gausia to meto užsienio autorių literatūra, svarbiausiais veikalais bei teorinėmis nuostatomis. Negailėdamas aštrios kritikos knygos mokslo teoretikams, autorius pateikė savo knygos mokslo sampratą, nurodydamas gana aiškią mokslo struktūrą, jo santykį su literatūros istorija.

A. W. Bohatkiewiczzius (1795–1833) laikomas vienu iš pirmųjų mokslo apie knygą teoretikų bei pirmuoju šios disciplinos dėstytoju Lietuvoje. Jo teorinės nuostatos atsispindi Vilniaus universitete 1829 m. perskaitytoje įžanginėje paskaitoje, kurios metu išsakytos teorinės mintys platesnę visuomenę pasiekė po mėnesio žurnalo „Dziennik Wileński“ puslapiuose, o 1830 m. buvo išleistos atskira knygele „Rzecz o bibliografii powszechney“ („Veikalas apie visuotinę bibliografiją“). Šis veikalas reikšmingas Lietuvos knygotyrai dėl jame išdėstytų minčių apie knygos mokslo objektą, tikslą, apimtį, struktūrą, autonomiją bei ryšius su kitais mokslais. Jis atspindi to laikmečio ir A. W. Bohatkiewiczzius knygos mokslo sampratą bei numatytą paskaitų planą.

Veikalą sudaro 34 skirsniai. Autorius mokslą apie knygą vadino *bibliografija*, *visuotine bibliografija* ir *tikrąja bibliografija*. Ją laikė filologijos disciplina ir priskyrė taikomiesiems mokslams. A. W. Bohatkiewiczzius, bandydamas apibrėžti bibliografijos mokslo objektą, kalbėjo apie bibliografiją plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Plačiąja prasme bibliografija – tai *Enciklopedija*, bendras visų mokslų mokslas, *liudijantis žmogaus proto pažangą*. Kalbėdamas apie bibliografiją siaurąja prasme, teoretikas akcentavo techninį ir mechaninį knygos pažinimą, neatsiedamas jo nuo istorinių įvykių, dariusių įtaką knygynų ir bibliotekų būklei. Remdamasis šiuo požiūriu, toliau A. W. Bohatkiewiczzius bandė nustatyti knygos mokslo apimtį bei tikslą. Jis aptarė du knygos pažinimo aspektus – vidinį ir išorinį. Vidinis knygos vertės nustatymas priklauso nuo jos turinio. Svarbiausią vaidmenį atlieka knygos autorius, jo pasirinkta tema, tikslas. Nustatant knygos vidaus vertę, anot

teoretiko, reikia atsižvelgti ir į daugelį kitų aplinkybių. Iš to seka A. W. Bohatkiewicziaus teiginys, kad <...> *bibliografijos, kaip apibendrinamojo mokslo, teorija atrodo apimanti visos raštijos teoriją* [15, 159]. Tačiau knygų vidaus vertės nustatymu užsiima ir tokie mokslai kaip *bibliopėja* ar *knygokūra*, todėl autorius atsisako ankstesnio teiginio apie bibliografijos teoriją kaip *visos raštijos teoriją* ir susiaurina bibliografijos tikslus, teigdamas, kad ji negali gilintis į kitų mokslų prigimtį bei esmę, ir tenkinasi tik jų vertingiausių šaltinių bei pagalbines medžiagos nurodymu. Čia pat A. W. Bohatkiewiczius pažymi, kad visuotinės bibliografijos rūpestis – <...> *papildyti kai kurias mokslu, būtent filologijos, disciplinas pagalbinėmis žiniomis apie senovės žmonių rašymo meną, apie spausdinimą bei bibliotekininkystę ir apskritai apie žymesnius įvykius, permainas ir dabartinę rašto dalyko būklę taip, kaip moko visuotinės literatūros istorija* [15, 159]. Išorinį knygų pažinimą siejo su jų meninio lygio, būvio, pasikeitimų, likimo ir kitų išorės savitumų tyrimu bei nustatymu.

Toliau A. W. Bohatkiewiczius aptarė mokslo apie knygą ryšį su visuotinės literatūros istorija. Jo manymu, knygų istorijos negalima atskirti nuo pačios raštijos istorijos ir ji turi tirti bendrąją senovės raštų būklę, o pirmiausia tas sritis, kurias visuotinės literatūros istorija tik vos paliečia. Knygos mokslas turi naudoti istorinį metodą ir apimti bendrą senųjų knygų apžvalgą, jų tyrinėjimus bei istoriją ir tokiu būdu sudaryti pagalbines visumą visuotinės literatūros istorijai. Vėliau autorius pažymi, kad abu šiuos mokslus reikia grįsti skirtingais principais ir visuotinę literatūros istoriją laikyti *turtingu ir glaustu pačios žmonių lavinimosi, arba žmonijos kultūros, esmės išdėstymu*, o visuotinę bibliografiją – *atsarga tam tinkamos medžiagos, kurios gausinga sanakaupa ir pati yra* [15, 168]. Kartu pažymėjo, kad abu šie mokslai papildo vienas kitą, kilę iš tų pačių ištakų ir abu pažengę į priekį.

Aptaręs teorinius knygos mokslo klausimus, A. W. Bohatkiewiczius pateikė istorinę dalį, kurioje greta ankstesnių ir jo laikmečio bibliografinių darbų apžvalgos pateikė duomenų ir apie knygos mokslo dėstymo pradžią. Autorius paminėjo daugybę su bibliografija susijusių veikalų lotynų, graikų, prancūzų, vokiečių, rusų bei lenkų kalbomis. Tai rodo, kad A. W. Bohatkiewiczius buvo gerai susipažinęs su Europos teoretikų, tarp kurių dominuoja prancūzų ir vokiečių mokyklos, ir lenkų bei rusų knygos mokslo pasiekimais.

Po istorinės dalies A. W. Bohatkiewiczius grįžo prie teorinių knygos mokslo klausimų ir pateikė šio mokslo struktūrą. Kaip ir kiti to meto teoretikai, A. W. Bohatkiewiczius mokslą apie knygą suvokė labai plačiai. Jo manymu, kaip ir M. Deniso bei J. Lelewelio, sudedamosios knygos mokslo dalys yra trys: 1) mokslas apie rankraščius (apima *glosologiją* arba *glosografiją*, kuri suteikia žinių apie rašto atsiradimą ir jo raidą, bei *bibliografiką* arba *tikrąją grafiką*, apimančią mokslą apie rankraščius įvairiais požiūriais); 2) mokslas apie spaudinius (apima *knygrišystės* istoriją ir bendrąsias taisykles bei *tipografiją*, kuri domisi įvykių, lydėjusių spaudos išradimą, pažangą, plėtotę ir tobulėjimą, istorija bei knygų sudarymo ir dauginimo būdų istoriniu bei techniniu požiūriu

klausimais); 3) mokslas apie knygų praktinį pažinimą, kaupimą, tvarkymą ir saugojimą (apima *bibliotekininkystę* arba *knygotvarką*, nagrinėjančią knygų praktinį pažinimą, kaupimą, tvarkymą ir saugojimą, bei *bibliopoliją* arba *knygų prekybos meną*).

A. W. Bohatkiewicziaus „Veikalas apie visuotinę bibliografiją“ parengtas, remiantis kitų žymių Europos teoretikų veikalais. Ir nors jo mokslo apie knygą samprata nėra originali, tačiau nėra ir tų darbų kompiliacija [100, 52]. Susipažinęs su gausia užsienio literatūra, ją analizuodamas bei tikslindamas, A. W. Bohatkiewiczius parengė savo naujosios mokslo apie knygą disciplinos mokymo kursą. Jo teorinės pažiūros ir siūloma mokslo struktūra leidžia susidaryti vaizdą apie knygos mokslo formavimosi laikotarpį Lietuvoje.

Suvokiant A. W. Bohatkiewicziaus „Veikalo apie visuotinę bibliografiją“ retumą (Lietuvoje išlikę tik du šio veikalo egzemplioriai – Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriuje ir Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriuje [100, 62–65]) bei svarbą tiek knygotyros, tiek apskritai Lietuvos mokslo istorijai, 2004 m. veikalas buvo išleistas faksimiliniu būdu, papildant jį vertimu į lietuvių kalbą, A. Braziūnienės bei S. Rankelienės parengtais paaiškinimais bei išsamia A. Navickienės studija apie A. W. Bohatkiewiczių ir knygos mokslo pradžią Europoje bei Lietuvoje, taip pat J. Lelewelio samprotavimais apie knygos mokslą [16]. Leidinys yra itin svarbus knygotyros istorijos tyrėjams, ypač tiems, kurie domisi knygotyros ištakomis Lietuvoje.

2.1.2. Jurgio Platerio – pirmojo knygos istorijos tyrimo lietuvių kalba autoriaus – ir kitų lietuvių bibliografų bei knygos tyrėjų vaidmuo mokslo raidoje

J. Lelewelio ir A. W. Bohatkiewicziaus teoriniai veikalai tapo savotišku postūmiu kitų XIX a. ir XX a. pr. lietuvių knygos istorikų, bibliografų, literatūros istorikų bei lietuvių kalbos puoselėtojų darbų radimuisi. Reikia pažymėti, kad pastarieji buvo ne teorinio, o dažniausiai apžvalginio ir aprašomojo, taikomojo, rečiau tiriamojo pobūdžio ir pasižymintys faktografiškumu. Mat mirus A. W. Bohatkiewicziumi ir 1832 m. uždarius Vilniaus universitetą, nutrūko ne tik knygos mokslo dėstymas, bet atslūgo ir domėjimasis šio mokslo teoriniais klausimais. Dar XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais ir vėliau imta tyrinėti knygos, visų pirma lietuviškos, istoriją, pradėjo rasti pirmieji bibliografiniai ir knygotyriniai darbai lietuvių kalba. Jurgio Platerio (1810–1836) studijėlei apie S. B. Chilinskio verstą ir 1660–1662 m. Londone spausdintą Bibliją buvo lemta tapti pirmuoju knygos istorijos tyrimu lietuvių kalba.

XIX a. pirmojoje pusėje ir šimtmečio viduryje dirbę bei lietuvių kalbą puoselėję lietuvių rašytojai bei inteligentijos atstovai tapo netiesioginiais knygos istorijos duomenų telkėjais ir skleidėjais. Nors pastarųjų įnašas į knygotyrą nėra didelis, tačiau, skirdami daug dėmesio lietuvių

kalbai, jos puoselėjimui bei tobulinimui ir tuo metu dar negausioms lietuviškoms knygoms, bei stengdamiesi jas apibūdinti, įtraukti į mokslinę apyvertą, o XIX a. trečiajame dešimtmetyje jas pradėję ir registruoti, analizuoti bei vertinti, jie užfiksavo svarbių duomenų (ypatingai istoriografinių) knygos istorijai ir bibliografijai. Tokių duomenų randame Ksavero Bogušo (1746–1820), Dionizo Poškos (1757–1830), Simono Stanevičiaus (1799–1848), Kajetono Roko Nezabitauskio (1800–1876), Liudviko Adomo Jucevičiaus (1813–1846), Simono Daukanto (1793–1864), Motiejaus Valančiaus (1801–1875), Lauryno Ivinskio (1811–1881), Jurgio Platerio ir kitų švietėjų palikime – straipsniuose, laiškuose, istorijos veikaluose ir kituose spausdintuose bei rankraštiniuose darbuose. Juose, puoselėjant filologinę kryptį, paprastai buvo domimasi lietuvių raštijos praeities ir tuometinės būklės bei spaudos atsiradimo klausimais, svarstytos tinkamiausios lietuviškos knygos kalbai mokytis, užfiksuotos ir apžvelgtos lietuviškos knygos bei rankraščiai, nurodyti svarbiausi raštijos veikėjai.

Reikšmingu vienu pirmųjų knygotyros ir bibliografijos mokslų paminklu laikytinas K. R. Nezabitauskio pirmas iliustruotas elementorius lietuvių kalba „Naujas mokslas skaytima diel mažū waykū Zemaycziu yr Lietuwos“ (1824). 1996 m. I. Korsakaitė, A. Navickienė ir G. Subačius parengė jo fotografuotinį leidimą [107]. Elementoriuje autorius išspausdino pirmąjį lietuvių bibliografijos darbą – sąrašą „Surinkimas Wysokiu Rasztu Lietuwiscku, Zemaytyszku, yr Prusyszky-Lietuwiszku...“, aprėpiantį 1545–1824 metų spaudinius bei rankraščius. Jame K. R. Nezabitauskis chronologiškai suregistravo 73 lietuviškas knygas ir rankraščius, kuriuos jam pavyko surasti, galėjo perskaityti ar tik šiaip apie juos žinojo, taip pat nurodė pavardes žmonių, rašiusių šia kalba ir ja besirūpinusių. „Surinkimas visokių raštū lietuviškū“ davė pradžią lietuvių spaudos bendrajai retrospektyviajai bibliografijai, tuo pačiu padėjo pagrindą knygos istorijos tyrimams. K. R. Nezabitauskis sąrašą išvertė į lenkų kalbą, jį papildė ir paskelbė žurnale „Dziennik Wileński“ (1824, t. 1–2). Vėliau, sąrašą dar šiek tiek papildęs ir pavadinęs „Surinkimas visokiun raštu Lietuvišku, žiamajtišku ir prusiškaj-lietuvišku“, savo kalendoriuje perspausdino L. Ivinskis (1860) [33].

Išskirtinio dėmesio ir išsamesnės analizės reikalauja lietuvių kalbos ir raštijos tyrėjo, literatūros istoriko, kalbininko, knygotyrininko ir bibliografo J. Platerio tyrimas „Trumpa žinia apei tą iszdawima lietuwiszkos Biblijos Londone“ (1826–1831), kadangi tai yra pirmasis knygotyros veikalas lietuvių kalba. Parašyti tokį darbą J. Platerį paskatino studijų metais perskaityta M. L. Rhesos „Lietuviškosios Biblijos istorija“ (1816), kurioje apie S. B. Chilinskio verstą ir 1660–1662 m. Londone spausdintą Bibliją tebuvo tik užsiminta. J. Plateris, suprasdamas šios Biblijos retumą ir svarbą lietuvių kalbai bei mokslams, ėmėsi jos tyrimo. Autoriaus kreipinys *mano miel`s Skaitytojau <...> ben kiek tiek turėsi kantrybės tus laiszkus perskaityti* [110, 196] rodo, kad J. Plateris darbą rengėsi išspausdinti. Tačiau tuo laikmečiu jis nebuvo išspausdintas greičiausiai dėl Lietuvoje

įvykusio sukilimo bei pasikeitusių politinių sąlygų. Studijėlė buvo paskelbta tik 1963 m. tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“ V. Jurgučio ir V. Žuko iniciatyva [110]. Publikaciją lydi rengėjų straipsnis, kuriame aptariama studijėlės reikšmė lietuvių mokslo ir kultūros istorijai, lietuvių kalbos mokslui, lietuvių spaudos istorijai bei bibliografijos mokslui.

J. Plateris savo darbe S. B. Chilinskio versta knygą apibūdino bibliografiniu, istoriniu ir filologinės krypties atžvilgiais. Jis detalai aprašė tuo metu Vilniaus universiteto bibliotekoje buvusią Biblijos egzempliorių, t. y. nurodė jo pradžią ir pabaigą, formatą, puslapių skaičių, aptarė būklę, be to, pateikė bibliografinių duomenų apie leidinį, remdamasis kunigo Jokubo Le Long'o rodykle „Šventoji biblioteka“ (1723). Apibūdinęs knygos šriftą bei popierių, tyrėjas, remdamasis Biblijoje rastais įrašais ranka, nušvietė Biblijos egzemplioriaus atkeliavimą į Vilniaus universiteto biblioteką. Antroje dalyje J. Plateris aptarė Biblijos reikšmę ir svarbą lietuvių kalbai ir jos mokslams. Jis pažymėjo, kad knygoje esama nemažai lietuviškų žodžių, kurie jau tuo metu buvę užmiršti, bet vylėsi, kad jie sugrįš į lietuvių kalbą. Norėdamas parodyti knygos kalbą, įdėjo ištraukų, jų detaliau nenagrinėdamas. Toliau autorius, pateikdamas ištraukų iš keleto Biblijos vertimų, bandė išaiškinti šaltinį, iš kurio S. B. Chilinskis vertė Bibliją. Ją lygino su 1563 m. lenkų kalba išleista Bresto Biblija, su „Vulgata“ ir S. Šmito vertimu į lotynų kalbą iš originalo – hebrajų kalbos. Baigdamas savo studijėlę, J. Plateris pažymėjo, kad ir toliau domėsis Biblija, jos vertimo ir spausdinimo sąlygomis bei aplinkybėmis.

Verta pažymėti, kad dalis J. Platerio teiginių buvo teisingi, tačiau dėl kai kurių teiginių jis vis dėlto klydo. Jo įsitikinimas, kad knyga buvusi išspausdinta visa, o matytas egzempliorius buvęs be pradžios ir pabaigos, nepasitvirtino. Kaip vėliau paaiškėjo, Biblijos spausdinimas 1662 m. buvo nutrauktas dėl kelių priežasčių: 1) dėl Lietuvos evangelikų reformatų bažnyčios sinode tuo metu vyravusių dvasininkų intrigų ir jų manymo, kad lietuviško leidinio spausdinimas būtų nepateisinama prabanga; 2) dėl vertinusiųjų knygas lietuvių kalba ir pačių rengimo Naujojo Testamento vertimą bei noro jį leisti savo vardu; 3) dėl vertinusiųjų vertimo kokybę konstatavimo, kad ji nesanti gera [94, 252]. Pačios Biblijos atsitiktinai buvo išlikę tik trys skirtingi pagal puslapių skaičių egzemplioriai [166, 26]. Kitas J. Platerio teiginys, kad S. B. Chilinskis Bibliją bus vertęs iš hebrajų kalbos, taip pat nepasitvirtino. Vėlesnių mokslininkų – Irenos Zawadzkos, Stanisławo Franciszeko Kolbuszewskio, Ginos Kavaliūnaitės, Ingės Lukšaitės – tyrimai parodė, jog pagrindinis S. B. Chilinskio vertimo šaltinis buvo olandiškoji *Statenbijbel* [54; 94].

Minėti netikslumai jokių būdu nesumenkina J. Platerio tyrimo. Būtina pažymėti, kad aptartas veikalas pasižymi logišku, nuosekliu bei argumentuotu minčių dėstymu. Studijėlės autorius palietė ir nagrinėjo pagrindinius šių dienų knygos istorijos tyrėjui bei bibliografui rūpimus klausimus. Jis suprato knygos mokslinę bei praktinę reikšmę, ne kartą akcentavo Biblijos svarbą

lietuvių kalbai ir jos mokslams. Pats J. Plateris vartojo gana gryną lietuvių kalbą ir šiuo atžvilgiu veikalas turi reikšmės ne tik knygotyros, bibliografijos, bet ir lietuvių kalbos mokslui.

J. Platerio plunksnai priklauso ir nebaigtas didelis trijų dalių lietuvių knygos istorijos parengiamosios medžiagos rinkinys „Lietuvių literatūros [ir] kalbos istorijos medžiaga“. Darbas svarbus dėl jame aprašytų 39 knygų lietuvių kalba, 3 prūsiškų ir 7 latviškų knygų, kurių kalba laikyta lietuviškos tarme, taip pat dėl taikytų lietuvių knygos istorijos periodizacijos (1 epocha – nuo rašto ištakų iki M. Mažvydo, 2 epocha – nuo M. Mažvydo iki D. Kleino, 3 epocha – nuo D. Kleino iki gyvenamojo momento), viseto integralumo (repertuaras suformuotas chronologine tvarka neatsižvelgiant į valstybę, kurioje knygos išleistos, jų turinį, konfesinę priklausomybę ir raidynus) principų, šaltinotyrinio, istoriografinio, bibliografinio, tipografinio, tekstologinio, biografinio, lyginamojo, *de visu* ir kitų knygotyros metodų [47].

XIX a. antrojoje pusėje ir XX a. pradžioje pasirodę raštijos ir knygos istorijos tyrimai savo pobūdžiu mažai kuo skyrėsi nuo minėtų ankstesnių dešimtmečių darbų. Knygos, praeities lietuvių knygos veikėjai bei rašytojai ir senosios lietuviškos knygos paminklai buvo minimi ir skelbiami pirmajame Didžiajai Lietuvai skirtame lietuvių pasaulietiniame žurnale „Aušra“ (1883–1886), taip siekiant kurti ir skleisti XIX a. pabaigos lietuvių tautinio atgimimo ir išsivadavimo idėjas, ugdyti tautinę savimone, ypatingai rūpintis gimtąja kalba ir juos puoselėjimu. Žurnale savo darbus skelbė autoriai – Silvestras Baltramaitis (1841–1918), Jonas Basanavičius (1851–1927), Jonas Šliūpas (1861–1944), Jurgis Mikšas (1862 (?)–1903), Stanislovas Didžiulis (1850–1927), Martynas Jankus (1858–1946) ir kiti – nesąmoningai, patys tuo metu nė nesuvokdami, tapo ir knygos istorijos duomenų telkėjais bei skleidėjais ir tokiu būdu prisidėjo prie knygotyros šaltinotyrinės bazės plėtros.

Aptariamam laikotarpiu daug vertingos medžiagos knygos istorijai buvo sukaupta lietuvių spaudos repertuarinės bibliografijos veikaluose. Tokių duomenų randame Maurikijaus Stankevičiaus (1856–1892) lenkų kalba parašytų lietuvių spaudos istorijos ir bibliografijos darbų serijoje „Lietuvių literatūros bibliografinės studijos“ (1886–1889). Pirmasis šios serijos darbas buvo „Duomenys apie lietuvišką Bibliją, išspausdintą Londone 1663 metais, ir apie tariamą jos vertėją Samuelį Boguslavą Chilinskį“ (1886). Ši studijėlė priklauso prie negausių XIX a. pabaigos lietuvių spaudos tyrinėjimų ir yra svarbus to meto kultūros faktas, be to, tai yra vienas pirmųjų spaudoje išvydusių lietuviškos knygos tyrinėjimų [166, 80–82]. Antrasis serijos darbas – retrospektyvinė rodyklė „Lietuvių bibliografija nuo 1547 iki 1701 m.“ (Krokuva, 1889), pasižyminti naujoviškais metodikos sprendimais (išsamus bibliografinis aprašas, plačios anotacijos, tekstų ištraukos, asmenvardžių ir vietovardžių pagalbinės rodyklės) [81].

Knygos istorijos tyrimams reikšminga prie S. Baltramaičio parengto veikalų „Lietuvos geografijos, etnografijos ir statistikos bibliografinės medžiagos rinkinys“ (1891, 2-a papildyta laida

1904) pridėta bendroji retrospektyvinė chronologinė lietuvių spaudos rodyklė „Lietuviškų ir senųjų prūsų knygų, išleistų nuo 1553 [! 1533] iki ... metų“. S. Baltramaičiui taip pat priklauso straipsnis „Lietuviu raszliava“, išspausdintas 1884 m. „Aušroje“, kuriame jis ieškojo atsakymų į du klausimus – *kada imta spausdinti lietuviškas knygas ir ar stabmeldžiai lietuviai turėjo supratimą apie raštą* [21]; bei rankraštyje likęs veikalas „Medžiaga lietuviškai literatūrai“, kur autorius išsamiau nušvietė pirmosios lietuviškos knygos pasirodymą ir jos reikšmę, lietuvių literatūrinės kalbos plėtotės ir norminimo procesą, grožinės literatūros atsiradimą, nurodė lietuviškų knygų nykimo priežastis [166, 82–88].

XIX amžiaus pabaigoje buvo pradėti publikuoti senieji lietuviškieji raštai bei senosios lietuviškos knygos paminklai. Šioje srityje daug nuveikė Eduardas Volteris (1856–1941). Reikšmingi jo senųjų lietuviškų knygų tyrinėjimai bei publikacijos. Jis skyrė dėmesio K. Donelaičio, M. Daukšos, K. Sirvydo raštijos paminklams, taip pat domėjosi S. B. Chilinskio versta Biblija, parengė „Lietuvišką chrestomatiją“, kurią skyrė filologinėms studijoms [166, 89–106]. Nors E. Volterį pirmiausia domino senųjų raštų filologiniai aspektai ir jo darbai buvo daugiau filologinio turinio, tačiau, kaip ir daugelis to meto kitų tyrėjų, jis taip pat sukaupe daug istorinių ir bibliografinių duomenų apie knygų išleidimo sąlygas bei aplinkybes, apie autorius, apie išlikusius egzempliorius ir jų būklę.

Kalbant apie XIX–XX a. pr. knygotyros kūrėjus, būtina paminėti ir visuomenės veikėją bei spaudos darbuotoją Joną Šliūpą. Knygotyrai svarbus jo veikalas „Lietuviškieji raštai ir raštininkai“ (1890 [išėjo 1891]), kuriame persipina raštijos, literatūros bei knygotyros istorinės žinios. Šiame darbe J. Šliūpas trijuose nedideliuose straipsniuose apžvelgė knygos vystymosi raidą XVI–XVIII a. Didžiąją knygos dalį sudarė rašiniai apie atskirus XIX a. lietuvių rašytojus ir kultūros veikėjus – D. Pošką, L. Rėzą, S. Stanevičių, S. Daukantą, L. Ivinskį, A. Baranauską, M. Jankų – ir daugelį kitų. Veikalo pabaigoje autorius pateikė bibliografinio pobūdžio straipsnį apie lietuvių periodinę spaudą. Čia minėjo tokius leidinius kaip „Nusidavimai apie evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių“, „Keleivis iš Karaliaučiaus broliams lietuvininkams žinias parnešęs“, „Lietuviška ceitunga“, „Tilžės keleivis“, „Šviesa“, „Aušra“, „Lietuviškas balsas“ ir kitus. Šį veikalą galime pagrįstai vadinti vienu pirmųjų knygotyros darbų, kadangi jame užfiksuota daugybė faktografinių, knygos istorijos ir bibliografinių duomenų apie knygas, jų autorius, lietuvišką periodinę spaudą.

Analizuojamu laikotarpiu minėtina Mažosios Lietuvos lietuvių visuomenės veikėjo, istoriko, spaustuvininko ir bibliografo Anso Bruožio (1876–1928) bei Mažosios Lietuvos lietuvių politikos ir kultūros veikėjo, spaudos darbuotojo ir bibliofilo Viliaus Gaigalaičio (1870–1945) knygotyrinė veikla. Pastarasis laikytinas pirmosios Mažosios Lietuvos lietuvių knygos istorijos „Lietuvos nusidavimai ir mūsų rašliava“ (1912) [26] autoriumi [46, 16–32]. Mažos apimties knygelėje V. Gaigalaitis pirmuose puslapiuose pateikė trumpą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriją ir jos

rašties apžvalgą, išryškindamas tik svarbiausius faktus, o likusiąją knygelės dalį paskyrė išsamiai Mažosios Lietuvos lietuvių raštijos apžvalgai, kurioje suregistravo religines (giesmynus, biblijas, katekizmus, pamokslus, agendas) ir pasaulietines (kalendorius, mokymo priemonės, grožinę literatūrą) knygas bei laikraščius. Autorius pirmasis sėkmingai bandė pritaikyti spaudos leidinių klasifikavimą pagal jų tipologinius požymius ir tai knygelei suteikė akivaizdžių mokslo teorijos ir metodikos taikymo požymių [50]. Panašiai leidinius klasifikavo ir minėtasis Anas Bruožis savo dvigubai didesnės apimties knygelėje „Prūsų lietuvių raštija. Trumpa Prūsų lietuvių knyga, kalendorių ir laikraščių apžvalga“ (1913) [17]. Pastarasis tekstą suskaidė į tris skyrius, kiekvieno jo viduje išskirdamas dar smulkesnius skirsnius ir iškeldamas jų antraštes.

Daugumą šioje dalyje minėtų asmenybių – rašytojų, visuomenės veikėjų, kultūros ir inteligentijos atstovų – galime tik sąlyginai vadinti Lietuvos knygotyros kūrėjais, kadangi jų veikla, visų pirma buvo sietina su lietuvių kalbos puoselėjimu, jos tobulinimu bei išsaugojimu. Tačiau, nors ir atstovaudami filologijos, istorijos mokslus, jie nesąmoningai tapo ir gausių knygos istorijos bei bibliografinių duomenų telkėjais ir skeidėjais. Tokiu būdu jie prisidėjo prie šaltinotyrynės bazės plėtos, o jų darbai tapo akstinu kitiems tyrėjams. Šiuo laikotarpiu, be abejo, išskirtinį vaidmenį atliko J. Lelewelio ir A. W. Bohatkiewicziaus veikalai, jų teorinės ir metodinės nuostatos bei Jurgis Plateris, pirmojo knygotyros veikalo lietuvių kalba, autorius. Jie teisėtai yra laikytini Lietuvos knygotyros mokyklos pradininkais. Aptariamam laikotarpiu knygotyra kūrusių asmenų veikla buvo sėkmingai tęsiama ir plėtojama Lietuvos Respublikos laikotarpiu (1918–1940).

2.2. Knygotyros teorinės minties plėtotojai 1918–1990 m.

1918 m. atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, prasidėjo naujas knygotyros raidos etapas. Jis paprastai siejamas su lietuviškos knygotyros terminijos formavimosi pradžia, knygotyros ir bibliografijos mokslų atsiskyrimu ir suvokimu, kad abu šie mokslai turi savo tyrimo objektus, problematiką bei metodus, taip pat su knygos mokslo autoritetu profesoriumi Vaclovu Biržiška ir jo bendraminčių aktyvia veikla. Knygotyrai didelės įtakos turėjo pasikeitusios Lietuvos politinės ir ekonominės sąlygos, atsiradęs domėjimasis knyga, kilęs iš taikomųjų knyginkystės, bibliografinės apskaitos ir kultūros poreikių, taip pat valstybės reikmės užsakymas, mokslo reikšmingumo sustiprėjimas, knygų leidybos kokybiniai pokyčiai, profesionalių tyrėjų susitelkimas bendram darbui, knygotyros kursas aukštojoje mokykloje. Ypatingai svarbų vaidmenį atliko jau minėtoji Bibliologijos katedra (1940–1943). Reikia pastebėti, kad 1918–1990 m. laikotarpis nebuvo tolygus. Pirmaisiais dešimtmečiais aktyviai plėtotą Lietuvos knygotyros mintis buvo nutraukta po 1943 m. ir mokslas stipresnę poziciją užsitikrino maždaug šeštame-septintame dešimtmetyje. Knygotyrą aktyviai ėmėsi kurti naujoji knygotyryninkų karta, vadovaujama profesoriaus Levo Vladimirovo.

Nors XX a. pirmaisiais ir vėlesniais dešimtmečiais teoriniams knygotyros klausimams skirtų darbų praktiškai nebuvo, tačiau apie knygotyros kūrėjų atitinkamas nuostatas ir idėjas galime spręsti iš jų veikalų, skirtų knygos istorijos tyrimams.

2.2.1. Profesorius Vaclovas Biržiška – istorinės kultūrinės knygotyros pagrindėjas ir pirmosios mokslinės knygos istorijos autorius

Pirmaisiais teorinės knygotyros raidos dešimtmečiais bibliografijos ir knygotyros mokslų srityse daugiausia nuveikė prof. V. Biržiška (1884–1956). Jam buvo lemta tapti knygos mokslo autoritetu, pirmosios mokslinės knygos istorijos – „Lietuviškų knygų istorijos bruožai“ (1930) [12] – autoriumi, pirmojo akademinio knygos mokslo padalinio – Bibliologijos katedros – steigėju ir vedėju bei pirmuoju knygos istorijos kurso dėstytoju Lietuvos aukštosiose mokyklose. Dėstomas kursas, vadovavimas Bibliologijos katedrai, retrospektyviosios bibliografijos rengimas ir atliekami spaudos istorijos tyrimai reikalavo tam tikrų teorinių apibendrinimų, t. y. tyrimo objekto ir problematikos, tyrinėjimo metodų ir vertinimo kriterijų nustatymo. Nors išsamaus teorinio darbo nagrinėjamu laikotarpiu nebuvo spėta parašyti, kadangi tam nepakako kvalifikuotų mokslininkų bei patirties, tačiau apie knygotyros teorines nuostatas galima spręsti iš specialiosios paskirties ir tematikos darbų, ypač parašytų V. Biržiškos.

Aptariamam laikotarpiu knygotyra paprastai buvo vadinama *knygų mokslu* arba *bibliologija*. Labiausiai buvo plėtojama istorinė kultūrinė knygotyros kryptis. Bibliologijos koncepciją, teikiančią minčių teoriniams pamąstymams, iškristalizavo Vincas Ruzgas 1937 m. pasirodžiusiame darbe „Bibliotekoms vadovėlis“ [123]. Šiame veikale buvo pateikta ne tik bibliotekininkystės, bibliografijos, bet ir knygotyros žinių. Vadovėlis pradedamas trumpa rašto ir spaudos istorijos apžvalga, kuri baigiama sudėtinga ir plačios aprėpties „Bibliologijos klasifikacijos“ schema tuo tikslu, kad ji skaitytojui *padės susidaryti aiškesnį vaizdą, kaip knyga, žurnalas arba laikraštis gimsta, auga ir pagaliau stoja žmonių kultūrinimo tarnybon* [123, 23–25]. Tiesa, ji nebuvo originali, kadangi buvo parengta, remiantis to meto rusų knygotyros teoretikų nuostatomis [43; 102]. Schemoje atsispindi keturi pagrindiniai knygos funkcionavimo visuomenėje etapai: knygos gamyba – knygos bibliografinis apdorojimas – knygos platinimas – knygos naudojimas. Pateikta klasifikacija aprėpia tiek teorinius, tiek taikomuosius knygotyros klausimus. Pagal šią klasifikaciją matyti, kad bibliografija ir bibliotekininkystė laikomos sudėtinėmis bibliologijos dalimis.

V. Biržiška, daugiausia domėdamasis bibliografijos teorijos problematika, nagrinėjo ir bibliografijos santykį su bibliologija, atskleidė jų tarpusavio ryšius, parodė abipuses sąveikas. Jau 1924 m. „Lietuvių bibliografijos“ pirmosios dalies įžangoje mokslininkas pažymėjo, kad bibliografija *tyrinėja knygas ir jų santykius su žmogumi, jų rolę bendram kultūros progese*, kad ji

jau nesitenkina vien tik tų knygų aprašymu, bet stengiasi išaiškinti ir tų knygų kilimo istoriją ir jų tolimesnę įtaką kultūrai [14]. Iš čia išplaukia, kad bibliografija yra spaudos istorijos tyrimo priemonė. Anot V. Biržiškos, bibliografijos tyrimo objektas susiduria su kitomis gretimomis mokslo šakomis, tačiau ji *vis drąsiau pasirenka nuosavą kelią*.

1925 m. straipsnyje „Lietuviškų knygų istorijos XVI–XVIII a. bruožai“ [13] V. Biržiška gana aiškiai nustatė bibliografijos ir bibliologijos mokslų skiriamąsias ribas. Jis pažymėjo, kad tarp šių dviejų sąvokų yra nemažas skirtumas: bibliografija *tik registruoja, aprašo*. Bibliologija – *sudaro atskirą mokslą apie knygas*. Bibliologijos uždaviniu jis nurodė *knygos kaipo tam tikros pramonės vaisiaus įvertinimą, jos istorijos, jos spausdinimo ir platinimo aplinkybių išaiškinimą, knygų kaipo tam tikro pritaikomojo meno produkto įvertinimą, žiūrėjimą ne tik pačios knygos, bet ir popieriaus, kokiam knyga buvo išspausdinta, apdaro, kuriame ji buvo apdaryta ir t. t.* Bibliografija yra priemonė ir pagrindas visam tam išsiaiškinti. V. Biržiška bibliografijai priskyrė registracinę ir aprašomąją funkcijas, o bibliologijai – sisteminį knygos istorijos tyrimą. Bibliologiją jis įvardijo kaip tam tikrą kultūros šaką.

Vėliau, po dešimties metų, „Lietuviškosios enciklopedijos“ straipsnyje „Bibliologija“ [10] V. Biržiškos pateikiama knygos mokslo samprata nėra pakankamai aiški, priešingai – ji gana prieštaringa. Straipsnyje apsiribojama tik šio termino atsiradimo ir raidos aiškinimu, sampratos interpretacija Rusijoje ir Vakarų Europoje, o pabaigoje autorius tarsi pritaria rusų knygotyriminko A. M. Loviagino teiginiui, kad *bibliografija ir bibliologija yra sinonimai*. Tos pačios enciklopedijos straipsnyje „Bibliografija“ V. Biržiška pateikė tokią bibliografijos sampratą [9]: *knygų aprašymas, mokslas apie knygų aprašymą*. Jis taip pat pažymėjo, kad bibliografiją reikia suprasti *kaip mokslo šaką, kurios uždavinys yra aprašyti spausdintus ir nespausdintus raštus tiek išorės formos, tiek turinio atžvilgiu, juos klasifikuoti, suskirstyti, daryti išvadas apie knygų produkcijos augimą ar smukimą, apie jos sąryšį su visuomeniškai kultūriškomis žmonių susigyvenimo sąlygomis*. Iš šio apibrėžimo matyti, kad, anot V. Biržiškos, bibliografija turi užsiimti spaudos registravimu, spaudos duomenų apibendrinimu ir spaudos santykių su visuomene tyrimu. Šiuo atžvilgiu bibliografija tarsi apima ir bibliologijos mokslui priskirtus uždavinius. Tačiau tame pačiame straipsnyje taip pat pažymima, kad *be bibliografijos būtų neįmanomas bet kokis darbas su knygomis, kad kiekvienas mokslo darbas tik tada gali ką nors naujo įnešti, jei autoriui yra žinoma visa tai, kas kitų tuo pačiu reikalu ar klausimu buvo rašyta: o tai įgalina tik sisteminė bibliografija*. Iš to seka, kad bibliografijos darbo rezultatus reikėtų suvokti kaip pagrindą tolesniems moksliniams tyrimams, tuo pačiu ir bibliologijai.

Iš kitų V. Biržiškos darbų, skirtų spaudos istorijai, matyti, kad jis bibliologiją laikė kompleksiniu mokslu, apimančiu knygos istoriją, knygų gamybos problemas, knygos meną, ekonominius ir politinius knygų leidimo bei platinimo aspektus, archyvistiką, bibliotekininkystę ir

bibliofiliją. Sudedamą bibliologijos mokslo šaką traktavo ir bibliografiją, tiriančią spaudinių išorines ypatybes bei turinį.

Kaip matyti, pateiktose bibliografijos ir bibliologijos sampratose dar yra painiavos, šiokių tokių neatitikimų bei prieštaravimų, kartu atsispindi mokslų diferenciacijos procesas, pažymimas taip pat jų abipusis glaudus ryšys. Šie mokslai vienas kitą papildo, padeda siekti bendrų tikslų bei uždavinių. Bibliografija visų pirma buvo suvokiama kaip pagrindas tolimesniems spaudos istorijos tyrimams, kuriais turi užsiimti būtent bibliologija.

Nagrinėjant V. Biržiškos mokslinį palikimą, atskleidžiamas to meto knygos istorijos tyrimo objektas, taikyti metodai, vertinimo principai bei kriterijai. Profesorių labiausiai dominančios sritys buvo dvi. Tai bibliografija ir spaudos istorija. Tiesa, patys pirmieji jo darbai buvo rašyti bibliotekininkystės tematika, tačiau žymiai daugiau laiko ir pastangų mokslininkas skyrė bibliografijai ir knygos istorijai, dėl to pamažu dėmesys bibliotekoms vis mažėjo. Izidoriaus Kisino 1940 m. sudarytoje V. Biržiškos darbų bibliografijoje, apimančioje 1906–1938 m. laikotarpį, iš viso suregistruota 818 įvairaus pobūdžio bei turinio darbų: skyriumi išleistų raštų, straipsnių, recenzijų, vertimų, trumpų žinučių, korespondencijos, apsakymėlių, eilėraščių, redaguotų raštų, laiškų, atsišaukimų ir kt. [55]. Bibliografijos sudarytojas įžanginiame straipsnyje pažymėjo, kad V. Biržiškos raštuose vyrauja kultūrinio pobūdžio klausimai. Ypatingai tai rodo paskutiniojo dešimtmečio darbai, skirti Lietuvos kultūros praeities, bibliografijos ir knygos istorijos tyrinėjimams. Profesoriaus veiklos, domėjimosi sritis ir asmenybės bruožus taip pat padeda charakterizuoti ir jo asmeninės bibliotekos dalis, saugoma Kauno technologijos universiteto bibliotekoje. Iš 1072 įvairių mokslų šakų leidinių 274 sudaro spaudos ir bibliotekų istorijos, bibliotekininkystės ir bibliografijos darbai įvairiomis kalbomis [80]. Tai rodo, kad pagrindinė bibliotekos paskirtis buvo tenkinti profesinius poreikius, teikiant pirmenybę spaudos istorijos, bibliografijos ir bibliotekininkystės literatūrai.

Knygotyrai svarbiausia V. Biržiškos mokslo darbų tematika – knygos istorija. Šia tema nuo 1921–1922 m. jis ėmė skelbti straipsnius. Labiausiai jį domino senosios, iki 1800 m. išleistos lietuviškos knygos, taip pat spaudos draudimo laikotarpio knygos istorija. Profesoriaus akirtyje buvo ir periodikos tyrinėjimai. Apskritai, V. Biržiškos knygos istorijos tyrinėjimo objektas apėmė įvairaus turinio, dydžio, spausdinimo technikos, skirtingų konfesijų leidinius – knygas, brošiūras, lapelius, tekstus kitų kalbų spaudiniuose, rankraščius, priesaikų, atsišaukimų ir kitus tekstus, periodinius leidinius – laikraščius, žurnalus, tęstinius leidinius. Kaip jau buvo minėta anksčiau, V. Biržiška parašė pirmąją mokslinę knygos istoriją – „Lietuviškų knygų istorijos bruožai“ su paantrašte „Senosios lietuviškos knygos“. Šis darbas buvo parašytas, remiantis skaitytomis knygos istorijos paskaitomis, geriausiai atskleidžia autoriaus teorines idėjas bei pažiūras, todėl reikalauja išsamesnės analizės. Be to, svarbu pažymėti, kad aptariamame veikalė V. Biržiška pirmą kartą

mokslo prasme pavartojo sąvoką *senoji knyga* ir apibrėžė jos taikymo ribas [38]. Senujų lietuviškų knygų analizę jis pateikė iki 1864 m. (nors kartais kai kurių, dažnai perspausdinamų, knygų chronologinė riba siekė XIX a. pabaigą ar net XX a. pradžią). V. Biržiškos rengtoje lietuviškos knygos retrospektyvinės bibliografijos rodyklėje „Lietuvių bibliografija“ taikyta periodizacija patvirtina autoriaus nustatytą senosios lietuviškos knygos chronologinę ribą. Pirmoji veikalo dalis aprėpia XVI–XVIII a., antroji – 1800–1864 m., trečioji – 1865–1904 m., ketvirtoji – 1905–1914 m. Anot profesoriaus Domo Kauno, V. Biržiška, knygos istorijai taikydamas pasaulio visuotinės istorijos ir Lietuvos politinės istorijos periodizavimo kriterijus, senosios ir naujosios knygos skiriamąją ribą sutapatino su 1864 metais – su lotyniško raidyno spaudos draudimo įvedimu [38; 43].

Knygos pradžioje V. Biržiška pažymėjo, leidinio uždavinį – *supažindinti platesnę visuomenę su lietuviškų knygų plitimo keliais ir etapais ir paraginti ją bent kiek labiau susidomėti mūsų kultūros praeitimi, kurios dalį ir sudaro knygų istorija, daugiau branginti senąsias mūsų knygas ir imtis savarankiškai tirti jų praeitį* [12, 3]. Autorius siekė išryškinti knygos kaip kultūrinio reiškinio svarbą istorinei žmonijos raidai, akcentavo knygos išliekamąją vertę ir jos svarbą lietuvių kalbai. Knygas vadino *senosios kultūros liudininkais* ir *galingu įrankiu tikybinėms, visuomeninėms ir politinėms pažiūroms platinti*. Autorius, naudodamas įvairius tyrimo metodus (statistinį, bibliografinį, istoriografinį, tipografinį) lietuviškų knygų istoriją pateikė trylikoje skyriuje. Juose V. Biržiška nušvietė spaudos bibliografijos darbų istoriografiją, aiškinosi senųjų lietuviškų knygų likimą ir jų nykimo priežastis, domėjosi lietuvių senovės rašto klausimu, apibūdino ir apžvelgė prūsiškas bei lietuviškas knygas. Tirdamas knygas, autorius rėmėsi tokiais pagrindiniais kriterijais: 1) leidinių regionine priklausomybe (Mažosios Lietuvos, Didžiosios Lietuvos leidiniai); 2) leidinių konfesine priklausomybe (protestantų, katalikų, reformatų); 3) leidinių tipais (katekizmai, agendas, giesmynai, Biblijos vertimai, gramatikos, žodynai, kalbotyros leidiniai, oficialieji valdžios leidiniai su lietuviškais tekstais (priesaikos, atsišaukimai, įsakymai, įstatymai, regulos, patentai, „gromatos“, instrukcijos, paliepimai), grožinės literatūros kūriniai (poezija, poemos), „agendas-ritualai“, panegirika, sveikinimai, pamokslai, pasaulietinio turinio leidiniai). Šiame veikale V. Biržiška akcentavo, kad bibliografijos darbų rengėjai dažnai tik registruodavo knygas, bet jų netyrinėdavo, todėl pats siekė gilesnės lietuviškų knygų istorijos analizės. Tokiu būdu pateikė svarbių faktų knygos istorijos mokslui. V. Biržiška savo veikale, remdamasis gausia faktografija, parodė knygų produkcijos augimo tendencijas, apibūdino svarbiausius senuosius lietuviškos raštijos paminklus, nurodė svarbiausias priežastis, įtakojušias knygų repertuaro formavimąsi, bei veiksnius, skatinusius domėtis lietuviškų knygų praeitimi. Autorius itin daug dėmesio skyrė leidinių autorių, vertėjų bei leidėjų išaiškinimui ar patikslinimui, egzempliorių likimų atskleidimui, stengėsi visais atvejais nurodyti išlikusių egzempliorių skaičių. Jį domino knygų išliekamoji vertė, jų kalbinis palyginimas,

sudedamosios dalys, t. y. knygą sudarantys literatūriniai tekstai ir jai panaudoti šaltiniai, taip pat knygų pakartotiniai leidimai, jų panašumai bei skirtumai. Reikia pažymėti, kad knygos autorius nuolat ieškojo panašumų ir skirtumų tarp abiejų Lietuvos dalių lietuviškų knygų istorijos raidos (tiek leidinių kokybės, tiek kiekybės atžvilgiu).

„Lietuviškų knygų istorijos bruožai“ buvo pirmoji išsami, turinti savitą sistemą ir pasižyminti turtinga faktografinė ir iliustracine medžiaga, mokslinė knygos istorija. V. Biržiška pirmasis atliko tokį didelį darbą, apjungdamas knygos istorijos faktus į visumą, todėl aptariamas veikalas jau savaime yra vertingas. Aišku, negalima nepastebėti kai kurių veikale esančių trūkumų. Pirmiausia, tai pernelyg didelis faktografiškumas. Autorius buvo pirmasis, užsimojęs apžvelgti visos raštijos raidą, aprėpdamas tiek bibliografijos duomenis, tiek spaudos istorijos faktus [166, 135]. Dėl to neretai medžiagos dėstymas stokojo susistemintų žinių, apibendrinamų ir išvadų, o istoriografinis knygos istorijos pateikimas kartais primena bibliografinę knygų apžvalgą. Be to, apeinami paties V. Biržiškos bibliologijai priskirtini klausimai – knygų gamyba, knygos menas, knygų platinimo aspektai, bibliotekos.

1944 m. pasitraukęs į emigraciją, V. Biržiška JAV parengė papildytą ir pertvarkytą „Lietuviškų knygų istorijos bruožų“ platesnį variantą – „Senųjų lietuviškų knygų istorija“ (D. 1. 1953; D. 2. 1957). Pastarasis perspausdintas rinkinyje „Knygotyros darbai“ (1998) [11]. Į papildytą veikalą įtraukti sukaupti nauji duomenys apie senąsias knygas bei rankraščius, jų autorius, parašymo ir išspausdinimo aplinkybes, jų likimą ir kt., o vietoj skyriaus „Dar kai kurie senieji lietuviški raštai“ atsirado trys nauji – „Seniausieji pasaulietiniai literatūros tekstai lietuvių kalba“, „Didžiosios Lietuvos liaudžiai skiriamos tikiškos knygos“ ir „Liaudžiai skiriamos knygos Mažojoje Lietuvoje“.

Reikšmingiausias V. Biržiškos bibliografijos veikalas – lietuviškų knygų retrospektyvioji bibliografijos rodyklė „Lietuvių bibliografija“ (1924–1939), aprėpianti XVI a.–1914 m. Veikalas apima visą lietuvių spaudą lotyniškuoju, gotiškuoju ir rusiškuoju raidynu išspausdintas knygas ir periodinius leidinius, knygas dviem kalbomis (lietuvių ir kita), kitomis kalbomis išleistus darbus, jei juose yra nors nedidelių lietuviškų tekstų, lietuviškus tekstus iš lenkų, vokiečių ir kitos periodikos. Jame suregistruotos knygos, laikraščiai, smulkieji spaudiniai, kartografiniai leidiniai bei gaidos, atsispindi taip pat įvairūs rankraštiniai tekstai bei spaudos neišvydusios knygos. Tai mokslinis knygotyros tyrinėjimas, daugiaaspektis informacijos šaltinis. Jame suregistruoti duomenys apie spaudą vienoje vietoje atskleidžia istorinį raštijos ir spaudos plėtotės vaizdą bei atspindi Lietuvos kultūrą, taip pat greta spaudinių aprašų pateikta daug papildomos informacijos apie suregistruotų leidinių autorius, knygų ir rankraščių istoriją, jų turinį, kalbą ir kt., be to, veikale atskleidžiamos kontrafakcinių leidinių tikrosios išleidimo datos, nežinomų knygų autoriai ir iššifruoti jų slapyvardžiai. Beje, mokslininko ilgus metus atliktų slapyvardžių tyrimų rezultatas – pasirodžiusi

knyga „Lietuviškieji slapyvardžiai ir slapyraidės“ (1943, D. 1–2), padėjusi pagrindą lietuviškųjų slapyvardžių tyrimams ir neprarandanti aktualumo iki šių dienų. 1952 m. V. Biržiška sudarė bibliografijos rodyklę „Amerikos lietuvių spauda, 1874–1910“ (išleista 1994). 1944 m. jis pradėjo spausdinti „Lietuviškos bibliografijos istoriją“, tačiau spausdinti nebaigė. Visas tekstas paskelbtas jau minėtame rinkinyje „Knygotyros darbai“. Svarbus darbas, tarsi apvainikuojantis visą V. Biržiškos gyvenimo ir darbų patirtį, buvo „Aleksandrynas“. Tai brolių Vaclovo, Mykolo ir Viktoro Biržiškų bendromis pastangomis išleistas veikalas trimis tomiais (1960, 1963, 1965; perspaudas Vilniuje 1990). Tai 370 senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių iki 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos. Šis darbas – tai savotiška senųjų lietuvių rašytojų ir raštijos enciklopedija, padėjusi pagrindus tolesniems lietuvių kultūros bei spaudos istorijos darbų tyrimams.

Apibendrinant V. Biržiškos indėlį į knygotyra, reikia pažymėti, kad jis suteikė knygotyrai mokslinį pagrindą. Bibliografo ir knygotyrininko interesai bei su jais susijusi veikla leido mokslininkui pasiekti tam tikrų teorinių apibendrinimų. Jo padėti moksliniai pagrindai ir fundamentalūs, iki šiol mokslinės reikšmės bei vertės neprarandantys, darbai tapo akstinu kitų kartų tyrėjams. Tai patvirtina ir profesorės Onos Voverienės atlikta 1949–1998 m. knygotyrinių ir informacijos mokslų leidinių citavimo analizės rezultatai [155]. Jie rodo, kad didelio mokslininkų dėmesio sulaukė V. Biržiškos tarpukario Lietuvoje inicijuoti ir leisti leidiniai „Bibliografijos žinios“ (cituotos 91 kartą) ir „Lietuvių bibliografija“ (cituota 52 kartus), taip pat „Aleksandrynas“ (cituotas 22 kartus), „Senųjų lietuviškų knygų istorija“ (cituota 12 kartų) ir kt. V. Biržiška pirmąją kaip daugiausiai cituotas mokslininkas. Jo darbai buvo cituoti 449 kartus. Šis skaičius ženkliai skiriasi nuo kitų mokslininkų. V. Biržiškos citavimo indeksą sudaro 499 bibliografinės nuorodos. Jo darbus citavo 52 mokslininkai ir citavimas tų pačių autorių darbuose gana intensyvus. Autorės atlikta analizė leidžia daryti išvadą, kad V. Biržiškos darbai bei idėjos turėjo ir tebeturi reikšmės net kelių Lietuvos knygotyrininkų, bibliografų, ir bibliotekininkų kartų mokslinių interesų formavimuisi. Tyrimo rezultatai rodo, kad V. Biržiškos mokslinių interesų sferoje susiformavusi socialinė grupė – visi žymiausi Lietuvos knygotyrininkai, bibliografai ir bibliotekininkai: V. Žukas, L. Vladimirovas, G. Raguotienė, D. Kaunas, A. Glosienė ir kt. [155].

Pirmaisiais teorinės knygotyros raidos dešimtmečiais kartu su V. Biržiška Lietuvos knygotyra kūrė ir būrys kitų mokslininkų. Tai bibliotekininkai ir bibliografai Vincas Ruzgas (1890–1972), Aleksandras Ružancovas (1893–1966), Izidorius Kisinis (1904–1958), Juozas Rimantas (1908–1973), Marija Mašiotaitė-Urbšienė (1895–1959), Vytautas Steponaitis (1893–1957), knygos meno istorikas Paulius Galaunė (1890–1988), visuomenės veikėjai ir spaudos darbuotojai Petras Ruseckas (1883–1945), Vilhelmas Žanas Burkevičius (1885–1971), Petras Jakštas (1899–1988), Juozas Tumas-Vaižgantas (1869–1933) ir kt. Vienu jų veikla atsiskleidė per bibliografijos ir bibliotekininkystės praktiką, kitų – per spaudos istorijos tyrimus, trečių – per aktyvią visuomeninę

veiklą. Aktyviai talkininkauta V. Biržiškai rengiant lietuviškosios einamosios ir retrospektyviosios bibliografijos leidinius. Sudarinėjamos specialiosios, šakinės bibliografijos priemonės, rengiamos personalinės rodyklės. Padėti pagrindai knygotyros, bibliografijos ir bibliotekininkystės mokslams. Aptariamam laikotarpiu aktyviai veikusios asmenybės susibūrė ir įkūrė pirmąsias visuomenines draugijas – Lietuvos bibliotekininkų draugiją (1931–1941) ir bibliofilinę organizaciją – XXVII knygos mėgėjų draugija (1930–1940). Pastaroji sutelkė gausų įvairių profesijų žmonių būrį, aktyvius to meto politinio, visuomeninio, kultūrinio gyvenimo veikėjus – rašytojus, leidėjus, profesorius, teisininkus, spaudos darbuotojus, bibliografus, bibliotekininkus ir kt. Tarp jų buvo Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, Petras Jakštas, Paulius Galaunė, Vytautas Steponaitis, Jurgis Savickis, Petras Klimas, Kazys Bizauskas, Viktoras Cimkauskas ir kiti. Draugijos įstatuose pažymima, kad jos tikslas yra: *a) kultivuoti dailiąją knygą ir ugdyti jos pamėgimą Lietuvoje; b) palaikyti santykius su knygų mėgėjų draugijomis* [24, 133]. Siekdama įgyvendinti šį tikslą, draugija *a) leidžia savo leidinius; b) informuoja apie Lietuvos ir užsienių dailiąsias knygas ir rūpinasi Lietuvos leidinių vertinimu meno atžvilgiu; c) rengia paskaitas, parodas ir konkursus; d) tyrinėja Lietuvos knygos istoriją ir plėtojimąsi; e) įsisteigia nuosavą biblioteką; f) keičiasi savo leidiniais su tolygiomis draugijomis*. Draugija organizuodavo susirinkimus, kurių metu jos nariai supažindindavo savo kolegas su asmeninių bibliotekų knygomis, skaitydavo pranešimus, kurių pagrindu buvo išleistas pirmasis knygotyros tęstinis mokslo darbų leidinys „XXVII knygos mėgėjų metraštis“ (t. 1 1933; t. 2, 1937) [24–25]. Šiuose metraščiuose buvo rašyta aktualiais knygotyros problematikos klausimais – knygos, bibliotekų, bibliografijos istorijos, knygos meno, bibliofilijos. Leidiniui rašiusieji palietė ne tik praktinius, bet ir teorinius minėtų klausimų aspektus. XXVII knygos mėgėjų draugija daug nusipelnė lietuvių kultūros istorijai, knygotyrai, ypač knygos meno raidai. Ji propagavo dailiąsias knygas, ugdė bibliofilinius polinkius.

Apibendrinant pirmuosius teorinės knygotyros raidos dešimtmečius, trukusius 1918–1943 m., reikia pažymėti, kad daugiausia šiam mokslui įtakos turėjo bibliografas ir knygotyrininkas prof. V. Biržiška, jo platūs moksliniai interesai bei fundamentalūs leidiniai, aktyvi akademinė, visuomeninė ir kultūrinė veikla. Jam pavyko suburti gabių mokslininkų kolektyvą, kurių moksliniai interesai suteikė knygotyrai platesnį tyrimų lauką, įvairesnes kryptis. Deja, 1943 m. okupantams vokiečiams uždarius universitetą, o 1944 m. Lietuvą antrą kartą okupavus Sovietų Sąjungai, pasikeitė politinės aplinkybės, kurios įtakojo ir pačią knygotyra, privertė iš Lietuvos pasitraukti V. Biržišką. Nutrūko Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio pirmaisiais dešimtmečiais aktyviai plėtota knygotyros mokslo ir studijų raida.

2.2.2. Profesorius Levas Vladimirovas ir jo fundamentalus veikalas „Knygos istorija“

Knygotyros tolesnę raidą ir plėtotę reikėtų sieti su žymaus XX a. antrosios pusės Lietuvos bibliotekininkystės, knygotyros ir informacijos mokslų atstovo profesoriaus Levo Vladimirovo (1912–1999) atėjimu į Vilniaus universitetą. Šio mokslininko bibliotekinė praktinė, administracinė ir akademinė veikla, itin platūs profesiniai ir moksliniai interesai, tarptautinis pripažinimas užtikrino sistemingą knygotyros, bibliotekininkystės ir informacijos mokslų kūrimą. Vienas pirmųjų žingsnių link 1918–1943 m. aktyviai plėtotos knygotyros tradicijų atgaivinimo buvo žengtas 1949 m., kai L. Vladimirovo pastangomis buvo įsteigtos bibliotekininkystės aukštojo mokslo studijos. Nuo 1950 m. šios specialybės studentams pradėti sistemingai dėstyti knygotyros dalykai, kurie su ja nenutrūkstamai siejami iki pat šių dienų. Žymesnių knygotyros laimėjimų pasiekta maždaug septintajame dešimtmetyje, kuomet disertacijas pradėjo gintis prof. L. Vladimirovo mokiniai. Susibūrė knygotyrininkų ratas, suaktyvėjo tyrimai, išsiplėtė jų problematika. L. Vladimirovas knygotyros kaip savarankiškos mokslinės disciplinos ir studijų srities formavimosi laikotarpiu suvaidino itin didelį vaidmenį.

Reikšmingiausiems L. Vladimirovo gyvenimo tarpsniams galėtume priskirti vadovavimą Vilniaus universiteto bibliotekai (1948–1964), Bibliotekininkystės katedrai (1952–1964), Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) D. Hameršeldo bibliotekai Niujorke (1964–1970), Bibliotekininkystės ir mokslinės informacijos katedrai (1970–1973), Mokslinės informacijos katedrai (1973–1991). Šio mokslininko vardas taip pat siejamas su bibliotekininkystės aukštojo mokslo įsteigimu (1949), senų ir vertingų knygų, tarp kurių buvo ir pirmoji lietuviška knyga, paieška ir gražinimu Vilniaus universiteto bibliotekai, tęstinio mokslo darbų leidinio „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“ (nuo 1970 m. „Knygotyra“) inicijuotu sumanymu ir jo įgyvendinimu, aktyviu dalyvavimu Tarptautinės bibliotekų asociacijų federacijos (IFLA) darbe.

Administracinis, praktinis, pedagoginis ir mokslinis darbas suformavo L. Vladimirovo plačius interesus. Pastarieji atsispindi ir Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomoje asmeninės mokslininko bibliotekos dalyje [1]. Iš 3052 spaudinių 632 leidiniai (20,7% visos bibliotekos) sudaro specialybės literatūrą, t. y. 240 leidinių bibliotekininkystės tematika, 262 leidiniai knygotyros ir knygų leidybos bei platinimo klausimais, 129 bibliografijos tematika. Be šios literatūros, asmeninėje bibliotekoje taip pat gausūs šakinės (istorijos, filosofijos, meno, gamtos mokslų) bei grožinės literatūros ir literatūros istorijos leidinių (29% visos bibliotekos) rinkiniai. Skaičiai liudija, kad mokslininkui biblioteka buvusi visų pirma darbo, antra – laisvalaikio poreikių tenkinimo priemonė. Pagrindinėmis prof. L. Vladimirovo mokslinių tyrimų kryptimis galime įvardinti tris: 1) bibliotekininkystę; 2) knygos istoriją ir 3) informacijos mokslus. Profesorių domino teoriniai-praktiniai bibliotekas liečiantys klausimai, bibliotekų veiklos barai, jų naujovės, pasikeitimai,

bibliotekų istorija, jis taip pat kėlė ir nagrinėjo bibliotekininkystės specialistų rengimo klausimus. Bibliotekininkystė L. Vladimirovui buvo neatsiejama nuo knygos istorijos. Savo darbuose jis lygiagrečiai tyrė knygos ir bibliotekų istoriją. Profesorius domėjosi informacijos mokslų sąsajomis su tradicine bibliotekininkyste, knygotyra ir bibliografijos mokslu. L. Vladimirovą itin dominanti sritis – knygos vieta kitų masinės komunikacijos priemonių sistemoje, jos pokyčiai, futurologija. Apskritai, profesoriaus darbai pasižymi kompleksiniu požiūriu į tiriamą objektą, tradicijos ir modernumo derinimu.

Mus domina profesoriaus L. Vladimirovo įtaka knygotyros mokyklai, jo teorinės nuostatos bei idėjos, tad detaliau ties šiuo klausimu ir apsistosime. Nagrinėti šaltiniai ir atlikti tyrimai rodo, kad tiek profesoriaus mokslinis palikimas, tiek pati jo asmenybė turėjo didelės įtakos knygotyros raidai ir jos pasekėjams. Antai prof. O. Voverienės atliktos L. Vladimirovo darbų citavimo analizės rezultatai parodė, kad 1949–1998 m. pasirodžiusiuose knygotyrinių ir informacijos mokslų lietuviškuose periodiniuose ir tęstiniuose leidiniuose šio mokslininko darbus 225 kartus citavo 79 mokslininkai (trečias pagal daugiausiai cituotus autorius po V. Biržiškos ir O. Voverienės), o jo „Knygos istorija“ buvo daugiausiai kartų cituotas veikalas informacijos mokslų literatūroje (34 kartus) [155, 139, 143; 156]. 2002 m. profesorės Elenos Macevičiūtės atlikto anketinio apklausos metodo, kurio tikslas buvo *nustatyti Levo Vladimirovo darbų išliekamąją vertę ir atskleisti tuos jų bruožus, kurie ją lemia*, rezultatai patvirtino O. Voverienės gautas išvadas [95]. Rezultatai parodė, kad tyrime dalyvavusiems mokslininkams daugiausia iš L. Vladimirovo darbų įtakos turėjo būtent jo veikalas „Knygos istorija“ (*Beveik vienbalsiai pripažįstama, kad tai reikšmingiausias L. Vladimirovo ir apskritai lietuvių knygotyros mokyklos darbas, turėjęs fundamentalios reikšmės tiek šalies, tiek kaimyninių kraštų, pirmiausia Rusijos, Latvijos ir Estijos knygos istorijos mokslo plėtotei*). L. Vladimirovo mokslinis palikimas ir asmenybė įtakojo net tik bibliotekininkystės, bibliografijos, knygotyros ir informacijos mokslų konkrečius mokslininkus, bet ir apskritai šių mokslų formavimąsi bei raidą Lietuvoje. Žvelgiant iš kitos pusės, galbūt būtų galima teigti, kad per mažas laiko nuotolis neleidžia išvengti daugiau teigiamų L. Vladimirovo mokslo darbų ir autoriteto bruožų akcentavimo. Tai patvirtina minėtų tyrimų rezultatai, taip pat atsiminimų apie prof. Levą Vladimirovą tomas (2005) [7]. Įdomų ir pagrįstą L. Vladimirovo mokslinės veiklos vertinimą pateikė prof. D. Kaunas, save įvardindamas „santūrios nuomonės šalininku“ [7, 159]: <...> *Profesorius nebuvo originalios mokslo mokyklos atstovas ir kūrėjas. Tai lėmė kelios priežastys. Pirmoji iš jų buvo bene ta, kad jam nepavyko susitelkti ties viena, esmine problema ir teko dalytis tarp modernaus, bet dar sparčiai besirutuliojančio informacijos mokslo, bibliotekininkystės ir tradicinės knygotyros, kita – kad šių mokslų pagrindų neįgijo ir negalėjo įgyti universitetinio lavinimosi laikais, trečia – kad sovietinio režimo buvo atskirtas nuo aktyvaus tarptautinio mokslo*

gyvenimo, ir ketvirta – kad gyvenimo aplinkybės link sistemingos mokslinės kūrybos pastūmėjo tik ties šešiasdešimtmečio vartais.

Levo Vladimirovo personalinėje rodyklėje [75] suregistruotos 462 publikacijos, tarp jų 11 knygų, daugiau nei 100 mokslinio pobūdžio straipsnių ir konferencijų pranešimų. Profesoriaus publikacijų tematika atitinkamai jo gyvenimo tarpsniais kiek kito, buvo tiesiogiai susijusi su jo pagrindinėmis veiklos ir darbo sritimis, užimamomis pareigomis. Kiekvienos naujos pareigos bei patirtys atsispindėjo ir profesoriaus publikacijų problematikoje bei produkcijoje. Tačiau bene per visą mokslininko karjerą svarbiausia L. Vladimirovo mokslinės veiklos kryptimi buvo Lietuvos knygos ir bibliotekų istorija. Pats profesorius ne kartą yra gana aiškiai apibrėžęs savo knygos istorijos koncepciją: *Knygą aš suprantu plačiausia kompleksine prasme, kaip informacijos laikmeną ant popieriaus arba kitos tvirtos medžiagos – nuo knygos ar brošiūros iki plakato, proklamacijos ar kito spausdinto ar rankraštinio teksto. <...> Manau, kad bibliotekos plėtotė yra knygos istorijos dalis* [150, 258]. Tokios koncepcijos L. Vladimirovas laikėsi savo knygos istorijos darbuose. Mokslininką domino knygos ir bibliotekų istorijos ryšiai bei sąveikos. L. Vladimirovo moksliniame akiratyje buvo tiek senųjų laikų, tiek XIX a. antrosios pusės – XX a. pradžios knyga. Knygotyrininko interesai aprėpė ne tik lietuviškąją, bet ir kitų kalbų bei tautų knygą. Savo koncepcijoje jis pirmenybę teikė *Lietuvos knygos* (tokia knyga yra laikytina kiekviena knyga, išleista Lietuvos teritorijoje, arba jei jos leidėjas yra Lietuvos valstybės subjektas) sąvokai. Jau pirmosios profesoriaus knygotyros tematika pasirodžiusios mokslinės publikacijos („Nuo Fiodorovo *Apaštalo* iki *Daukšos Postilės*“ (1954), rašto atsiradimo pradžia ir istorija (1957), popieriaus gaminimo istorinė apžvalga (1958), Vilniaus vaidmuo spaudos atsiradime (1957, 1959), Vilniaus spaudos pradininkas Pranciškus Skorina (1956)) suformavo pagrindines jo ateities mokslinio darbo kryptis ir vėliau išaugo į išsamius užbaigtus tyrimus. Pirmąjį savo mokslinės veiklos etapą, trukusį daugiau kaip dešimtmetį, L. Vladimirovas susumavo ir apibendrino 1965 m. istorijos mokslų kandidato disertacijoje „Lietuvos bibliotekų ir knygos istorijos bruožai (XV a. – 1917 m.)“ [154], į kurią sudėta 19 iki tol įvairiuose leidiniuose paskelbtų svarbiausių mokslininko darbų, nagrinėjančių spaudos ištakas Vilniuje ir Karaliaučiuje, senųjų ir XIX a. pab. – XX a. pr. bibliotekų bei draugijų raidą, Vilniaus ir Vilniaus universiteto vaidmenį spaudos atsiradimui ir paplitimui Rytų Europoje.

Per visą savo mokslininko karjerą L. Vladimirovas tyrinėjo Vilniaus spaudos pradininko P. Skorinos gyvenimą ir darbus bei rusų knygos ir spaudos kūrėjo I. Fiodorovo veiklą. Paskutiniaisiais savo aktyvios mokslinės ir pedagoginės veiklos metais jis užbaigė šiuos dar mokslinės veiklos pradžioje pradėtus tyrimus, kurie buvo vainikuoti atskiromis monografijomis – „Ivanas Fiodorovas kultūros raidoje, 1583–1983“ (1983) ir „Pranciškus Skorina: pirmasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaustuvininkas“ (1992). Taip pat buvo parašyta publikacijų apie pirmojo Londono

spaustuvinininko Jono Lietuvio (John Lettou) leidybinę veiklą (1969, 1970) bei Karaliaučiaus spaudos pradininką Hansą Veinreichą – pirmosios lietuviškos knygos spaustuvinininką (1961). Tokio pobūdžio darbai atskleidžia Lietuvos ir kaimyninių valstybių tarpkultūrinius ryšius.

Iš straipsnių, publikacijų ir kitų darbų knygos istorijos klausimais išsirutuliojo svarbiausias prof. L. Vladimirovo gyvenimo veikalas „Knygos istorija“ (1979) [152] (1988 m. išleistas ir rusų kalba), paremtas gausia faktografinė ir archyvine medžiaga, įvairiomis kalbomis parašytas šaltiniais. Dėl to „Knygos istorija“ tam tikra prasme neretai primena enciklopediją. Šiame veikale aiškiausiai atsispindi mokslininko knygos istorijos koncepcija, pagrindinės knygotyros teorijos ir metodikos nuostatos, apibendrinančios jo visos mokslinės veiklos patirtį ir idėjas. Apskritai, „Knygos istorija“ atspindi ir bendrą aptariamam laikotarpiu knygotyros mokyklą kūrusių mokslininkų koncepciją. Tuometinėje „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“ (1979) knygotyra profesoriaus Vlado Žuko buvo apibrėžiama kaip *kompleksinė mokslo šaka, tirianti knygas ir jų gamybą, raštijos ir spaudos kūrimą, spaudinių platinimą ir panaudojimą*. Šiame straipsnyje pažymima, jog *knygotyra apima knygos istoriją, knygų leidybos istoriją, teoriją, metodiką ir organizaciją, knygų prekybą, bibliotekininkystę, bibliografiją, bibliofiliją* [162]. L. Vladimirovas knygotyrą apibrėžė kaip *bendriausią teorinį mokslą apie knygą ir knygūninkystę, mokslą nagrinėjantį bendriausias knygos savybes ir funkcijas, mokslą, kuris kitų knygotyrinių mokslų atžvilgiu yra išanginis ir pamatinis teorinis mokslas* [151]. Knygą jis suvokė kaip *sudėtingą socialinį ir kultūrinį visuomenės gyvenimo reiškinių, sudėtingą ir savo vidine struktūra, ir savo funkcionavimo visuomenėje pasireiškimais* [151; 152, 6]. Iš to kyla knygos daugiaaspektiškumas, todėl ji turi būti tyrinėjama kompleksiskai ir įvairiais aspektais. Tai ir daroma „Knygos istorijoje“. Joje nuosekliai, laikantis istorinės chronologijos, kai žmonijos raidos procesas skirstomas šimtmečiais, nuo senovės iki XVII a. imtinai pateikiama pasaulio knygos istorijos raida ir jos specifika, kurioje įkomponuota ir Lietuvos bei lietuviškosios knygos istorija. Nemažai dėmesio skiriama kaimyninių Lietuvos kraštų knygai. Tai leidžia susidaryti bendrą vaizdą, kokia buvo Lietuvos krašto ir lietuviška knyga, kaip ji atrodė pasaulinės ir gretimų valstybių knygos plėtotėje. Greta knygos apžvelgiami ir kiti jai giminingi leidinių tipai – žurnalas, laikraštis, plakatas. Knygos plėtotė siejama su bibliotekų, apskritai su bibliotekininkystės ir bibliografijos istorija. Tirdamas įvairių pasaulio regionų rašto ir knygos raidą atitinkamomis epochomis, prof. L. Vladimirovas visada griežtai laikėsi savo knygos istorijos koncepcijos, t. y. knygą tyrė kompleksiskai ir lygiagrečiai su bibliotekų istorija. Jis itin daug dėmesio skyrė kiekvienos epochos ir krašto švietimo organizavimui, politinei, socialinei bei kultūrinei aplinkai, kurioje knyga buvo sukurta, stengėsi išaiškinti, kas lėmė ir įtakojo įvairius knygos atsiradimo, raidos bei funkcionavimo visuomenėje dėsningumus. Tokiu būdu profesorius pateikė nemažai istorinių faktų. Tokia analizė, anot L. Vladimirovo, yra *būtinasis knygos istorinės raidos nagrinėjimo išeities taškas* [152, 6]. Kitoms specifinėms knygos istorijos problemoms jis

skyrė skaitytojų auditorijos formavimosi bei knyginkystės – knygų leidybos, gamybos, platinimo organizavimo ir panaudojimo – klausimus. Greta knygų leidybos organizavimo supažindinama ir su žymesnėmis leidyklomis, jų leidiniais, kurie suvaidino svarbų vaidmenį žmonijos istorijoje. L. Vladimirovas, kalbėdamas apie knygų gamybos techniką ir jos įrankių evoliuciją, daug dėmesio skyrė knygą sudarančioms medžiagoms (molis, popirusas, lunkas, pergamentas, popierius) ir jų gamybai, taip pat rašančioms medžiagoms (įvairių rūšių rašalai). Skaitytojas supažindinamas su knygos architektūra ir apipavidalinimo metodų raida. Tiriama išoriniai ir vidiniai knygos elementai, jų kaita. Svarbų vaidmenį užima knygos apipavidalinimo menas (šriftas, iliustracijos, inicialai, vinjetės ir kiti puošybiniai elementai, taip pat knygos formatas, antraštinis puslapis, paginacija, teksto išdėstymas, kiti knygos specifiniai elementai) ir įrišimas. Kalbėdamas apie knygų platinimo klausimus, L. Vladimirovas pateikė svarbių duomenų bibliotekininkystės istorijai. Jis supažindino su didžiausiomis pasaulio bibliotekomis – visuomeninėmis naudojimosi knyga institucijomis – įvairiais istorijos laikotarpiais, aptarė bibliotekų funkcijas, fondų sudėties, organizavimo ir komplektavimo šaltinių bei kitus klausimus. Knygos naudojimas ir sklaida glaudžiai siejami su bibliofilijos reiškiniu; įvardijami žymiausi tam tikrų epochų bibliofilai, jų kolekcijų dydis, reikšmingesni leidiniai.

L. Vladimirovo „Knygos istorija“ pirmą kartą į pasaulio akiratį iškėlė Lietuvos ir senąją lietuviškąją knygą. Veikalo pasirodymas padarė didelę įtaką ir davė postūmį lietuvių knygotyrai, o vertimas į rusų kalbą leido jai išeiti už Lietuvos ribų. Svarbu pažymėti, kad profesoriaus „Knygos istorija“ nepraranda savo aktualumo iki šių dienų. Veikalas yra nepamainoma priemonė studijuojant knygos istorinį kelią nuo pirmykščių jos pakopų iki šiuolaikinės knygos. „Knygos istorija“ žingsnis žingsniu lydi tiek komunikacijos ir informacijos mokslų studentą, kopiantį aukštojo mokslo laiptais, tiek patyrusį mokslininką. Dėl šių priežasčių manytume, kad veikalą būtina išleisti iš naujo, kadangi jo senojo leidimo egzemplioriai itin susidėvėję, išvaizda nebeatitinka šiuolaikinės žinių visuomenės poreikių. Veikalo vertimas į anglų kalbą taptų puikia Lietuvos knygotyros reprezentacine priemone užsienio šalyse.

2.2.3. Kiti XX a. antrosios pusės knygotyros kūrėjai

Analizuojant XX a. antrosios pusės knygotyros raidą, minėtinos ir kitos asmenybės, prisidėjusios prie šio mokslo minties plėtotės. Prof. L. Vladimirovo kartos atstovu ir bendražygiu laikytinas lituanistas, bibliografas ir knygotyrininkas prof. V. Žukas (gim. 1925 m.). Pastarasis buvo pirmasis iš Bibliotekininkystės katedros dėstytojų apgynęs filologijos mokslo kandidatinę disertaciją („Silvestras Baltramaitis ir bibliografiniai darbai“), pirmasis parašęs ir apgynęs daktaro disertaciją apie lietuvių bibliografijos istoriją iki 1940 m. Profesoriaus V. Žuko požiūrį į knygotyros

tyrimo objektą ir problematiką geriausiai atspindi „Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje“ (1979) ir „Tarybų Lietuvos enciklopedijoje“ (1986) jo paskelbti straipsniai bei monografijos „Lietuvių knygotyros bruožai“ (1989) įžanginiame straipsnyje pateikta knygotyros samprata. Knygotyra, anot V. Žuko, yra *kompleksinė mokslo šaka, tirianti knygas ir jų gamybą, raštijos ir spaudos kūrimą, spaudinių platinimą ir panaudojimą. Ji apima knygos istoriją, knygų leidybos teoriją (leidinių tipologiją, knygos visuomenines funkcijas), istoriją, metodiką (knygos struktūros, tekstologijos problemas) ir organizaciją (leidyklas ir spaustuves), knygos meną, knygų prekybą (knygynų veiklą, reklamą), bibliotekininkystę, bibliografiją, bibliofiliją, lektologiją* [162–163; 166, 3]. Tokia tradicinė, klasikinė, plati knygotyros samprata, kaip jau minėta anksčiau, buvo vyraujanti visą aptariamą laikotarpį ir jos laikėsi bei rėmėsi tuo metu dirbę knygotyrininkai.

Nors pagrindinė profesoriaus V. Žuko veiklos ir domėjimosi sritis yra bibliografija, o reikšmingiausi darbai skirti bibliografijos istorijai, nemažas jo indėlis ir į knygotyrą. Platūs (literatūros, bibliografijos, knygotyros) akiračiai davė įdomių ir svarių rezultatų. V. Žuko interesų formavimuisi didelės įtakos turėjo lietuvių kalbos ir literatūros studijos. Pastarosios paliko pėdsaką knygos ir spaudos istorijos tyrinėjimuose. Profesorius yra kultūros veikėjų biografijų rašymo meistras, „literatūros pabarių“ žinovas. Jis savo darbuose ne kartą siekė išryškinti žymiausių XIX a. lietuvių rašytojų ir kultūros veikėjų įnašą į knygotyrą, tyrinėjo jų darbus, veikalus, užrašus, laiškus, kitą palikimą. Tokiu būdu V. Žukas pateikė Lietuvos knygotyrinės minties analizę. Vienas iš mokslininko nuopelnų tas, kad jis į dienos šviesą išskėlė daug rankraštinių šaltinių ir archyvinės medžiagos, daugiausia susijusių su knygų leidimu Lietuvoje ir už jos ribų. V. Žukas giliai tyrinėja archyvus, knygynus, bendroves knygoms leisti ir platinti, visą knygos sistemą. Nemažai tokios archyvinės medžiagos publikavo, parengė straipsnių ir paskelbė „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimuose“ (vėliau „Knygotyroje“) ar atskiriomis monografijomis. Apskritai, leidinių platinimo sistema buvo viena iš labiausiai V. Žuką dominančių sričių. Jis paskelbė nemažai darbų šia tematika. Profesorius taip pat domino bibliofilija. Daugelyje straipsnių įžymių lietuvių kultūros ir literatūros veikėjų bibliofiliniai polinkiai ir jų asmeninės bibliotekos vertinamos ne tik kaip svarbus konkretaus asmens interesų, bet ir to meto visuomenės kultūrinio bei politinio gyvenimo pažinimo šaltinis [157, 7].

V. Žukui skirtose dviejų dalių bibliografijos rodyklėse [148–149], apimančiose 1950–2005 m., suregistruota 850 jo darbų lietuvių bibliografijos istorijos, metodikos ir organizacijos klausimais, knygos, spaudos, periodikos, bibliotekų istorijos tyrimų, literatūros mokslo tyrimų, dokumentų, memuarų apie įvairius knygos veikėjus, rašytojus ir dailininkus. Prof. V. Žukas sudarė jiems bibliografijos rodyklių. Svarbiausiomis mokslininko knygomis laikytinos „Lietuvių bibliografijos istorija“ (d. 1, 1983), „Bibliofilija praeityje ir dabar“ (1979), „Lietuvių knygotyros bruožai“ (1989), „Lietuviškieji literatūros bibliografijos šaltiniai“ (1979). 1992 m. profesorius išėjo

į rentą, tačiau mokslinėje ir visuomeninėje veikloje jis aktyviai dalyvauja iki šių dienų ir išlieka toks pat produktyvus. Jau šiuolaikinės knygotyros raidos laikotarpiu jis paskelbė darbų apie „Dirvos“ (1994), „Švyturio“ (1998), „Sakalo“ (1998) ir kitas bendroves knygoms leisti, taip pat apie „Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygyną Vilniuje“ (2000), šio darbo tęsinys – „Marijos ir Jurgio Šlapelių archyvas“ (2006), kur skelbiami M. Šlapelienės atsiminimai, Šlapelių aplinkos žmonių ir verslo partnerių korespondencija bei kita unikali lituanistinė medžiaga. Pastaraisiais metais mokslininkas ėmė skelbti nemažai prisiminimų iš savo paties gyvenimo ir pažinčių su kultūros žmonėmis, taip praturtindamas mūsų humanitarinę kultūrą.

Knygotyros terminologijos raidai ir XX amžiaus lietuvių knygos bei visuomenės santykių atskleidimui svarbi profesorės Vandos Stonienės (gim. 1932 m.) veikla. Ji bene pirmoji atliko knygotyros terminų žodyno bandymą [36] – „Bibliotekų darbe“ (1969, Nr. 7, 8) paskelbė darbą „Keliadešimt knygotyros terminų“ [126], apėmusį daugiausia specialiuosius tarptautinės kilmės terminus iš knygotyros, rašto ir knygos istorijos bei knygų leidybos (iš viso 244 apibrėžimai). Darbo autorė įtraukė į rinkinį ir keletą naujų terminų, kurie Lietuvoje buvo dar tik pradėję plisti (mikrofiša, reprografija ir pan.). Pradėtą knygotyros terminų norminimo darbą prof. V. Stonienė tęsė per visą savo mokslinę karjerą. Tiesa, ji domėjosi ne tik knygotyros terminija, bet ir spaudinių bibliografinio aprašo sudarymo taisyklėmis. Ilgą laiką V. Stonienė dirbo bibliotekininkystės ir bibliografijos metodikos norminimo ir tobulinimo komisijoje. Svarbiausi terminologijos darbo rezultatai, kaip ir kiti reikšmingiausi profesorės mokslinių tyrimų apibendrinimai, pasiekti jau nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu. Nemažai terminų aiškinimų daugiausia knygotyros teorijos ir bibliotekininkystės bei bibliografijos metodikos norminimo klausimais ir kitokio pobūdžio straipsnių prof. V. Stonienė pateikė „Knygotyros“ enciklopediniam žodynui (1997). Profesorė bendradarbiavo ir rengiant „Knygotyros“ vadovėlį (2006). Jam parašė skyrius knygotyros terminijos, knygos leidybos etapų, poligrafinių medžiagų, knygos struktūros ir architektūros bei spaudos statistikos klausimais, sudarė aiškinamąjį terminų žodynėlį. Pateiktoji medžiaga paženklinta aukštos akademinės brandos, pasižymi giliu knygotyros teorijos problematikos iširtumu. 1999 m. apgintos habilituoto daktaro disertacijos pagrindu 2000 m. V. Stonienė paskelbė monografiją „XX a. Lietuvos knyga (1904–1990)“. 2006 m. išleistas profesorės šviečiamojo pobūdžio leidinys „Lietuvos knyga ir visuomenė: nuo spaudos draudimo iki nepriklausomybės atkūrimo (1864–1990)“, orientuotas į jaunimą.

Prof. V. Stonienė buvo viena pirmųjų knygotyros dalykų dėstytoja Vilniaus universitete. 1974–2000 m. ji reguliariai skaitė knygos istoriją, taip pat knygotyros kursą. V. Stonienė parengė mokomuosius leidinius „Knyga Tarybų Lietuvoje“ (1981) ir „Knygotyros pagrindai“ (1990). Pastarojoje mokymo priemonėje aptariamas knygotyros objektas bei dalykas, knygos tyrimo metodai ir pagrindinė literatūra, knygos klasifikavimas pagal įvairius požymius, knygos gamyba ir

struktūra, knygų leidybos ir prekybos organizavimo klausimai. Knygotyros studijos ilgus dešimtmečius rėmėsi šiuo prof. V. Stonienės parengtu paskaitų konspektu.

Kalbant apie XX a. antrąją pusę, reikia pažymėti, kad maždaug nuo septinto dešimtmečio Lietuvos knygotyros tyrimų problematika išsiplėtė. Knygotyros plėtotei ypatingai įtakos turėjo darbai, tiriantys atskiras knygotyros sritis. Tuo metu pasirodė Nojaus Feigelmano katalogas „Lietuvos inkunabulai (1975). Marcelinas Ročka, rinkęs medžiagą apie kitakalbę LDK spaudą, sudarė rodyklę „XVI a. Lietuvos knygos lotynų kalba“ (rankraštis). Paskelbti pirmieji tyrinėjimai apie Mažosios Lietuvos spaudą (Domas Kaunas), JAV lietuvių spaudą (Bronius Raguotis), komunistinę spaudą (Žiedūnė Zaveckienė). Knygotyrai svarbūs istorikų Vytauto Merkio, Antano Tylos ir Rimanto Vėbros darbai apie lietuvių spaudos draudimo laikotarpį. Jie padeda atskleisti epochos socialines, ekonomines, politines ir kultūrinės sąlygas, kuriomis buvo kuriama, leidžiama, platinama ir skaitoma knyga. Pasirodė kompleksinių knygotyros veikalų. Tai Irenos Petrauskienės darbai, skirti Vilniaus akademijos spaustuvei, V. Merkio studija „Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 m.“, paskelbta knygoje „Spauda ir spaustuvės“ (1972) ir Viliaus Užtupo jau nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu išleista knyga „Lietuvos spaustuvės, 1522–1997“ (1998). Aptariamu laikotarpiu buvo išleisti Edmundo Laucevičiaus veikalai apie popierių („Popierius Lietuvoje, XV–XVIII a.“ (2 kn., 1967)) ir knygų įrišimus („XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose“ (1976)), knygos meno istorikės Ingridos Korsakaitės monografija apie knygų iliustracijas („Gyvybinga grafikos tradicija“ (1970), Vinco Kisarausko darbai apie knygos ženklus, kur pirmą kartą apžvelgti knygų įrašai, ekslibrisai ir superekslibrisai, antspaudai, aptarti knygų ženklų tyrimai, nurodyti Lietuvos knygų ženklų aprašai (knyga „Exlibris“ (1976), žinynas „Lietuvos knygos ženklai, 1518–1918“ (1984)). Minėti darbai pagausino knygotyros ir pagalbinių jos disciplinų žinias, nubrėžė tolimesnių tyrimų galimybes ir kryptis.

Apibendrinant teorinės knygotyros kūrėjų pasiekimus 1918–1990 metais, galima teigti, kad buvo pasiekta svarių rezultatų. 1943 m. nutrauktą mokslo idėją pavyko atgaivinti naujajai knygotyrininkų kartai. Tęsimos tradicijos ir inicijuojamos naujos idėjos. Per visą šį laikotarpį pasirodė fundamentalių veikalų, neprarandančių savo aktualumo iki šių dienų. Jie tapo akstinu ateinančių kartų tyrėjams, nubrėžė tolimesnes tyrimo problematikos kryptis ir gaires. Svarbiu pasiekimu laikytina tai, kad Vilniaus universitete pavyko suburti gabių knygotyrininkų kolektyvą ir tokiu būdu užtikrinti knygotyros tęstinumą. Apgintos pirmosios disertacijos knygotyros tematika. Patyrusių mokslininkų gretas papildė jų mokiniai, kurie vėliau taps jų mokslinių idėjų tęsėjais. Aptariamu laikotarpiu knygotyrai buvo būdingos integracijos ir diferenciacijos tendencijos. Knygotyra buvo suvokta kaip kompleksinis mokslas, plati jos tyrimų problematika. Greta kompleksinių atsiranda ir atskirų knygotyros dalykų tyrimų. Per visą šį laikotarpį daugiausia

nuveikta lietuviškosios knygos istorijos tyrinėjimų plotmėje. Teoriniams klausimams dėmesio skiriama mažai.

2.3. Šiuolaikinės knygotyros problematika ir koncepcijų kaita

Nuo 1990 m., į knygotyros mokslinę veiklą įsijungus buvusių autoritetingų knygotyrininkų mokiniams, iki tol vyravusią klasikinę, itin plačią knygotyros sampratą palaipsniui imta keisti labiau apibendrinta ir siauresne. Atsisakyta knygotyros, kaip mokslo, apimančio bibliotekininkystę, bibliografiją, lektologiją ir kitas knygotyrai šalutines problemas, sampratos. Pradėta daugiau dėmesio skirti knygotyros teoriniams ir metodologiniams klausimams. Tai įtakojo knygotyros koncepcijų kaitą ir vyraujančią problematiką.

1990 m. žurnalo „Bibliotekų darbas“ redakcijos organizuotame pokalbyje buvo svarstyti knygotyros būklės ir problemų klausimai. Pokalbio metu D. Kaunas pažymėjo, kad tuometinė knygotyros būklė buvo gana prieštaringa [49]. Pasak jo, *iki 1990 m. knygotyros būklę sąlygojo itin neaukštas teorinis šio mokslo lygis*. Kai kuriomis nuostatomis lietuvių knygotyra buvo artima rusų ir vokiečių knygotyrai. Pirmosios prioritetas – repertuaro, antrosios – poligrafijos analizei. Priklausomai nuo įtakos, lietuvių knygos istorikai lyg ir buvo pasidalinę į tris stovyklas: vieni priklausė rusų, antri – vokiečių, treči – V. Biržiškos mokyklai. Pastarieji, tirdami lietuviškos knygos repertuarą, naudojami beveik vien bibliografijos metodais. D. Kaunas suformulavo knygotyros vieną pagrindinių uždavinių – *teorijos srityje žengti naują žingsnį, t. y. parengti šiuolaikinę mokslo apie knygą koncepciją, <...> joje pagrindinis reikalavimas turėtų būti racionali svarbiausių knygos istorijos sričių – knygų leidybos, poligrafijos, repertuaro ir platinimo sintezė*. Iki tol vyravusios L. Vladimirovo nuostatos, kad bibliotekos plėtotė yra knygos istorijos dalis, palaipsniui buvo atsisakyta. Profesoriaus pastangos suabsoliutinti bibliotekų ir bibliotekininkystės bei knygos istorijos tyrimų integraciją naujosios knygotyrininkų kartos nebuvo palaikomos. Bibliotekos ir bibliotekininkystė knygotyros atžvilgiu buvo įvardintos ne sudėtinėmis, bet šalutinėmis problemomis. Tačiau, pasak profesoriaus D. Kauno, *bibliotekų ir bibliotekininkystės tyrimų duomenys visada gali būti pasitelkiami analizuojant knyginkystės, ypač knygų prekybos ir platinimo, poveikio faktorius, finansinių išteklių formavimo šaltinius. Tokie duomenys aktualiausi senosios knygos istorikams, nes jų nagrinėjamoje epochoje knygos pasaulis buvo ypatingai ribotas ir perpintas vidiniais saitais* [48]. Tokia koncepcija tapo vyraujanti šiuolaikinėje knygotyroje. Ją geriausiai reprezentuoja aptariamu laikotarpiu pasirodžiusių svarbiausių monografinių ir kolektyvinių veikalų bei parengtų disertacijų struktūriniai moduliai [20; 46; 76; 79; 99; 104].

Knygotyros tyrimų problematika atskirais raidos etapais priklausė nuo daugelio veiksnių. Iš jų svarbiausiais galėtumėte laikyti šiuos: 1) knygotyros teorinius klausimus; 2) šalies ir tarptautinius

politinius įvykius; 3) valstybės ir visuomenės poreikį bei užsakymą mokslui; 4) valstybinę mokslo politiką; 5) praktinius knyginkystės ir kultūros poreikius; 6) tyrinėtojų profesinę bei mokslinę kvalifikaciją; 7) užduotį tarptautinėje mokslo erdvėje atstovauti Lietuvos mokslui ir jos humanitarinei kultūrai.

Problematikai bene daugiausia įtakos turi mokslo teorinės nuostatos. Jos apibrėžia mokslo sampratą, tikslus, uždavinius, objektą, dalyką, pagrindines tyrimų kryptis, metodus, struktūrą. Šių dalykų nustatymas ir apibrėžimas yra būtina kiekvieno mokslo gyvavimo sąlyga. Knygotyra, būdama *humanitarinių mokslų tarpdalykinė šaka, kompleksiška tiria knygą ir knyginkystę (knygų leidybą, gamybą ir platinimą) kaip objektyviai egzistuojančios tikrovės reiškinių, jos raidos dėsningumus, raiškos būdus ir šiuolaikines gyvavimo formas* [101]. Tyrimo objektas yra svarbiausia kiekvieno mokslo ašis. Požiūriai į knygotyros tyrimo objektą keitėsi ir šiandien yra įvairūs. Viena aišku, kad knygotyros tyrimo objektu turi būti knyga. Paprastai knygotyros tyrimo objektu nurodoma [40]: 1) knyga, 2) knyga, sąveikaujanti su skaitytoju, 3) knyga ir knyginkystė, 4) sistema *knyga-skaitytojas*, 5) sistema *kūrinys-knyga-skaitytojas*, 6) sistema *knyga-knyginkystė-skaitytojas*. Kadangi knyga negali egzistuoti be visuomenės, t. y. ji nuolat sąveikauja su skaitytoju, be to, išgyvena tam tikras savo gyvavimo stadijas (knygos leidybos, gamybos, platinimo, vartojimo), todėl knygotyros objektu lietuvių knygotyrintinkai yra linkę laikyti sistemą, sudarytą iš trijų glaudžiai tarpusavyje susijusių elementų: *knyga-knyginkystė-skaitytojas*. Knyga tiriama kaip sudėtingas ir nevienareikšmiškai vertinamas kūrinys, pasižymintis įvairiaaspakne raiška bei dinamiška formų kaita, *knyginkystė* – kaip praktinės ir kultūrinės veiklos sritis, apimanti knygų leidybą, gamybą bei platinimą, *skaitytojas* – kaip pagrindinis knygos vartotojas. Tačiau pastaruoju metu, mokslams vis labiau diferencijuojantis, kyla abejonių, ar knygos ir skaitytojo santykis yra laikytinas knygotyros tyrimo objektu. Knygos vartojimas, t. y. skaitymas, dažnai traktuojamas kaip lektologijos tyrimo objektas. „Knygotyros“ vadovėlio Aiškinamajame terminų žodynyje [125, 368] knygotyros objektas apibrėžiamas kartu nurodant ir pagrindines knygotyros tyrimų kryptis: 1) *knygos kilmės, raidos ir funkcionavimo visuomenėje tyrinėjimai*; 2) *spausdintų dokumentinės komunikacijos priemonių kūrimo, gamybos ir platinimo tyrinėjimai*; 3) *rašytinės ir poligrafinės semantinės informacijos formų, jų apdorojimo, saugojimo, ieškos bei sklaidos metodų tyrinėjimai*; 4) *ne tik knygos, spausdinto teksto, bet ir grafinio įrašo tyrinėjimai*. Knygotyros probleminiai klausimai tiriami ir analizuojami knygos ir knyginkystės teorijos, knygos ir knyginkystės istorijos bei knygos ir knyginkystės sociologijos lygmenyse. Lietuvos, kaip beje ir pasaulio, knygotyroje daugiausia padaryta istorijos tyrimų dalyje.

Kalbant apie šalies ir tarptautinių politinių įvykių įtaką knygotyros tyrimų problematikai, svarbu pabrėžti, kad Lietuvoje svarbiausi mokslo, kultūros ir pasaulėžvalgos procesai visų pirma yra siejami su politiniais įvykiais. Knygotyrai bene didžiausios įtakos turėjo spaudos lietuviškais

rašmenimis draudimo (1864–1904), Lietuvos valstybės nepriklausomybės (1918–1940), Lietuvos sovietinės okupacijos (1940–1941; 1944–1990), Lietuvos vokiečių okupacijos (1941–1944), laikotarpiai ir 1990 m. atkurta Lietuvos valstybės nepriklausomybė. Atsižvelgiant į šiuos politinius įvykius, sudaryta lietuviškosios knygos periodizacija, kuri taikoma tiriant knygos istoriją. Kai kuriais minėtais laikotarpiais knygotyra išgyveno stagnaciją, patyrė tam tikrų tyrimų problematikos apribojimų. Knygotyra ypatingai daug suvaržymų patyrė sovietiniu laikotarpiu, kai galiojo varžymai tirti lietuviškos spaudos draudimo (1864–1904), Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940), vokiečių okupacijos, išeivijos, religinės knygos, vienuolynų rašto kultūros, tautinių mažumų knygos ir kitų spaudos leidinių istoriją [86]. Pirmasis Lietuvos valstybės nepriklausomybės laikotarpis davė pradžią teorinės knygotyros formavimuisi, antrasis iki pat šiandienos žymi šiuolaikinės knygotyros raidos etapą.

Prie knygotyros tyrimų problematikos formavimo prisideda šalies vyriausybė, vykdydama, finansuodama ir įgyvendindama įvairias programas ir projektus. Pastaraisiais metais įgyvendinamos šios svarbios programos – „Lituanistikos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros prioriteto įgyvendinimo 2006–2009 m. programa“ ir „Lietuvos tūkstantmečio programa“. Pirmosios tikslas – *padėti įgyvendinti lituanistikos mokslinių tyrimų prioritetą teikiant šiems tyrimams papildomą konkursinį finansavimą, sustiprinti humanitarinių ir socialinių mokslų indėlį į šalies socialinę plėtrą* [89]. Tarp prioritetinių tyrimų nurodyta ir knygotyra. Antrosios programos tikslas – *gyvinti ir stiprinti Lietuvos visuomenės istorinę ir pilietinę savimonę, aktualizuoti kultūros paveldą, išskirti simbolinius jo elementus, svarbius Lietuvos valstybės ir tautos savivokai, padėti įgyvendinti tautos ateičiai reikšmingus kultūros projektus, padėti tinkamai pristatyti Lietuvą, jos kultūrą pasauliui* [90]. Viena iš šios programos įgyvendinimo priemonių – mokslinių tyrimų ir leidybos projektai, remiami iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų lėšų, taip pat Europos Sąjungos paramos ir kitų lėšų. Knygotyros mokslinių tyrimų ir leidybos projektų atitikimas minėtų programų keliamiems prioritetams leidžia knygotyrininkams įgyvendinti sumanymus, kartu prisidedant prie šalies kultūros plėtros.

Plėtojant ankstesnes ir vykdant naujas knygotyros tyrimų kryptis, labai svarbus yra tyrėjų profesinis bei mokslinis pasirengimas. Būtina užtikrinti ir sudaryti visas sąlygas jų tobulėjimui, kvalifikacijos kėlimui, stažuojantis bei semiantis žinių kitose valstybėse. Būtina plėsti tyrėjų kolektyvą. Knygotyros tyrimų problematikos plėtotei ir mokslo tęstinumo užtikrinimui reikalingi nauji perspektyvūs specialistai, todėl būtina gerai veikianti doktorantūros studijų sistema.

Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus 2005 m. veiklos ataskaitoje pateiktas knygotyros būklės įvertinimas, kuriame pažymima, kad Lietuvos knygotyra šiuo metu yra Baltijos šalių lyderė [86]. Knygotyros svarbą ir tarptautinį vaidmenį sureiškina tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“ (šiuo metu kito tokio leidinio nėra nė vienoje

kaimyninėje šalyje) ir kasmet Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto organizuojamos tarptautinės knygotyros konferencijos. Lietuvos, kaip ir pasaulio, knygotyros problematikoje dominuoja rašto, knygos ir knygininkystės istorijos tyrimai. Šioje srityje padaryta daugiausia ir vyrauja Lietuvos rašto, rankraštinės bei spausdintinės knygos istorijos problematika. Daugiausia rašyta XVI–XIX a. knygos ir knygininkystės raidos tematika. Tai galėjo lemti ilgas laiko tarpsnis, skiriantis nuo tiriamojo objekto. Kai kurie knygos raidos laikotarpiai ir knygotyros tematikos klausimai, susiklosčius nepalankioms politinėms bei istorinėms aplinkybėms, liko ištirti ne iki galo ar mažiau. Minėtame knygotyros būklės įvertinime pažymima, kad tolesnių mokslo tyrimų užduotis ir kryptis lemia trys pagrindiniai uždaviniai: 1) *dalinis atsilikimas dėl sovietmečiu galiojusių varžymų tirti lietuviškos spaudos draudimo (1864–1904), Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940), vokiečių okupacijos, išėivijos, religinės knygos, vienuolynų rašto kultūros, tautinių mažumų knygos ir kitų spaudos leidinių istoriją*, 2) *šiuolaikinės valstybės poreikiai ir užsakymas tirti knygininkystės, kaip verslo, būklę ir raidos tendencijas*, 3) *nacionalinių rašto ir spaudos paveldo resursų išsaugojimas konservavimo, restauravimo, skaitmeninimo ir kitais būdais, jo aktualinimas ir integravimas į pasaulio kultūros vertybių funkcionavimo sistemą*. Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyriaus 2007 m. ekspertinėje išvadoje apie Lietuvos knygotyros būklę pažymima, kad mokslo tolesnei raidai įtakos taip pat turės kompleksas vidaus (besikeičiantis visuomenės dėmesys knygai, gilesnių knygos kultūros tyrimų trūkumas) ir išorės (knygų rinkos internacionalizacija, tyrimų rezultatų integracija į tarptautines duomenų bazes, dalyvavimas kuriant tarptautines rankraštinio ir spaudos paveldo duomenų bazes) veiksmų [37].

Pastaraisiais metais gvildenami žymiai sudėtingesni ir nauji knygotyros teorijos, metodologijos bei terminijos, knygotyros biografitikos, šaltinotyros, knygos kultūros, bibliofilijos, dokumentų vadybos, skaitmeninių dokumentų ir jų leidybos klausimai, plėtojami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Mažosios ir Didžiosios Lietuvos, išėivijos lietuvių knygos ir spaudos istorijos, rankraštinio ir spaudos paveldo, šiuolaikinės leidybos ir knygų reklamos, knygos meno, slapyvardžių ir kiti tyrimai. Šiuolaikinės knygotyros problematikos akiratį neabejotinai pakoreguos didėjanti knygos formų, funkcijų ir vaidmens kaita.

Tikriausiai nesuklysimė teigdami, kad žmogiškasis išteklius – vienas pagrindinių, formuojant mokslo idėjas ir koncepcijas bei nulemiant tolimesnę mokslo raidą. Lietuvos knygotyros raidoje būta ištis iškilių asmenybių. Didelės įtakos mokslui bei jo raidai turėjo J. Lelewelis, A. W. Bohatkiewiczus, J. Plateris, V. Biržiška ir L. Vladimirovas. Jų akademinė bei mokslinė veikla padėjo pagrindus Lietuvos knygotyrai, o fundamentalūs veikalai tapo akstinu kitų kartų tyrėjams ir nepraranda savo aktualumo iki šių dienų. Šiuolaikinės knygotyros kūrėjai susiduria su naujomis užduotimis. Jie ne tik tęsia pirmtakų pradėtus darbus, bet ir kuria naujas mokslo koncepcijas,

aktyviai rutulioja naujas tyrimų kryptis, atsižvelgdami visų pirma į esančias mokslo spragas dėl sovietmečiu patirtų suvaržymų, sparčią komunikacijos ir informacijos mokslų plėtrą, socialinius ir ekonominius pokyčius, apskritai, kintantį knygos vaidmenį bei jos santykį su kitomis masinės komunikacijos priemonėmis, taip pat besikeičiantį visuomenės dėmesį jai. Dėl to ateityje vienais iš aktualiausių knygotyros uždavinių neabejotinai taps netradicinės knygos, t. y. skaitmeninės, ir knygos kultūros tyrimai.

3. ŠIUOLAIKINĖS KNYGOTYROS BŪKLĖ: TYRIMAS

Šiuolaikinės knygotyros raidos etapas siejamas su antrosios Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu 1990 m. Šie metai buvo toji riba, nuo kurios knygotyra ėmė sparčiai žengti pirmyn ir autoritetingų bei rezultatyvių asmenybių dėka sėkmingai įsiliejo į Lietuvos mokslų sistemą. Vidurinioji ir jaunoji knygotyrininkų kartos sėkmingai ėmėsi tęsti savo mokytojų pradėtus darbus ir, atsižvelgdamos į kintančius žinių visuomenės poreikius bei atsivėrusias perspektyvias galimybes, įgyvendinti naujus, mokslui gyvybiškai svarbius uždavinius. Knygotyros kūrėjų pasiekimai akivaizdūs, todėl drįstume teigti, kad Lietuvos knygotyra nuo 1990 m. iki šių dienų išgyvena vieną produktyviausių ir brandžiausių savo gyvavimo laikotarpių per 200 metų siekiančią istorinę raidą.

Siekdami objektyvaus Lietuvos knygotyros būklės įvertinimo, pasitelkėme šios mokyklos atstovų ir jai artimų mokslininkų bei kaimyninių užsienio valstybių knygotyros autoritetų nuomones.

3.1. Tyrimo metodika

Tyrimui buvo pasirinktas ekspertų anketinės apklausos metodas. Tokiomis apklausomis paprastai siekiama mokslinio objektyvumo. Ekspertų apklausa apibrėžiama kaip *specifinės rūšies apklausa, kurios metu apklausinama specialiai parinkta žmonių grupė, turinti kurios nors srities žinių* [35, 206–207]. Viena svarbiausių užduočių – ekspertų parinkimas ir jų parinkimo principai. Atsižvelgdami į tai, kad asmenys, pajėgūs vertinti kurį nors požymį, nėra tolygios kompetencijos, be to, skirtingos ir jų vertybinės orientacijos, apklausai Lietuvos respondentus parinkome pagal šiuos kriterijus:

1. Knygotyros ir dokumentotyros instituto darbuotojai;
2. Knygotyros ir dokumentotyros institute disertacijas apgynę asmenys;
3. Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktorantai;
4. Knygotyros ir dokumentotyros instituto ir jam artimi mokslininkai senjorai;
5. Bibliotekininkystės praktikai, tiesiogiai susiję su knygotyros mokslo tiriamuoju darbu.

Užsienio šalių respondentai buvo parinkti atsižvelgiant į tai, ar jie yra kompetetingi vertinti Lietuvos knygotyra. Pagrindiniais atrankos kriterijais buvo laikytina tai, ar jie palaiko ryšius su Lietuvos knygotyrininkais, kaip aktyviai dalyvavo Knygotyros ir dokumentotyros instituto organizuojamose tarptautinėse knygotyros konferencijose, kaip dažnai publikavosi tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Knygotyra“, kriterijais taip pat laikytini priklausymas šio leidinio redaktorių kolegijai bei konferencijų rengimo komitetui.

Atlikto tyrimo *tema* – „Lietuvos knygotyros mokslo būklės vertinimas“. Apklausoje *tikslą* suformulavome taip: įvertinti Lietuvos knygotyros mokslo būklę ir atskleisti ją sąlygojančius veiksnius bei aplinkybes.

Buvo parengtos dvi anketos – atskirai Lietuvos ir užsienio šalių respondentams. Parengtose anketose, skirtose Lietuvos respondentams, buvo pateikti penki atviri klausimai (žr. 10 priedą). Jais buvo siekiama nustatyti pagrindinius Lietuvos knygotyros mokyklos požymius, išsiaiškinti, kokį etapą Lietuvos knygotyra išgyvena atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, svarbiausius 1990–2007 m. knygotyros bei jos kūrėjų pasiekimus, problemas, su kuriomis susiduriama, pagrindinius veiksnius, lemiančius ir formuojančius knygotyros tolesnės raidos užduotis bei kryptis. Taip pat buvo palikta vietos kitiems pastebėjimams. Į pateiktus klausimus buvo prašoma atsakyti trumpu minties išdėstymu.

Idėja apklausti užsienio šalių respondentus kilo po to, kai šio tyrimo rezultatai jau buvo apibendrinti, tad klausimai buvo formuluojami, atsižvelgiant ne tik į anksčiau minėtus respondentų atrankai taikytus kriterijus, bet ir į tai, kad gautais atsakymais galėtume papildyti ankstesnius rezultatus. Iš viso buvo suformuluoti keturi atviri klausimai (žr. 11 priedą). Du iš jų buvo konkretnesnio pobūdžio, t. y. respondentai buvo paprašyti įvertinti tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ bei Knygotyros ir dokumentotyros instituto organizuojamas tarptautines knygotyros konferencijas. Kiti du klausimai buvo suformuluoti siekiant gauti platesnį apibendrinimą apie Lietuvos knygotyros būklę ir jos perspektyvas bei palyginimą su kaimyninių valstybių knygotyros pažangos lygiu. Į klausimus buvo prašoma pateikti iki dvidešimties eilučių apimties atsakymus.

Respondentų charakteristika. Apklausoje dalyvavusių respondentų grupę galima apibūdinti keliais aspektais:

- a) pagal amžių*;
- b) pagal gyvenamąją vietą;
- c) pagal pedagoginę ir mokslinę kvalifikaciją;
- d) pagal mokslinius interesus.

Pagal amžių respondentus galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) vyresnio amžiaus mokslininkai, kurie jau yra išėję į rentą;
- 2) vidurinėsios kartos mokslininkai, aktyviai pradėję reikštis atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir tebedarantys mokslui didžiausią įtaką;
- 3) jaunosios kartos mokslininkai, kurie disertacijas apgynė po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, taip pat disertacijas rengiantys asmenys.

* Į šią grupę neįtraukėme užsienio šalių mokslininkų, kadangi jų priklausymas tam tikrai mokslininkų kartai atskirose valstybėse šiuo atveju nėra svarbus.

Pagal gyvenamąją vietą galima išskirti Lietuvos mokslininkų ir užsienio šalių mokslininkų grupes. Pastaroji yra tris kartus mažesnė nei pirmoji. Į ją įeina mokslininkai iš Estijos (du), Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos ir Suomijos (po vieną).

Apibūdinant respondentų grupę pedagoginės ir mokslinės kvalifikacijos aspektu, reikia pažymėti, kad tarp respondentų yra trys habilituoti daktarai, šešiolika daktarų ir aštuoni doktorantai (keturi iš jų yra ir bibliotekininkystės praktikai). Du respondentai (bibliotekininkystės praktikai) nurodė turintys aukštojo mokslo (filologijos; bibliotekininkystės) išsilavinimą. Du respondentai yra Vokietijos Leibnico mokslo draugijos nariai, taip pat vienas jų – Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas, kitas – Tarptautinės bibliologijos asociacijos narys. Šeši apklaustieji turi profesoriaus, vienuolika – docento pedagoginę kvalifikaciją.

Respondentų moksliniai interesai apima knygos ir spaudos istorijos, knygos kultūros, bibliofilijos, knygininkystės (knygų leidybos, knygų prekybos), rašytinio ir spaudos paveldo, knygotyros ir jai giminingų disciplinų – bibliotekininkystės, bibliografijos, dokumentotyros, literatūros, žurnalistikos, archeografijos – tyrimų sritis.

Anketos buvo išsiųstos elektroniniu paštu ir tradiciniu paštu 52-iems asmenims (keturiasdešimčiai Lietuvos ir dvylikai užsienio respondentų). Iš jų į klausimus atsakė 29 (55,8%). Vienas respondentas pateikė atsakymus žodžiu. Dalis iš neatsakiusiųjų pareiškė neturintys kompetencijos pateikti atsakymų į anketos klausimus. Stebina tai, kad tarpe tokių būta disertacijas knygotyros tematika apgynusių asmenų. Nepanoro tyrime dalyvauti ir kai kurie didelę mokslinę patirtį sukaupę mokslininkai. Daugiausia atsakymų gauta iš jaunosios kartos mokslininkų. Atsiliepė keturi iš septynių vyresnio amžiaus mokslininkai. Gavome atsakymus iš septynių užsienio mokslininkų (šeši jų pastaraisiais metais palaiko itin glaudžius ryšius su Lietuvos knygotyrininkais).

3.2. Tyrimo rezultatai

Pagrindiniai Lietuvos knygotyros mokyklos požymiai. Prieš apibendrinant gautus respondentų atsakymus į šį klausimą, reikėtų teoriškai apibrėžti, kas yra *mokslinė mokykla* ir kas ją apibūdina. Profesorės O. Voverienės sudarytoje monografijoje „Lietuvos mokslinės mokyklos“ prieita išvados, kad labiausiai yra paplitę trys šios sampratos aiškinimo būdai [97, 17–18]:

- 1) *tai mokslo struktūrinis vienetas, mokslininkų kolektyvas (grupė), kuriam vadovauja žymus mokslininkas, originalios mokslo krypties, vaisingos tyrimų programos pradininkas, pasiekęs puikių rezultatų;*
- 2) *tai jaunimo įtraukimo į mokslo tiriamąją veiklą forma, pedagogo žinių, jo mokslinio tyrimo metodų, idėjų ir jo vertybinių nuostatų perdavimo procesas ir institucija;*

3) *tai ypatingas mąstymo ir darbo stilius, siejantis daugelį mokslininkų vienos pasauležiūros idėjomis, savotiška dvasinė atmosfera, etinėmis, moralinėmis ir dorovinėmis nuostatomis.*

Be darbo pradžioje minėtų profesoriaus K. Migoń'io nacionalinę mokslo mokyklą apibūdinančių požymių, svarbu įvardinti ir šiuos [97]: mokslinių tyrimų krypties brandumą; išsamias pirmtakų darbų studijas; pasiaukojimą; naujų žinių, plėtojančių mokslo raidą, sukūrimą; gebėjimą kritiškai vertinti savo ir kolegų darbus; stipraus vadovo-lyderio buvimą, kuris vienija bendraminčių būrį, numato vieną mokslinę strategiją, kiekvienam mokslinės mokyklos nariui įkvepia pasitikėjimo ir kūrybinės iniciatyvos, sugeba ne tik mokyti, bet ir mokytis iš savo mokinių; vykdomų mokslinių tyrimų atitikimą valstybės ir visuomenės interesams ir pan.

Grįžkime prie tyrimo rezultatų. Apklaustųjų atsakymuose pagrindiniai Lietuvos knygotyros mokyklos požymiai dažniausiai buvo atskleidžiami atsiremiant į asmenybių kūrybinės ir mokslinės veiklos raišką bei per vykdomų mokslo tiriamosios veiklos kryptių apibūdinimą.

Dauguma respondentų aptarė knygotyros mokykloje vyraujančią tyrimų problematiką. Kaip rašoma anketose, *vyrauja istoriniai ir taikomieji tyrimai, daugiausia apimantys lietuviškosios knygos ir spaudos istoriją, knyginkystės sričių istoriją.* Būdingas kompleksiskumas, platus ir aktualus tematikos laukas. Vienoje anketoje teigiama, kad *lietuvių knygotyra sutelkusi dėmesį historiografiniams knygotyros klausimams spręsti. Koncentruojamasi ties lietuviškųjų knygų istorijos tyrimais. Šioje plotmėje nuveikta daugiausia.*

Apklaustieji pažymėjo, kad Lietuvos knygotyros mokykla turi stiprių knygotyryninkų kolektyvą ir traukos centrą, jų tarpe yra lyderių pozicijas užimančių ir organizatorių vaidmenis atliekančių asmenų. Kai kurių jų (profesorių) *patirtis remiasi ne mažiau kaip dviejų kartų moksliniu įdirbiu.* Pabrėžtina institucijų – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo Bibliografijos ir knygotyros centro – svarba. Kaip viena mokslininkė pažymėjo, jos leidžia *kryptingai atlikti mokslinius ir taikomuosius tyrimus.* Kitoje anketoje taip pat rašoma, kad *šių dienų knygotyra apibūdina stipri mokslinių tyrimų bazė, glaudus knygotyryninkų bendradarbiavimas su tarptautiniais partneriais, knygotyros mokslui palanki valstybės politika.* Lietuvos ir užsienio knygotyryninkų bendradarbiavimo svarbą mokslinei mokyklai minėjo daugelis respondentų. Docentė Larisa Dovnar iš Baltarusijos, pažymėdama ypatingą tarptautinių kontaktų plėtojimo svarbą, teigė: *Manau, nuo artimesnių kontaktų ir bendrų tarptautinių projektų – teorinių ir praktinių – priklauso sėkminga ateitis. Išsaugant ir plėtojant savo knygos mokslą, svarbiausia nelikti siaurame tautiniame lygmenyje ir atsižvelgti į visus tuos pakitimus, kurie kyla iš knygos srities mokslinių tyrinėjimų paradigmos. Kaip niekada svarbi tarptautinė konsolidacija.*

Atsakymuose akcentuojama naujų mokslinių idėjų ir kryptių paieška, jų plėtojimas, kūrimas bei sklaida, taip pat mokslo tradicijų perimamumas (tiek Lietuvos, tiek užsienio) ir jų tęstinumas.

Vienoje anketoje rašoma: *Lietuvos knygotyros mokykla turi stiprų tyrėjų branduolį, kurie tęsia pradėtus jau Nepriklausomos Lietuvos tyrėjų, kaip V. Biržiškos, V. Ruzgo ir kitų teorinius ir praktinius tyrimus šioje srityje. Stiprią knygotyros mokslo tradiciją akcentavo ir Tampėres universiteto docentas Ilkka Mäkinen: <...> man tikrai padarė įspūdį Lietuvos knygotyros mokslo aukštas lygis ir platūs užmojai. Tradicija yra labai stipri ir aš tikiu, kad mokslas gali būti plėtojamas šia kryptimi.* Tęstinumą užtikrina jaunųjų mokslininkų (magistrantūros ir doktorantūros) rengimas. Mokslo rezultatai skelbiami monografijose, kolektyviniuose projektuose, straipsniuose, konferencijose, tęstiniame mokslo darbų leidinyje „Knygotyra“ ir kituose leidiniuose.

Anot prof. D. Kauno, *bet kurios humanitarinių ir socialinių mokslų sričių mokyklos susiformavimą liudija kompleksas pagrindinių ir šalutinių požymių.* Pagrindiniams požymiams priskirtinos mokslo tradicijos, fundamentiniai tyrimai, mokslo renginiai, serialiniai mokslo darbai, mokslo tyrimų centrai, doktorantų rengimas, mokslo mentoriai. Šalutiniais požymiais laikytini mokslo šakos pasiekimų populiarinimo sistema ir mokslinių tyrimų rezultatų bei mokslo populiarinimo žinijos vertinimas ir pripažinimas užsienyje. Pagal šiuos požymius vertindamas Lietuvos knygotyra, prof. D. Kaunas teigia, kad jos mokslo mokykla egzistuoja.

Įdomiai ir prieštaringai šiuo klausimu pasisakė vyresniosios kartos mokslininkai. Doc. Genovaitė Raguotienė ir doc. Bronius Raguotis rašo: *būtų sudėtinga nurodyti ir apibūdinti Lietuvos knygotyros mokyklos ypatingumus, nes, mūsų manymu, vargu bau ar jau galėtume kalbėti apie knygotyros lietuviškąją mokyklą kaip specifinį reiškinį. Išleisti tos srities įvairaus pobūdžio darbai liudija, kad Lietuvos knygotyroje vyrauja knygos istorijos tyrinėjimai, tarp jų jau pasiekę mokslinės brandos. Kita vertus, vis labiau pastebima tam tikra tendencija (o gal ir linkmė) „išgryninti“ knygotyra kaip kone visai atskirą sritį, t. y. atriboti ją nuo kitų, su ja ypač susijusių sričių ir disciplinų (bibliotekininkystės, literatūrologijos, žurnalistikos, sociologijos, filosofijos, apskritai kultūros teorijos ir istorijos).* Prof. V. Stonienė pažymėjo: *Lietuvos knygotyros mokykla yra labai jauna, jokių savitų, tik jai būdingų požymių nematau.*

Vis dėlto, atsižvelgiant į anksčiau minėtus teoriškai apibrėžtus mokslinės mokyklos egzistavimą liudijančius kriterijus bei respondentų pateiktus atsakymus, teigtume, kad Lietuvos knygotyros mokykla egzistuoja. Sutiksime su teiginiu, kad ji dar jauna, tačiau, vertinant aplinkybes, kuriomis ji kūrėsi, ir kas padaryta iki šių dienų, galime teigti, kad knygotyra sparčiai vystosi. Tai pažymima ir respondentų atsakymuose į kitus klausimus.

Etapas, kurį Lietuvos knygotyra išgyvena atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Respondentai buvo paprašyti pažymėti vieną iš keturių nurodytų – nuosmukio, tolygaus vystymosi, atgimimo, klestėjimo – etapų arba nurodyti kitą, jų nuomone, tiksliausiai apibūdinantį Lietuvos

knygotyros raidą po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Apklaustieji buvo paprašyti motyvuoti savo pasirinkimą.

Nė vienas iš respondentų nemano, kad Lietuvos knygotyra patyrė nuosmukį. Tik du apklaustieji nurodė knygotyrą išgyvenant klestėjimo laikmetį. Jį siejo su atsiradusiomis naujomis galimybėmis plėtoti mokslinę mintį ir vykdyti studijų plėtrą. *Klestėjimo laiką patvirtina Knygotyros ir dokumentotyros instituto įsteigimas, magistrantūros, doktorantūros atsiradimas, studijų plėtra ir įvairovė, mokslinės minties vystymas*, – rašoma doc. Žiedūnės Zaveckienės anketoje. Jaunosios kartos mokslininkė savo pasirinkimą motyvavo tuo, kad *atsirado naujos galimybės plėsti akiratį, susipažinti su užsienio knygotyrininkų darbais, rengti kasmetines tarptautines knygotyros konferencijas, pristatyti savo darbus užsienio kolegoms*.

Penki respondentai (keturi doktorantai ir bibliotekininkystės praktikė) mano, kad Lietuvos knygotyra išgyvena atgimimo etapą, kadangi buvo įsteigtos knygotyros mokslinės institucijos, pradėti ginti mokslo darbai, leidžiami knygotyros leidiniai. Vienoje anketoje rašoma: *buvo galima tęsti ypač iki 1940 m. plėtotus ne tik teorinius, bet ir praktinius knygotyros mokslo darbus, kurie nebuvo galimi esant Lietuvai vienai iš TSR[S] šalių*.

Daugelis (dešimt apklaustųjų) pažymėjo Lietuvos knygotyrą vystantis tolygiai. Tai liudija *tiesiog normaliu, pamatuotu, įvairių aplinkybių sąlygotas tolygus vystymasis*. Nuosekliai vykdoma šaltinotyros, mokslo tiriamosios veiklos ir studijų plėtra, pirmtakų pradėtų darbų tąsa. *Etapas nuo 1990 metų – L. Vladimirovo ir V. Žuko pradėtų darbų tąsa, sėkmingai vykdoma D. Kauno ir jo suburto kolektyvo. Tąsa įvardiju dar ir todėl, kad toliau rutuliojamos tos pačios tyrimų kryptys: lietuviškos knygos istorija, Mažosios Lietuvos knygos istorija, LDK kitakalbė knyga (tema buvo artima L. Vladimirovui). V. Žuko pradėtus knygotyros istorijos tyrimus tęsia A. Navickienės darbai*, – teigiama vienoje anketų.

Bibliografijos mokslo atstovė pažymėjo, kad *atėję į nepriklausomybę, knygotyrininkai tęsė savo darbus, sprendė naujų aplinkybių keliamus klausimus, susijusius ir su mokslu, ir su mokymo procesu. Tad nebuvo kokio nors atgimimo*.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas atvėrė knygotyrai naujų galimybių ir leido tolygiai įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, pelnyti valstybės pripažinimą. Vienas svarbiausių tai liudijančių faktų, anot Rankraščių skyriuje dirbančios bibliotekininkės, – kad *šiuo metu knygotyra priklauso prioritetiniams lituanistikos mokslo tyrimams*. Raguočiai taip pat pažymėję abu – atgimimo ir tolygaus vystymosi – etapus, nes, jų manymu, *jie ypač susiję, neatskiriami. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, knygotyra atgimė. Ji <...> atsikrato sovietmečio ideologinės ir politinės priespaudos, įvairių politizuotų ir pan. reikalavimų, palikusių žymes ankstesniuose knygotyros darbuose. Knygotyrininkai, pasukę tolygios raidos kryptimi, naudojami laisve rinktis ir plėsti savo tyrinėjimų problematiką ir būdus, laisvai prieiti prie archyvų ir kitų šaltinių*.

Prof. D. Kaunas Lietuvos knygotyros raidą po 1990 m. apibūdina kaip kokybiškai naują, didelės pažangos ir svarbių pasiekimų laikotarpį: *Knygotyros mokslininkai gali visavertiškai vykdyti savaiminę mokslo kūrėjų priedermę ir valstybės užsakymą: sistemingai plėtoti rankraštinio ir spaudos paveldo ir šių dienų leidybinės produkcijos tyrimus, nevaržomai skelbti tyrimų rezultatus ir teikti rekomendacijas, bendradarbiauti su užsienio knygotyros mokyklomis, rengti aukščiausios kvalifikacijos specialistus.*

Visi atsakymai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos knygotyra, remdamasi sukaupta didele patirtimi, tęsia ir plėtoja jau sovietmečiu pradėtus vykdyti tyrimus, tačiau kartu apimamos ir naujos tyrimų kryptys, įgyvendinami nauji mokslui keliami uždaviniai bei valstybės užsakymai, mokslinė patirtimi dalinamasi ne tik regioniniu, bet ir tarptautiniu mastu, moderninamos studijų programos.

1990–2007 m. Lietuvos knygotyros bei jos kūrėjų svarbiausi pasiekimai. Respondentai šiuo klausimu pasisakė gana vieningai. Praktiškai visi vienu ar kitu aspektu didžiausiais pasiekimais įvardijo:

- susiformavusią knygotyros institucinę sistemą;
- kvalifikuotų knygotyros mokslininkų gausėjimą;
- tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ reguliarių ir operatyvų leidimą bei referavimą tarptautinėse duomenų bazėse;
- kiekybiškai ir kokybiškai išaugusių mokslo rezultatų įtvirtinimą monografijose ir kolektyviniuose leidiniuose bei sklaidą tarptautinėse knygotyros konferencijose;
- išsiplėtusį knygotyros tyrimų lauką;
- akademinį bendradarbiavimą su užsienio šalių knygotyros mokyklomis;
- knygotyros studijų modernizavimo procesą;
- mokomųjų leidinių rengimą.

Apklaustieji vienu didžiausių laimėjimų teigė esant knygotyros mokslo ir studijų įsitvirtinimą Vilniaus universitete, kuriame XIX a. pradžioje ir buvo padėti šio mokslo pagrindai. Vienoje anketoje pažymima: *Po antrojo nepriklausomybės atkūrimo VU tapo svarbiu knygotyros tyrimo centru, kasmet rengiamos tarptautinės konferencijos, organizuojamos studijos, rengiamos ir ginamos disertacijos knygotyros tema <...>. Knygotyros ir dokumentotyros institutas laikytinas viena pagrindinių mokslo ir studijų plėtros priemonių. Talino universiteto profesorė Tiiu Reimo pažymėjo, kad Knygotyros ir dokumentotyros institutas yra pagrindinis [knygotyros] mokslinių tyrimų centras Lietuvoje, pasiekęs gerų rezultatų, kurie realizuojami naujomis knygomis. Šiuo metu tokio atskiro struktūrinio padalinio neturi nei Estija, nei Latvija. Knygos istorikas iš Latvijos doc. Viesturs Zanders pabrėžė Institute vykdomo mokslinio darbo kryptingumą ir atvirumą permainingoms.*

Mokslininkė L. Dovnar pažymėjo, kad dabartinę Lietuvos knygotyros būklę apibūdina trys svarbūs veiksniai: *pirma, susiformavo ir aktyviai veikia knygotyros mokslo centras Vilniaus universitete, kuris savo ruožtu sudaro galimybę intelektualių jėgų koncentracijai ir naudingų rezultatų knygotyros teorijos, metodologijos ir istorijos srityse pasiekimui. Antra, gyvuoja profesionalus spaudos organas, kuris tapo viena iš pagrindinių priemonių vystant ir plėtojant mokslą bei tarptautinius ryšius. Trečia, vyksta naujų kadru rengimas, kas padeda įtvirtinti pasiektus rezultatus ir sudaro perspektyvą sėkmingai plėtrai.*

Wroclavo universiteto profesorius K. Migoń tiek ankstesnių, tiek dabartinių knygotyryninkų pasiekimu taip pat įvardijo knygotyros disciplinos sukūrimą universitete su aiškia jos vieta kitų mokslinių disciplinų tarpe ir gausia mokomąja literatūra. Anot jo, *specialaus dėmesio nusipelnę šalies knygos istorijos tyrimai, jų tarpe spausdintos knygos lietuvių kalba atsiradimo klausimai, Mažosios Lietuvos knygos istorija, o taip pat Lietuvos knygos situacija Rusijos imperijoje. Daug nuveikta knygotyros kaip mokslo pažinimo (bendrų lenkų-lietuvių knygotyrynės minties tradicijų tyrimų, knygotyrynės biografistikos, terminologijos darbai), jo organizacijos ir populiarinimo srityse.*

Dauguma respondentų pažymėjo aktualių bei originalių tyrinėjamų temų ir problemų lauko išsiplėtimą, išaugusį monografinių ir kolektyvių leidinių skaičių. Pažymėtina, kad būdinga *tyrimų tematikos plėtra ne tik į plotį (atskirus Lietuvos knygos istorijos laikotarpius), bet ir į gylį, ieškant naujų požiūrių, aktualizuojant tematiką, ieškant veiksmingų metodologinių sprendimų ir t. t.*

Akcentuotinas *Mažosios Lietuvos lietuviškosios knygos ir bibliotekų istorijos temos iširtumas (D. Kauno, L. Citavičiūtės darbai). Pasiekimu reiktų įvardyti išsiplėtusį knygotyros temų ratą: atskirų regionų knygos tyrimai (N. Lietuvninkaitės Kauno knygos kultūros tyrimai, D. Narbutienės – LDK knyga), bibliofilija (N. Lietuvninkaitė, A. Pacevičius, A. Braziūnienė), lietuvių išėivijos knyga (R. Misiūnas), dėmesys Lietuvos knygotyros istorijai (A. Navickienės darbai), biografistikos informacinės bazės kūrimas, – teigiama vienoje iš anketų.*

Tarp dažniausiai minėtų ir svarbiais buvo įvardyti šie veikalai: „Lietuviškoji knyga: istorijos metmenys“ (1996), „Knygotyros“ enciklopedinis žodynas (1997), „Knygotyros“ vadovėlis (2006), kompaktinė plokštelė „Lietuvos knygos veikėjai“ (2004). <...> *iki šiol nepralentas sintetinis [D.] Kauno darbas „Mažosios Lietuvos knyga“. Lietuviškai pirmąjį kartą išleisti verstiniai žymūs darbai, tarp jų – R. Berio (Bury) „Philobiblon“, R. [aut. pastaba: A. W.] Bohatkievičiaus „Visuotinės bibliografijos dalykas“ [aut. pastaba: „Veikalas apie visuotinę bibliografiją“].*

Teigiamų atsiliepimų iš užsienio mokslininkų sulaukta apie tęstinį leidinį „Knygotyra“ ir tarptautines knygotyros konferencijas. Jie įvardijami svarbiais Lietuvos knygotyros mokyklos kūrėjų pasiekimais ir brandos rodikliais. Užsienio mokslininkai pažymėjo leidinio aukštą mokslinį lygį ir tarptautinį vaidmenį, originalią struktūrą, plačią ir daugiaspektę tyrinėjimų panoramą,

atspindinčią ne tik Lietuvos, bet ir Šiaurės bei Centrinės Europos knygotyros naujausias tendencijas, skelbiamų darbų įvairiakalbį aspektą, knygotyrinės problematikos pateikimą nauju žvilgsniu. Svarbus prof. K. Migoń'io įvertinimas: *Žinau ir skaitau „Knygotyrą“ nuo jos gyvavimo pradžios (dar kaip „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“); aukštai vertinu mokslinį lygį, o taip pat profesionalią leidinio formą. „Knygotyra“ užima svarbią vietą tarp kitų pasaulio knygotyros tęstinių leidinių dėka šių požymių: 1) savita pusiausvyra tarp „vidinės“, t. y. lietuvių, ir „bendros“, t. y. tarptautinės, problematikos, 2) nuoseklus lietuviškų knygų palikimo ir lietuvių knygotyros kaip mokslo apie knygą ir knygininkystę tradicijų tyrimas, 3) tarptautinė autorių sudėtis, 4) šalies ir užsienio leidinių recenzijos (kas žymiai praturtina pasaulio knygotyrinės literatūros sistemą), 5) tekstų publikacijos ne tik lietuvių, bet taip pat kitomis kalbomis, 6) tarptautinė redaktorių kolegija. Prie to reikia pridurti vyriausiojo redaktoriaus pastangas ir originalias iniciatyvas ir leidinio išleidimų reguliarumą. Visa tai leidžia patalpinti „Knygotyrą“ tarp tokių svarbiausių Rytų Europos knygotyrinių leidinių kaip ukrainiečių „Бібліологічні вісник“ (1923–1930), rusų „Книга“ (nuo 1959 m.), lenkų „Studia o Książce“ (1970–1993), slovākų „Kniha“ (nuo 70-ų m. XX amžiaus). Docentas V. Zanders pažymėjo, kad „Knygotyra“ dabartiniu metu yra pats solidžiausias knygotyrisinis leidinys Baltijos šalyse.*

Kalbėdami apie tarptautines knygotyros konferencijas, užsienio šalių knygotyros atstovai akcentavo jų aukštą mokslinį ir organizacinį lygį, konferencijų problematikos originalumą, reikšmingumą ir naujumą, didžiulį vaidmenį *sutvirtinant profesinius ir žmogiškuosius skirtingų valstybių tyrėjų ryšius*, be to, konferencijas įvardijo kaip *stimulą tolesnei knygos mokslo raidai atskirose valstybėse*. Knygotyros renginių svarba pagrindžiama tuo, kad jie, pasak estų bibliotekininkės ir knygotyrininkės prof. Mare Lott, *sukuria galimybę diskusijoms, palyginimams, analizėms ir duoda pradžią naujoms idėjoms bei mokslinių tyrimų projektams*. Profesoriai K. Migoń ir T. Reimo dideliu privalumu nurodė galimybę pranešimų pagrindu skelbti straipsnius „Knygotyroje“, kadangi jie *įneša į pasaulio knygotyrinę literatūrą naujas idėjas, naujus požiūrius, nežinomus iki tol faktus*. Abu šie knygotyrininkai taip pat akcentavo konferencijų organizatorių rūpestį rengti išvažiuojamąsias sesijas į kitus Lietuvos miestus: *Tai yra, žinoma, labai įdomu dalyviams, nes jie gali susipažinti su įvairiomis gražiomis ir kultūros požiūriu svarbiomis vietomis, o taip pat, kas yra dar svarbiau, su vietinėmis bibliotekomis ir bibliotekininkų bendruomene*.

Pasak profesoriaus K. Migoń'io, *tarptautinės knygotyros konferencijos, kasmet organizuojamos Lietuvoje, užima svarbią vietą renginių, įtakančių knygos ir knygininkystės teorijos ir istorijos tyrimų raidą, plotmėje. Jų reikšmė išėina toli už Lietuvos ribų. Ypač lietuvių, rodosi, knygos pasaulio klausimai konferencijų metu įgauna universalų pobūdį ir svarbią perspektyvą*.

Gauti atsakymai rodo, kad per 1990–2007 m. susiformavo bene svarbiausi knygotyros mokslo ir studijų raidai bei plėtotei įtakos turintys veiksniai. Pasiiekta svarių rezultatų mokslinės minties įtvirtinimo ir sklaidos procese, tarptautinių ryšių sustiprinimo plotmėje.

Respondentų įžvelgiamos problemos Lietuvos knygotyroje. Šiuo klausimu apklaustieji pateikė įdomių pastabų. Remiantis gautų atsakymų analizės rezultatais, pagrindine problema būtų laikytinas knygotyros teorijos ir metodologijos originalių bei savarankiškų darbų, taip pat provokuojančių diskusinių straipsnių trūkumas, konceptualių požiūrių stoka. Anot vyresniosios kartos mokslininkų, *derėtų raiškiau parodyti lietuviškosios knygotyros teorinės minties sukaupimą patirti*. Pagrindinė minėtos problemos priežastis – trūksta kvalifikuotų knygotyros mokslininkų, kurie galėtų imtis šios problematikos, be to, mokslininkai yra kartu ir pedagogai, tad susiduriama ir su per dideliu pedagoginiu krūviu. Vienoje anketoje rašoma: *Nepaisant knygotyrininkų gretų gausėjimo, jų dar labai trūksta. Intensyviausiai dirbantys akademinės bendruomenės knygotyrininkai tiesiog nepajėgūs aprėpti visas knygotyros kaip mokslo struktūrinės dalis ir jas vienodai plėtoti. Labai trūksta originalių knygotyros teorijos, metodologijos darbų, kurie įneštų tam tikrą indėlį į knygotyros apskritai tolimesnę raidą. Todėl Lietuvos knygotyros mokykla – tai lietuviškos tematikos tyrimų mokykla (daugiausia istorinių). Paprastai mokslo mokyklos siejamos su originaliais teoriniais ir metodologiniais tyrimais. Ta prasme Lietuvoje knygotyros mokykla dar nesušiformavo.*

Kita problema – Lietuvos ir lietuviškosios knygos istorijos tyrimams būdingas pernelyg didelis uždarumas, trūksta aktyvesnio bendradarbiavimo su istorikais, literatūrologais, sociologais ir kitais specialistais: *Lietuvos knygos istorija galėtų būti tyrinėjama glaudesniame kontekste ir ryšiuose su socialinių-humanitarinių mokslų sritimis, taip pat su kaimyninių šalių knyga ir jos raida bei dabartimi*. Todėl viena pagrindinių knygotyros užduočių būtų *perėjimas prie integralaus, multiperspektyvinio, socialinių ir humanitarinių mokslų metodologiją suvokiančio, knygotyros tapatumą plačiai suvokiančio ir racionalumo sampratą permąstančio organizacinio modelio ir tyrimų modulio*.

Kaip problemomis įvardinamos *užsienio kalbų panaudos ribos (ypač tiriant kitakalbę knygą); per mažas ryšys su praktika*; kai kurių periodų ir sričių knygos istorijos tyrimų trūkumas. Manytume, kad viena didesnių šių dienų problemų yra ta, kad *mažėja norinčių studijuoti knygotyrą, [tad] retės ir tyrėjų gretos*.

Prof. D. Kaunas atsakė į šį klausimą žvelgdamas iš platesnių pozicijų. Anot jo, pagrindinėmis problemomis tampa *nesubalansuota ir kintanti humanitarinių ir socialinių mokslų būklė Lietuvoje bei sparti komunikacijos ir informacijos mokslo krypties plėtra*. Dėl šių priežasčių knygotyra visų pirma turi *tenkinti šalies vidaus poreikius, ugdyti pilietinį ir tautinį tapatumą,*

humanistiką. Jai tenka persiorientuoti, sparčiai tikslinti ir keisti strategiją, imtis naujų jai nebūdingų uždavinių. Šie teiginiai iš dalies paaiškina kai kurias kitų apklaustųjų minėtų problemų atsiradimo priežastis. Mokslo raida ir tyrimų strategija priklauso ne tik nuo mokslininkų, bet ir nuo valstybės bei visuomenės užsakymų.

Pagrindiniai veiksniai, lemiantys ir formuojantys Lietuvos knygotyros tolesnės raidos užduotis bei kryptis. Respondentai pagrindinius veiksnius, lemiančius tolesnę mokslo raidą, dažniausiai siejo su knygotyros srityje dirbančiais mokslininkais, tiek autoritetais, tiek jaunosios kartos atstovais, bei jų asmenine iniciatyva, moksliniais interesais, *gebėjimu sekti pasaulio knygotyros pulsą, generuoti naujas idėjas, taikyti jas Lietuvos atveju.*

Svarbiais veiksniais buvo įvardinama pasirinkta ir vykdoma mokslo strategija, veiklos koordinavimas, valstybės ir visuomenės mokslo poreikiai, finansavimas. Neabejotinai mokslo kryptis pakoreguos informacinės visuomenės elgesys ir vis didesni pagreitį įgyjantis informacinių technologijų įsitvirtinimas nūdienoje: *Nors knyga vis dar išlieka svarbiausiu žinių šaltiniu, naujų technologijų plėtra ir prieinamumas paverčia ją žiniasklaidos, kino, interneto, pramogų pasaulio konkurente.* Todėl tikėtina, kad *sparčiau rutuliosis knygos sociologija, bibliofilotyra, spaudos ir rašto paveldo taikymas istorinės atminties formavimo procese. Taip pat didės skaitmeninės knygos taikomieji tyrimai. Išorinius veiksnius lems knygos rinkos internacionalizacija. Knygotyrai teks analizuoti reiškinius ir procesus, kuriuos sukels į Lietuvą ateinantys užsienio knygų leidėjai ir prekybininkai, iš kitos pusės – Lietuvos knygos verslo pastangos skverbtis į kitų šalių knygos rinką, – teigiama vienoje iš anketų.*

Viena respondentė, atsakydama į pateiktą klausimą, išskyrė *praktinius, grynai mokslinius, studijų ir kitus veiksnius*, susijusius su šių dienų aktualijomis. Praktinis veiksnys sietinas su nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos pildymu, moksliniai veiksniai – su mokslo teorinių ir metodologinių, knygos istorijos tyrimų spragų užpildymu bei naujų kryptų plėtote, studijų veiksnys – galimybė įgyvendinti reikiamus ir aktualius tyrimus per veikiančią knygotyros magistrantūros ir doktorantūros studijų sistemą.

Lietuvos knygotyros tolesnės raidos užduotys bei kryptys turėtų būti formuojamos atsižvelgiant ir į tai, ko nespėta padaryti dėl šalies ir tarptautinių politinių įvykių, stabdžiusių šio mokslo gyvybiškai svarbius procesus. Būtina užpildyti dėl to susidariusias spragas knygos istorijos tyrimuose. Anot prof. K. Migoń'io, svarbiausi knygotyros uždaviniai ateityje turėtų būti šie: *1. pernešti tyrimų svorio centrą iš faktografijos lygio į interpretacijos lygį, 2. knygotyros problematiką praturtinti kitais mokslais, 3. lietuvių tyrimų rezultatus paskleisti užsienio šalyse.*

Galų gale, kaip teigiama vienoje anketoje, *tolesnės raidos užduotis būtų pateisinti Knygotyros [ir dokumentotyros] instituto egzistavimą Komunikacijos fakulteto sudėtyje, vadinasi,*

skelbti darbus, kuriuose knygos istorija pabrėžtinai būtų traktuojama kaip komunikacijos ciklo dalis. Būtina kryptis – knygos kaip medių rūšies teorinis pagrindimas Lietuvos knygos istorijos atveju.

Lietuvos knygotyros perspektyvos. Užsienio šalių knygotyros atstovai, atsižvelgdami į šiandieninę Lietuvos ir savo šalies knygotyros būklę, teigė Lietuvos knygotyros mokyklos tolesnei raidai esant palankias perspektyvas. Respondentai pažymėjo, kad knygotyros mokslas ir studijos užima solidžią poziciją Lietuvos moksle ir akademinėje bendruomenėje, o taip pat daro įtaką knygotyrai tarptautiniu lygmeniu. Aukštai vertinamas Lietuvos knygotyrininkų tarptautinių ryšių palaikymas su kaimyninėmis valstybėmis. Tai ypač skatina Latvijos ir Suomijos knygotyros pažangą. *Mūsų knygotyros plėtrai didžiausios įtakos turi Lietuvos knygotyrininkų aktyvumas, – teigė doc. V. Zanders. Pasak estų knygotyrininkės prof. T. Reimo, Lietuvos knygotyros mokykla atlieka lyderės vaidmenį Baltijos šalyse, tiek mokslo tiriamojo darbo, tiek ugdymo veikloje. Šiuolaikinė Lietuvos knygotyra yra plėtojama kaip empirinė ir kaip teorinė disciplina. <...> Aš manau, Lietuvos knygotyros mokslas turi viską, kad galėtų tęsti veiklą bent jau ta pačia kryptimi, kokia jis plėtojamas dabar.* Suomijos knygotyrininkas doc. I. Mäkinen pažymėjo, kad *Lietuvos knygotyros mokslas turi daug ką pasiūlyti net tarptautinei knygotyros mokslo bendruomenei, tiek iš knygotyros teorijos, tiek iš empirinių tyrimų srities.* Kita Estijos knygotyrininkė prof. M. Lott teigė, *priebrendus laikui sukurti vieningus mokslinių tyrimų projektus, paremtus bendrais metodais, kurie teiktų lyginamuosius rezultatus ir leistų padaryti dar didesnes išvadas.*

3.3. Tyrimo išvados

Anketinės apklausos būdu gautos žinios leidžia daryti tam tikras išvadas apie šiandieninę Lietuvos knygotyros būklę ir jos kūrėjų veiklos rezultatus. Vienu didžiausių privalumu laikytinas sistemingas ir nenutrūkstamas knygotyros mokslo bei studijų proceso vystymasis. Per pusę amžiaus susiformavo stiprios mokslo tradicijos. Lietuvos knygotyra turi sukaupusi didelę patirtį ir remiasi kelių kartų įdirbiu. Produktiviai dirbančio knygotyrininkų kolektyvo gretos nuolat papildomos jaunaisiais mokslininkais. Tai užtikrina mokslo tęstinumą ir sudaro galimybę toliau plėtoti ne tik tradicinės knygotyros tyrimų kryptis, bet imtis ir naujų uždavinių, sąlygotų valstybės bei visuomenės užsakymo, įgyvendinimo. Plečiantis tyrėjų kolektyvui, tikėtina, kad tolygiai bus užpildomos mokslo spragos dėl sovietmečių tyrimuose vyravusių apribojimų, rasis daugiau knygos ir šiuolaikinės knyginkystės teorijos, metodologijos bei istorijos darbų, knygos kultūros ir skaitmeninės knygos teorinių bei taikomųjų tyrimų. Mokslo rezultatai įtvirtinami beveik pusę amžiaus gyvuojančiame tarptautinį pripažinimą pelniusiame tęstiniame mokslo darbų leidinyje

„Knygotyra“, brandžiuose monografiniuose ir kolektyviniuose veikaluose, tarptautiniu mastu pristatomi užsienio mokslininkų aukštai vertinamose tarptautinėse knygotyros konferencijose. Gauti užsienio šalių knygotyrininkų atsiliepimai leidžia teigti, kad Lietuvos knygotyros atstovai savo veikla įtakoja Baltijos bei kitų kaimyninių valstybių knygotyros plėtrą ir skatina šio mokslo pažangą. Baltijos regione Lietuvos knygotyra yra lyderės vaidmenyje. Visi išvardinti teiginiai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos knygotyros mokykla yra tikrai susiformavusi ir įtakoja knygotyrą tarptautiniu mastu.

IŠVADOS

Lietuvos knygotyros raida paženklinta du šimtus metų siekiančios istorijos žymių. Žvelgiant iš laiko perspektyvų, pradedant XIX a. pradžia ir baigiant šiomis dienomis, mokslas buvo kuriamas ir plėtojamas skirtingų istorinių bei politinių aplinkybių sąlygotais laikmečiais. Kiekvienas jų savaip atliepė knygotyrai. Skaudžiausiais įvardintume Lietuvos sovietinės (1940–1941; 1944–1990) ir vokiečių (1941–1944) okupacijų laikotarpius bei 1831 m. sukilimą. Jų įtakoje knygotyra patyrė pertrūkių, nestabilumo, suvaržymų. Priešingai mokslą paveikė atkurtosios pirmoji (1918–1940) ir antroji (1990) Lietuvos valstybės nepriklausomybės, atvėrusios knygotyrai naujų perspektyvų. Ypatingai reikšmingais laikytini 1990 metai, žymintys šiuolaikinės knygotyros raidos pradžią ir vieną pažangiausių jos gyvavimo etapų.

Lietuvos knygotyros raidoje pastebima tendencija: knygotyros mokyklos vadovų-lyderių kaita skatino šio mokslo sampratos, struktūros ir tyrimo objekto aprėpčių bei metodologinių sprendimų kaitą, tuo pačiu ir paties mokslo pažangą. Knygotyros formavimosi laikotarpiu didžiausios įtakos šiam mokslui ir tolesnei lietuviškosios knygos tyrinėjimų plėtotei turėjo Lietuvos knygotyros pradininkais laikytini Vilniaus universitete dirbę Joachimas Lelewis ir Aleksandras Viktoras Bohatkiewiczzius, padėję pagrindus lietuvių knygotyros mokyklai ir pažymėję jos istorinės raidos atskaitos ribas. Teorinės knygotyros raidoje išskirtinos dviejų tarptautiniu mastu žinomų mokslininkų mokyklos – Vaclovo Biržiškos ir Levo Vladimirovo. Kiekviena jų pasižymėjo tam tikrais savitumais ir pasiekimais, įtakojusiais bendrą knygotyros raidą Lietuvoje. Šių knygotyryninkų mokslinių mokyklų įtakoje susiformavo šiuolaikinė knygotyros mokykla, sistemingai plėtojama nuo 1990 m. Pirmajai (ypatingai) ir antrajai mokykloms buvo būdingas knygotyros, bibliografijos, bibliotekininkystės bei kitų knygotyrai giminingų mokslų tyrimo objektų ir problematikos integralumas, plačios knygotyros sampratos vyravimas. Šiuolaikinės knygotyros mokykla pasižymi visišku šių mokslų diferencijavimo tendencingumu, knygotyros teorinių ir metodologinių sprendimų paieškomis bei jų apibendrinimų siekiu. Tačiau kartu šias tris knygotyros mokslines mokyklas sieja stipri mokslo tiriamojo darbo tradicijų ir pagrindinių idėjų perimamumo tendencija, leidžianti kalbėti apie platesnio masto mokyklos – *nacionalinės* – susiformavimą.

Lietuvos knygotyros mokyklos egzistavimą ir jos šiandieninę brandą liudija kompleksas svarbių požymių. Vienas jų – mokslo tiramosios ir taikomosios veiklos centrų sistemos susiformavimas. Institucinės sistemos stabilumą užtikrina knygos tyrimo centrų – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto bei mokslinių ir viešųjų bibliotekų knygotyros padalinių – abipusiai ryšiai. Pastarieji daugiausia reiškiasi Institutui atliekant mokslinę bei akademinę veiklą, t. y. formuojant mokslo darbų leidinio tomus,

organizuojant knygotyros konferencijas, vykdant ilgalaikius projektinius darbus („Knygotyros“ enciklopedinis žodynas, „Lietuvos knygos veikėjų“ biografijų žodynas), į kurią įtraukiami ir bibliotekų darbuotojai. Itin veiksminga knygotyros centrų ryšių užmezgimo ir sutvirtinimo priemonė – Institute veikiančios knygotyros doktorantūros studijos. Svarbiais Lietuvos knygotyros mokyklos brandos rodikliais įvardintume pusę amžiaus gyvuojantį šalyje ir tarptautinį pripažinimą pelniusį tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ bei kasmet Instituto rengiamas tarptautines knygotyros konferencijas. Jų dėka sureikšminama ir aktualinama mokslo šaka, konsoliduojamos šalies ir užsienio mokslo pajėgos. Šie veiksniai didina mokyklos matomumą ir jos pripažinimą šalyje bei už jos ribų. Vykdoma mokslo taikomoji veikla leidžia sistemingai gausinti šaltinių bazę, kurioje bene didžiausią vaidmenį atlieka spaudos retrospektyviosios bibliografijos rengimas ir knygotyros istorijos šaltinių publikavimas. Lietuviškosios knygotyros teorinė mintis bei jos konceptualumas įprasminamas ir apibendrintas fundamentaliuose monografiniuose bei kolektyviniuose veikaluose, taip pat Lietuvos knygotyrą reprezentuojančiuose leidiniuose – „Knygotyros“ enciklopediniame žodyne bei „Knygotyros“ vadovėlyje. Mokslo perspektyvumą užtikrina veikiančios knygotyros magistrantūros ir doktorantūros studijos.

Išvardintų požymių kaita kokybės bei kiekybės atžvilgiu, taip pat šių požymių komplekso didėjimas sistemingai veda link knygotyros, kaip *brandaus mokslo*, teiginio ir darbo pradžioje išskeltos hipotezės pagrindimo. Mokslo brandumo identifikatoriais taip pat įvardintume mokslininkų kolektyvo didėjimą (apimties ir pasiskirstymo institucijose atžvilgiu), mokslo tiriamųjų darbų racionalų planavimą, knygotyrinės problematikos lauko plėtėjimą bei modernėjimą, knygotyros pažangos skatinimą tarptautiniu lygmeniu ir Lietuvos knygotyros, kaip lyderės, vaidmenį kaimyninėse Baltijos šalyse. Visi išvardinti teiginiai leidžia tvirtinti, kad Lietuvos knygotyra yra brandi ir turi tarptautinės reikšmės statusą.

Knygotyros vaidmenį bendrame šalies mokslų kontekste geriausiai atspindi jos priskyrimas prioritetiniams lituanistikos mokslo tyrimams ir gaunamas finansavimas vykdomiems moksliniams tyrimams bei leidybos projektams pagal šalies vyriausybės įgyvendinamas programas (*Lituanistikos mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros prioriteto įgyvendinimo 2006–2009 m. programa* ir *Lietuvos tūkstantmečio programa*). Pastaraisiais metais itin sustiprėjo knygotyros svarba ir vaidmuo Lietuvos kultūroje. Knygotyros atstovavimas humanitarinių ir socialinių mokslų srities komunikacijos ir informacijos mokslų kryptį pirmiausia formuoja jai tokius uždavinius kaip šalies vidaus kultūrinių poreikių tenkinimas, pilietinio ir tautinio tapatumo ugdyimas, informacinės visuomenės kūrimas, gebėjimas sparčiai reaguoti į aplinkos pokyčius ir tyrimų lauką praplėsti naujais aspektais. Tradiciniai ir nauji knygotyriniai tyrimai reikšmingai praplečia ir užtikrina šalies kultūros paveldo – rankraštinio bei spaudos – pažinimo ir tęstinumo sferą. Tai leidžia traktuoti knygotyrą esant autoritetingą mokslą, užimančią solidžią poziciją Lietuvos moksle ir kultūroje.

Siekiant knygotyros vaidmens ir reikšmės didėjimo, tolesniais Lietuvos knygotyros uždaviniais įvardintume mokslo tradicijų ugdymą, kryptingos, aktyvios ir produktyvios mokslinės veiklos užtikrinimą ir plėtojimą, aktyvinant tarptautinį akademinį bendradarbiavimą, išsaugant tęstinį mokslo darbų leidinį „Knygotyra“ ir tarptautinių knygotyros konferencijų rengimo tradicijas, taip pat mokslininkų kolektyvo didinimą, pasitelkiant knygotyros doktorantūros studijas, lietuvių knygotyros sukauptos teorinės minties patirties apibendrinimą mokslinių straipsnių bei disertacijų pagrindu, skatinant lyginamąją (tarptautiniu lygmeniu) ir diskusinę polemiką.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. AKSTINAITĖ, Eglė. Levo Vladimirovo asmeninė biblioteka. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 238–258.
2. AKSTINAITĖ, Eglė. Levo Vladimirovo profesinių ir mokslinių interesų raida. *Knygotyra*, 2006, t. 47, p. 48–73.
3. *Asmeninė biblioteka – tautos istorinės atminties dalis*: konferencija'98, parodos. Panevėžys: Nevėžio spaustuvė, 1998. 66 p. ISBN 9986-9293-1-8.
4. *Bibliofilija*: tarptautinė knygotyros konferencija: [programa]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. 24 p.
5. *Bibliografija*: studijos ir mokslas: tarptautinis knygotyros seminaras, skirtas Knygotyros katedros ir prof. Vlado Žuko sukaktuvėms: [programa]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2000. 19 p.
6. *Bibliografijos ir knygotyros centras* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=23&inlanguage=lt>.
7. *Bibliotekininkystei reikia pašaukimo ir meilės...*: atsiminimai apie Levą Vladimirovą. [Sudarė Audronė Glosienė]. Vilnius, 2005. 218 p. ISBN 9986-19-796-1.
8. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*: Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. 1961-. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961–1969. Tekstas liet. ir rus.
9. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Bibliografija. Iš *Lietuviškoji enciklopedija*. Kaunas, 1935, t. 3, p. 834.
10. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Bibliologija. Iš *Lietuviškoji enciklopedija*. Kaunas, 1935, t. 3, p. 848.
11. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Knygotyros darbai*. [Sudarė Genovaitė Raguotienė, Bronius Raguotis]. Vilnius: Pradai, 1998. 550, [1] p. ISBN 9986-776-41-4.
12. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Lietuviškų knygų istorijos bruožai*. Kaunas: Spaudos fondas, 1930. 132 p.
13. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Lietuviškų knygų istorijos XVI–XVIII a. bruožai. *Baras*, 1925, nr. 3, p. 60–64.
14. BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Lietuvių bibliografija*. D. 1: XVI–XVIII a. Kaunas, 1924, p. 3.
15. BOHATKIEWICZIUS, Wiktoras Aleksandras. Veikalas apie visuotinę bibliografiją. Iš *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sondra Rankelienė. Vilnius, 2004, p. 149–188.

16. BOHATKIEWICZIUS, Wiktoras Aleksandras. *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. 268, [1] p. ISBN 9986-19-658-2.
17. BRUOŽIS, Anas. *Prūsų lietuvių raštija: trumpa Prūsų lietuvių knygų, kalendorių ir laikraščių apžvalga*. Tilžė: Birutė, 1913. 88 p.
18. ČERNIAUSKAITĖ, Violeta. Bibliologijos katedros 1940–1943 metų veiklos dokumentai. *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 126–147.
19. ČERNIAUSKAITĖ, Violeta. Lietuviškoji knyga nepriklausomos valstybės atkūrimo išvakarėse 1905–1917 metais. Iš *Lietuvos bibliografija. Serija A: knygos ir autoriniai smulkieji spaudiniai, 1905–1917*. Vilnius, 2006. T. 3, kn. 1: A-L, p. 20–40.
20. ČERNIAUSKAITĖ, Violeta. *Lietuviškosios knygos raida tautinės kultūros plėtros sąlygomis 1904–1914 metais: disertacija [rankraštis]*. Vilnius, 2000. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F76–3834. 166 lap.
21. DAGILIS, [Stanislovas]. Lietuviu raszliava. *Auszra*, 1884, nr. 1–3, p. 21–23.
22. *Dėl 2004 metų paskelbimo Kalbos ir knygos metais* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2006 gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215175&p_query=&p_tr2=>>.
23. *Dėl 1997-ųjų metų paskelbimo Lietuviškos knygos metais* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2006 gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=18360&p_query=&p_tr2=>>.
24. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. [T.] 1. Fotogr. leid. Kaunas: V. Staniulio knygynas, 2004. 171, [4] p. ISBN 9986-667-24-0.
25. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. [T.] 2. Fotogr. leid. Kaunas: V. Staniulio knygynas, 2004. 210, [5] p. ISBN 9986-667-25-9.
26. GAIGALAITIS, Vilius. *Lietuvos nusidavimai ir musū raszliawa*. Tilžė, 1912. 36 p.
27. GARGASAITĖ, Dalia. JAV lietuvių knyga (1874–1904). Iš *Lietuvos bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba, 1862–1904*. Vilnius, 1985. T. 2, kn. 1: A-P, p. 44–58.
28. *Informacija apie tarptautinę konferenciją „Lietuviškos knygos ir viešo žodžio kultūra: nuo draudimo iki demokratijos“, rengiamą 2004 metais Vilniaus universitete* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuviškas žodis, 2002 [žiūrėta 2006 gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.spaudos.lt/Programa/Paveikslai/Tarptautine_konferencija.doc>.
29. *Informacinis biuletenis*: Vilniaus universiteto administracijos ir Senato leidinys. 2005, spalio 6, nr. 14 (343), p. 2–3.
30. Institucija. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2005, t. 8, p. 151.
31. Institucionalizacija. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2005, t. 8, p. 151.

32. Institutas. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2005, t. 8, p. 152.
33. [IWŃSKIS, Ł.]. *Kalendorius <...>*. Wilnius, 1860, p. 64–67.
34. JURGUTIS, Vladas; ir ŽUKAS, Vladas. J. Platerio darbas „Trumpa žinia apie tą iszdawima lietuwiszkos Biblijos Londone“. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1963, t. 3, p. 193–196.
35. KARDELIS, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*: (edukologija ir kiti socialiniai mokslai): vadovėlis. 4-asis leid. Šiauliai: Lucilijus, 2007. 398 p. ISBN 9955-655-35-6.
36. KAUNAS, Domas. *Darbu, straipsnių ir publikacijų rankraščiai, 1990–1992 m.*: Knygotyros enciklopedinis žodynas [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F179–127.
37. KAUNAS, Domas. *Ekspertinė išvada apie Lietuvos knygotyros būklę, teikta Lietuvos mokslų akademijai, 2007* [rankraštis]. Asmeninis archyvas.
38. KAUNAS, Domas. Knygos istorijos periodizacija: senosios ir naujosios knygos riba. *Bibliografija 2001, 2002*, p. 52–57.
39. KAUNAS, Domas. Knygotyra. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997, p. 178–179.
40. KAUNAS, Domas. *Knygotyra*: paskaitų medžiaga, 2002 [rankraštis]. Asmeninis archyvas.
41. KAUNAS, Domas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas sukaktuvių metais. *Tarp knygų*, 2007, kovas, p. 6–8.
42. KAUNAS, Domas. Leidinių tipologija. Iš *Knygotyra*: vadovėlis. Vilnius, 2006, p. 67–87.
43. KAUNAS, Domas. Lietuvių knygos istoriografijos bruožai. Knygos tyrinėjimai kapitalizmo epochoje. 1918–1940 m. *Bibliotekų darbas*, 1986, nr. 11, p. 29–32.
44. KAUNAS, Domas. Lietuvos knygotyra pirmosios lietuviškos knygos 450-aisiais metais. *Knygotyra*, 1997, t. 33, p. 7–13.
45. KAUNAS, Domas. Mažosios Lietuvos knyga. Iš *Lietuvos bibliografija. Serija A*: knygos lietuvių kalba, 1862–1904. Vilnius, 1985. T. 2, kn. 1: A-P, p. 33–43.
46. KAUNAS, Domas. *Mažosios Lietuvos knyga*: lietuviškos knygos raida, 1547–1940. Vilnius, [1997], 764 p.
47. KAUNAS, Domas. Plateris Jurgis. *Knygotyra*, 2007, t. 49, p. 229–232.
48. KAUNAS, Domas. Poleminės pastabos lietuviškos knygos istorijos „metmenų“ tema. *Tarp knygų*, 1998, nr. 5, p. 22–24.
49. KAUNAS, Domas. *Tyrinėjimai, straipsniai, publikacijos (1990–1993)*: Knygotyros mokslo būklė ir problemos [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F179–129.
50. KAUNAS, Domas. Viliaus Gaigalaičio knygotyrinės nuostatos ir veikla. *Knygotyra*, 2007, t. 48, p. 187–238.

51. KAUNAS, Domas. Vilniaus universiteto Knygotyros katedros pedagoginė ir mokslinė veikla 1990–1999 metais. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 195–203.
52. KAUNAS, Domas; ir MACEVIČIŪTĖ, Elena. Lietuvos knygotyros mokslo darbų leidinio sukaktis: [„Knygotyrai“ – 30 metų]. *Tarp knygų*, 1991, gegužė, p. 16–17.
53. KAUNAS, Domas; MIEŽINIENĖ, Ala; ir RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Gyvenimas knygai. Iš *Levas Vladimirovas: literatūros rodyklė*. Sudarytoja E. Macevičiūtė. Vilnius, 1997, p. 4–14.
54. KAVALIŪNAITĖ, Gina. Istoriografinis Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblijos vertimo kontekstas ir vertimo šaltinio problema. *Lituanistica*, 1997, nr. 3 (31), p. 74–83.
55. KISINAS, Izidorius. *Prof. Vaclovo Biržiškos bibliografija*. D. 1. Kaunas: Varpas, 1940. 41 p.
56. *Knyga istorijoje ir kultūroje*: [iš pokalbio red.]. *Bibliotekų darbas*, 1990, nr. 12, p. 1–8.
57. *Knygos mokslas Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse nuo 1918 metų iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos*: tarptautinės knygotyros konferencijos programa. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. 23, [1] p.
58. *Knygos muziejus*: būklė ir raidos tendencijos: knygotyros konferencija: [programa]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002. 20 p.
59. *Knygos nuosavybės ženklai kaip knygos kultūros paveldas*: knygotyros konferencijos programa. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003. 16, [4] p.
60. *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius: Alma littera, 1997. 413 p. ISBN 9986-02-352-1.
61. *Knygotyra Lietuvoje*: studijos ir mokslas: tarptautinis knygotyros seminaras, skirtas Bibliotekininkystės studijų Vilniaus universitete 50-mečiui: [seminaro programa]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999. 19 p.
62. *Knygotyra*: mokslo darbai. 1970-. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1970–2007. Tekstas liet., angl., rus. ir vok. ISSN 0204-2061.
63. *Knygotyra*: vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. 402 p. ISBN 9986-19-928-X.
64. *Knygotyros ir dokumentotyros institutas* [interaktyvus]. [Vilnius]: Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kf.vu.lt/lt/fakultetas/struktura/kdi>>.
65. *Knygotyros istoriografija*: knygotyros magistrantūros studijų kurso programa ir kolokviumų planai. Parengė Domas Kaunas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. 22 p. ISBN 9986-19-769-4.
66. *Knygotyros katedra Lietuviškos knygos metais*: informacinis leidinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. 83 p. ISBN 9986-19-310-8.
67. *Knygotyros katedra 1995 m.*: informacinis leidinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996. 52 p. ISBN 9986-19-215-3.

68. *Knygotyros katedra 1940–1990–2000*: informacinis leidinys. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2000. 145 p. ISBN 9955-446-01-3.
69. *Knygotyros metodinės komisijos posėdžių protokolai, 1980–1985 m.* [rankraštis]. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto archyvas.
70. „*Knygotyros*“ *mokslo darbai*: informacinis biuletenis apie parduodamus tomus. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1992. 24 p.
71. „*Knygotyros*“ *redaktorių kolegijos posėdžio, įvykusio 1990 m. kovo 20 d. protokolas* [rankraštis]. „*Knygotyros*“ redaktorių kolegijos archyvas.
72. „*Knygotyros*“ *redaktorių kolegijos posėdžio, vykusio 2005 m. gruodžio mėn. protokolas* [rankraštis]. „*Knygotyros*“ redaktorių kolegijos archyvas.
73. *Krašto kultūros dokumentavimo centras* [interaktyvus]. [Panevėžys]: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pavb.lt/?centrai>>.
74. LELEWELIS, Joachimas. Kas yra bibliografija. Iš *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė. Vilnius, 2004, p. 209–230.
75. *Levas Vladimirovas*: bibliografijos rodyklė. 2-asis papild. leid. [Sudarė Elena Macevičiūtė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002. 133 p. ISBN 9986-19-452-0.
76. *Lietuviškoji knyga*: istorijos metmenys: nuo rašto atsiradimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais. Vilnius: Vilspa, 1996. 226 p. ISBN 9986-14-062-5.
77. *Lietuviškos knygos ir viešo žodžio kultūra*: nuo draudimo iki demokratijos ramsčio: tarptautinė konferencija, skirta lietuviškos spaudos atgavimo šimtmečiui: [programa]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. 34, [2] p.
78. *Lietuviškos spaudos atgavimo šimtmetis*: praeities ir dabarties sąsajos: mokslinės konferencijos medžiaga. Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 2004. 96 p. ISBN 9955-412-79-8.
79. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Kauno senoji knyga: raiška ir plėtotė 1843–1918 metais. Vilnius: Versus aureus, [2006]. 311, [1] p. ISBN 9955-699-32-9.
80. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Vaclovo Biržiškos asmeninės bibliotekos knygos Kauno A. Sniečkaus politechnikos instituto bibliotekoje. *Knygotyra*, 1988, t. 14 (21), sąs. 1, p. 69–75.
81. *Lietuvos knygos veikėjai*: biografijų žodynas [Elektroninis išteklius]. Vyr. redaktorius Domas Kaunas; sudarytojas Osvaldas Janonis... [et. al.]. Vilnius: Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas, 2004. 1 elektron. opt. diskas (CD-ROM). ISBN 9986-680-27-1.
82. *Lietuvos mokslo taryba*: nutarimas. 1994, spalio 24, Nr. II–18. Asmeninis archyvas.

83. *Lietuvos mokslo tarybos kolegijos nutarimas Nr. V-3* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos mokslo taryba, 2008 [žiūrėta 2007 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.lmt.lt/DOKUMENTAI/Kolegijos_nutarimai/V/Nr_V_3.html>.
84. *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus darbo ataskaitos, 1992–2006 m.* [rankraštis]. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriaus archyvas.
85. *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriaus darbo planai ir ataskaitos, 1992–2006 m.* [rankraštis]. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių skyriaus archyvas.
86. *Lietuvos mokslų akademijos veikla 2005 m.* Vilnius, 2006, p. 68.
87. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus darbo ataskaitos, 2002–2006 m.* [rankraštis]. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus archyvas.
88. *Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos 1998 m. sausio 9 d. įsakymas Nr. 30 „Dėl mokslo sričių, kryptių ir šakų klasifikacijos“* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2007 kovo 31 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=48645&p_query=&p_tr2=>.
89. *Lietuvos Respublikos vyriausybės 2006 m. spalio 17 d. nutarimas Nr. 1017 „Dėl lituanistikos mokslinių tyrimų prioriteto įgyvendinimo 2007–2008 metų programos patvirtinimo* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2007 kovo 11 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=284561&p_query=&p_tr2=>.
90. *Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 971 „Dėl Lietuvos tūkstantmečio programos patvirtinimo“* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2007 kovo 11 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=290725&p_query=&p_tr2=>.
91. *Lietuvos Respublikos vyriausybės 1997 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1245 „Dėl mokslo sričių, kryptių ir šakų klasifikacijos“* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2007 kovo 11 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=45943>.
92. *LR Aukštojo mokslo įstatymas* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2007 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281384&p_query=&p_tr2=>.
93. *LR Mokslo ir studijų įstatymas* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos Respublikos Seimas, 2008 [žiūrėta 2007 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=281383&p_query=&p_tr2=>.

94. LUKŠAITĖ, Ingė. Samuelio Boguslavo Chilinskio „Biblijos vertimo į lietuvių kalbą pagrindimas“. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 248–253.
95. MACEVIČIŪTĖ, Elena. Levo Vladimirovo darbų įtaka mokslininkams: (apklausos metodo taikymas). *Knygotyra*, 2002, t. 39, p. 9–20.
96. MIGONĲ, Krzysztof. Knygotyros vagos veda į ateities horizontą. Iš *Knygos ir bibliofilijos kultūra: svarstymai ir mintys*. Sudarė Domas Kaunas. Vilnius: Versus Aureus, 2005, p. 12–79.
97. Mokslinės mokyklos: mintys, tyrinėjimai, problemos. Iš *Lietuvos mokslinės mokyklos (1945–1990)*. [Sudarė ir įvadinį straipsnį parašė Ona Voverienė]. Vilnius, 2002, p. 17–36.
98. *Mokslo darbai „Knygotyra“* [interaktyvus]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994–2008 [žiūrėta 2007 sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.eu/mokslo-darbai/knygotyra/>>.
99. NARBUTIENĖ, Daiva. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004. 245, [1] p. ISBN 9955-475-83-8.
100. NAVICKIENĖ, Aušra. Knygos mokslo teoretikas Aleksandras Wiktoras Bohatkiewiczus. Iš *Veikalas apie visuotinę bibliografiją*. Parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė. Vilnius, 2004, p. 10–65.
101. NAVICKIENĖ, Aušra. Knygotyra. Iš *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius, 2006, t. 10, p. 308–309.
102. NAVICKIENĖ, Aušra. Knygotyros raida Lietuvoje: periodizacija ir chronologija. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 9–31.
103. NAVICKIENĖ, Aušra. Knygotyros seminarai. Iš *Knygotyros katedra 1940–1990–2000: informacinis leidinys*. Vilnius, 2000, p. 88–97.
104. NAVICKIENĖ, Aušra. *Lietuviškos knygos raida 1795–1864 metais: disertacija* [rankraštis]. Vilnius, 1993. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F76–3380. 280 lap.
105. NAVICKIENĖ, Aušra. Senasis Vilniaus universitetas – knygotyros studijų ir mokslo pradininkas Lietuvoje. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 9–23.
106. NAVICKIENĖ, Aušra. Vilniaus universiteto Bibliologijos katedra 1940–1943 metais. *Knygotyra*, 2007, t. 48., p. 22–36.
107. NEZABITAUSKIS, Kajetonas Rokas. Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų žemaičių ir Lietuvos. Iš *Naujas mokslas skaitymo dėl mažų vaikų žemaičių ir Lietuvos*. Parengė Ingrida Korsakaitė, Aušra Navickienė, Giedrius Subačius. Vilnius, 1996. p. 1–56.
108. *Panevėžio apskrities institucinės bibliotekos: konferencija'99, parodos*. Panevėžys: Nevėžio spaustuvė, 2000. 94 p. ISBN 9986-9293-4-2.
109. *Panevėžio krašto spauda: leidyba ir sklaida: mokslinė konferencija*, 2000, parodos. Panevėžys: Nevėžio spaustuvė, 2001. 107 p. ISBN 9955-450-04-5.

110. [PLATERIS, Jurgis]. Trumpa žinia apie tą išdavamą lietuviškos Biblijos Londone. *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, 1963, t. 3, p. 196–203.
111. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Bibliotekininkystės aukštojo mokslo ištakos. Iš *Bibliotekininkystės studijos Vilniaus universitete*. Vilnius, 1999, p. 22–41.
112. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Knygotyros dėstymas Lietuvos valstybės universitetuose ir Vaclovo Biržiškos vaidmuo. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 25–33.
113. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Levo Vladimirovo gyvenimo ir veiklos bruožai. *Knygotyra*, 1987, t. 15 (22), 1 sąs., p. 3–11.
114. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Pirmoji diplomuota Lietuvos bibliotekininkė. *Tarp knygų*, 1999, nr. 5, p. 32–35.
115. RAGUOTIENĖ, Genovaitė; ir RAGUOTIS, Bronius. Vaclovo Biržiškos gyvenimo ir veiklos bruožai. Iš BIRŽIŠKA, V. *Knygotyros darbai*. Vilnius, 1998, p. 7–27.
116. *Rankraščių skyrius* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mab.lt/sk-rankrasciu.html>>.
117. Redakcinė kolegija. *Knygotyra*, 1970, t. 1 (8), p. 3.
118. *Retų knygų ir rankraščių skyrius* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=57&inlanguage=lt>>.
119. *Retų knygų skyrius* [interaktyvus]. [Kaunas]: Kauno technologijos universitetas, 2008 [žiūrėta 2007 m. balandžio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/biblioteka/bibl.asp#Retu%20knygu%20skyrius>>.
120. *Retų spaudinių, kolekcijų ir rankraščių skyrius* [interaktyvus]. [Klaipėda]: Klaipėdos universiteto biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ku.lt/libr/structure/retu.php>>.
121. *Retų spaudinių skyrius* [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mab.lt/sk-retu.html>>.
122. *Retų spaudinių skyrius* [interaktyvus]. [Vilnius]: Vilniaus universiteto biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mb.vu.lt/apie/liet/strutura/retisp.html>>.
123. RUZGAS, Vincas. *Bibliotekoms vadovėlis*. Kaunas: Sakalas, 1937. 304 p.
124. *Senųjų ir retų spaudinių skyrius* [interaktyvus]. [Kaunas]: Kauno apskrities viešoji biblioteka, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://knyga.kvb.lt/>>.
125. STONIENĖ, Vanda. Aiškinamasis terminų žodynelis. Iš *Knygotyra: vadovėlis*. Vilnius, 2006, p. 392.
126. STONIENĖ, Vanda. Keliadesimt knygotyros terminų. *Bibliotekų darbas*, 1969, nr. 7, p. 31–33; nr. 8, p. 33–35.

127. STONIENĖ, Vanda. „Knygotyra“ (1970–1999): analitinė apžvalga. *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 119–131.
128. STONIENĖ, Vanda. „Knygotyros“ dvidešimt penkerių metų kelias. *Knygotyra*, 1998, t. 15 (22), p. 33–40.
129. STONIENĖ, Vanda. Tęstinis leidinys. Iš *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 1997, p. 367.
130. STROPUTĖ, Milda. Keturi „Knygotyros“ dešimtmečiai. *Tarp knygų*, 2001, spalio, p. 13–15.
131. ŠLIŪPAS, Jonas. Lietuviškieji raszta ir rasztininkai. Iš ŠLIŪPAS, J. *Rinkiniai raštai*. Vilnius, 1977, p. 7–174.
132. Tęstinis leidinys. Iš *Bibliotekininkystės ir bibliografijos terminų žodynas*. Šas. 2: Dokumentas. Leidinys. Leidyba. Vilnius, 1991, p. 91.
133. UNESCO Vykdomosios tarybos sprendimas įtraukti pirmosios lietuviškos knygos sukaktį į žymiausių 1996–1997 metų pasaulio kultūros datų kalendorių [interaktyvus]. [Vilnius]: Lietuviškos knygos metai, 1997 [žiūrėta 2006 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://pirmojiknyga.mch.mii.lt/Bibliografija/dokunesco%20.lt.htm>>.
134. Vanda Stonienė: bibliografijos rodyklė. [Parengė Audronė Svėrienė ir Aurelija Pociūtė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002. 60 p. ISBN 9986-19-488-1.
135. *Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus darbo planai ir ataskaitos, 1990–2007 m.* [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriaus archyvas.
136. *Vilniaus universiteto biudžetiniai mokslų tiriamieji darbai 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 m.* [interaktyvus]. [Vilnius]: Vilniaus universitetas, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vu.lt/lt/mokslas/>>.
137. *Vilniaus universiteto istorija 1940–1979*. Vilnius: Mokslas, 1979. 431, [9] p.
138. *Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Knygotyros ir bibliografijos katedros posėdžių protokolai, 1990–1991 m. m.* [rankraštis]. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto archyvas.
139. *Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dieninių bakalauro ir magistrantūros pakopų studijų programos*. [Vilnius]: Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kf.vu.lt/lt/studprog/dieninesprogramos>>.
140. *Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto posėdžių protokolai, 2003–2008 m. m.* [rankraštis]. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto archyvas.
141. *Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros katedros posėdžių protokolai, 1991–2003 m. m.* [rankraštis]. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto archyvas.

142. *Vilniaus universiteto mokslinės veiklos apžvalga (anglų k.)* [interaktyvus]. [Vilnius]: Vilniaus universitetas, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vu.lt/lt/mokslas/>>.
143. *Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodyklė: 1961–2005*, t. 1–45. Sudarė Osvaldas Janonis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. 137 p. ISBN 9986-19-824-0.
144. *Vilniaus universiteto Senato posėdžio, įvykusio 1994 m. spalio 27 d. protokolo Nr. 14 išrašas* [rankraštis]. „Knygotyros“ redaktorių kolegijos archyvas.
145. *Vilniaus universiteto statutas* [interaktyvus]. [Vilnius]: Vilniaus universitetas, 2008 [žiūrėta 2007 kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vu.lt/site_files/Adm/statutas/VU_statutas.pdf>.
146. *Vilniaus universiteto studijų programų katalogas* [interaktyvus]. [Vilnius]: Vilniaus universitetas, 2008 [žiūrėta 2007 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <[https://klevas.vu.lt/pls/klevas/public_ni\\$www_progr_app.show](https://klevas.vu.lt/pls/klevas/public_ni$www_progr_app.show)>.
147. *Vilniaus universiteto Tarybos posėdžio, įvykusio 1991 06 18 d., protokolas Nr. 3* [rankraštis]. Vilniaus universiteto archyvas.
148. *Vladas Žukas: bibliografijos rodyklė. D. 2: (1985–2005)*. [Parengė Žiedūnė Zaveckienė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. 55, [2] p. ISBN 9986-19-740-6.
149. *Vladas Žukas: bibliografinė rodyklė*. [Sudarytojai: D. Kaunas, E. Macevičiūtė, Ž. Zaveckienė]. Vilnius: LTSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1985. 56, [3] p.
150. VLADIMIROVAS, Levas. Apie knygas ir bibliotekas: straipsnių rinkinys. [Sudarė Genovaitė Raguotienė ir Audronė Glosienė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002. 288 p. ISBN 9986-19-453-9.
151. VLADIMIROVAS, Levas. *[Apie knygotyros mokslą: pasisakymo fragmentai]* [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F145–716. 14 l.
152. VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija: Senovė. Viduramžiai. Renesansas. XVI–XVII amžius*. Vilnius: Mokslas, 1979. 568 p.
153. VLADIMIROVAS, Levas. Lietuviškosios knygos raidos bruožai (1862–1904). Iš *Lietuvos bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba, 1862–1904*. Vilnius, 1985. T. 2, kn. 1: A-P, p. 9–21.
154. VLADIMIROVAS, Levas. *Lietuvos bibliotekų ir knygos istorijos bruožai (XV a.–1917 m.)*: disertacija [rankraštis]. Vilnius, 1965. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, F76–Ds 565. [330] lap.
155. VOVERIENĖ, Ona. Knygotyrinių ir informacijos mokslų leidinių citavimo analizė (1949–1998). *Knygotyra*, 2000, t. 36, p. 133–147.
156. VOVERIENĖ, Ona. Prof. Levo Vladimirovo kūrybos bibliometrinė analizė. *Bibliografija 1997*, 1999, p. 62–65.

157. ZAVECKIENĖ, Ž.; ir TOMONIS, S. Platūs akiračiai, gilios vagos. Iš *Vladas Žukas: bibliografinė rodyklė*. [Sudarytojai: D. Kaunas, E. Macevičiūtė, Ž. Zaveckienė]. Vilnius, 1985, p. 3–14.
158. ZEMPLICKAS, Gediminas. Informacijos mariose. *Mokslo Lietuva*, 2007, sausio 18–31, nr. 2, p. 3, 14.
159. ZEMPLICKAS, Gediminas. Kaip gimėme, augome, kokiais norime būti. *Mokslo Lietuva*, 2007, sausio 4–17, nr. 1, p. 6–7.
160. ZEMPLICKAS, Gediminas. Modernumas ir tradicija: ar suderinamos vertybės. *Mokslo Lietuva*, 2007, vasario 1–14, nr. 3, p. 10–10.
161. ŽUKAS, Vladas. Iš lietuvių tarybinės bibliografijos istorijos: bibliografijos dėstymas Kauno universitete. *Bibliotekų darbas*, 1986, nr. 10, p. 27–29.
162. ŽUKAS, Vladas. Knygotyra. Iš *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. Vilnius, 1979, p. 582.
163. ŽUKAS, Vladas. Knygotyra. Iš *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1986, p. 347.
164. ŽUKAS, Vladas. Lietuvai skirtos knygos. Iš *Lietuvos bibliografija. Serija A: knygos lietuvių kalba, 1862–1904*. Vilnius, 1985. T. 2, kn. 1: A-P, p. 22–32.
165. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija*. D. 1: (iki 1940). Vilnius: Mokslas, 1983. 263 p.
166. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius: Mokslas, 1989. 228 p. ISBN 5-420-00094-6.
167. ŽUKAS, Vladas. Nepasirodę knygotyros leidiniai. *Knygotyra*, 1989, t. 17 (24), p. 49–59.
168. MIGÓN, Krzysztof. Особенности восточноевропейского книговедения и формирование национальных научных школ до второй мировой войны. *Knygotyra*, 2007, t. 48., p. 9–21.

THE MATURITY OF BOOK SCIENCE AND ITS ROLE IN SCIENCE OF LITHUANIA

INGA LIEPAITĖ

Summary

Book science has old and deep traditions in Lithuania. At the beginning of the 19th century book science has become the object of scientific discussions not only in Europe but also in Lithuania. There are two main periods of book science – primary and theoretical. It is important also to take note of period of modern book science which has been developing from 1990. The science and its creators have significant achievements which should be summed up.

The object of this work is Lithuanian book science from the beginning of the 19th century to these days. The purpose is to show the maturity of book science and its role in the general context of sciences system of Lithuania. The main tasks are: to analyse the activity of the most important and significant institutions which are forming the organization and structure of book science; to analyse the continuous publication “Knygotyra” and international conferences of book science which are organized in Lithuania; to bring out the foremost creators of Lithuanian book science and to show the main ideas and conceptions which were dominating in their studies as well alternation of that ideas and conceptions in particular period by appealing to their studies; to sum up the state of modern book science and show the factors conditioning it.

There were used the methods of analysis of published and not published sources, historiographical, comparative, statistical analysis of data, bibliographical and estimation of experts methods in this work. There was come to the conclusion that the leaders of science schools have had the most influence on development of Lithuanian book science. Their alternation has prompted alterations of ranges and methodological solutions of conception, structure and object of research of book science, at once the advance of science. The activity of pioneers of book science Joachimias Lelewelis and Aleksandras Wiktoras Bohatkiewiczzius has been important in primary period of development of book science. There can be accentuated the schools of two scientists – Vaclovas Biržiška and Levas Vladimirovas – in the development of theoretical book science. The school of modern book science has formed under the influence of the said scientists. Each school has special brands. The strong tendency of continuity of science traditions and main ideas allows speak about forming the school of wider dimension – *national school*. Important features which proclaim the existence of school are the following: formed institutional system of book science and its purposeful activity; publishing of continuous publication “Knygotyra”; organization of yearly international conferences of book science; publication of fundamental studies; creation of theoretical opinions

resumptive studies; working of postgraduate and doctoral studies of book science; recognition of research results abroad.

The alternation of named features in point of quality and quantity as well the increase of complex of these features leads towards substantiation of proposition that book science is *mature science*. The increase of collective of scientists, rational planning of research work, wideness and modernization of field of range of book science research problems, inducement of advance of book science internationally and role of Lithuanian book science how leader in neighbour Baltic states are the indicators of maturity of science also.

Attribution to underlying lithuanistical research and received sponsorship for pursued research works and projects of publishing by programmes which are realized by government of the state reflect the role of book science in the general context of sciences system in Lithuania best. The importance and role of book science have been increasing in culture of Lithuania of late years especially. The traditional and the new researches of book science expand importantly and guarantee the sphere of knowledge and succession of state's cultural heritage.

PRIEDAI

1 priedas

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojų parengtų mokomųjų leidinių 1990–2007 metais sąrašas

DOKUMENTOTYRA. KNYGOTYRA

Knygotyros pagrindai / Vanda Stonienė; Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990. 95 p.

Knygos istorija: seminarų planai / parengė Domas Kaunas, Vanda Stonienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1991. 19 [1] p.

Lietuviškosios knygos istorija: studijų priemonė / Domas Kaunas; Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1992. D. 1. Mažosios Lietuvos knyga. 130 p.

Užsienio knygos istorija: programa ir seminarų planai / Vanda Stonienė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994. 12 p.

Knygotyros pagrindai: kurso programa / parengė Domas Kaunas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995. 11, [1] p.

Lietuvos knygos istorija: studijų vadovas / Vilniaus universitetas; parengė Domas Kaunas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995. 45 p.

Išveivų knygos leidyba Vakarų Europoje, 1945–1952 m.: mokomoji priemonė / Remigijus Misiūnas; Vilniaus universitetas. Vilnius: VU leidykla, 1997. 36 p.

Lietuvos knygos istorija: studijų vadovas / Domas Kaunas; Vilniaus universitetas. 2-asis patais. ir papild. [turi būti: pakart.] leid. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997. 45 [1] p.

Lietuvos knygos istorija: studijų vadovas / Domas Kaunas; Vilniaus universitetas. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997. 43, [1] p.

Dokumentotyros pagrindai: mokomoji priemonė / Julija Zinkevičienė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros katedra. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. 62 p.

Knygos istorija: seminarų planai / Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros katedra; parengė: Domas Kaunas, Vanda Stonienė. 2-asis patais. ir papild. leid. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. 23 [1] p.

Knygotyra: kurso programa / Domas Kaunas; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros katedra. Vilnius: Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, 2000. 20 p.

Knygotyra: pratybų medžiaga / Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros katedra; parengė Remigijus Misiūnas, Aušra Navickienė. Vilnius: Baltijos kopija, 2000. 12 p.

Leidyba ir platinimas: mokymo knyga / Remigijus Misiūnas; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros katedra. Vilnius: [s.n.], 2000. 180 p.

Lietuviška knyga XIX amžiuje: mokomasis leidinys / Aušra Navickienė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros katedra. Vilnius: Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, 2000. 35 p.

Knygų leidyba pasaulyje / Remigijus Misiūnas. Vilnius: Versus aureus, 2003. 167 p.

Knygotyra: pratybų medžiaga / Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas; parengė Remigijus Misiūnas, Aušra Navickienė. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. 22 p.

Knygotyros istoriografija: knygotyros magistrantūros studijų kurso programa ir kolokvių planai / Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas; parengė Domas Kaunas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. 22 p.

Knygotyra: vadovėlis / Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas; [redaktorių kolegija: Domas Kaunas (sudarytojas ir ats. redaktorius) ... [et al.]]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. 399, [4] p. – Antras leidimas: 2007.

Lietuvos knygos istorija: seminarų planai / Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas; parengė Domas Kaunas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. 31 p.

BIBLIOGRAFIJA

Bibliotekininkystės ir bibliografijos informaciniai ir žinybiniai leidiniai: atmena bibliotekininkystės ir bibliografijos specialybės studentams / O. Janonis, E. Macevičiūtė; Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1990. 41 p.

Lietuvių nacionalinė bibliografija 1945–1990 metais: paskaitų konspektas / Elena Macevičiūtė, Osvaldas Janonis; Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1991. 70 p.

Bendroji bibliografijos priemonių sudarymo metodika: mokomoji priemonė bibliotekininkystės specialybės studentams / Elena Macevičiūtė, Julija Zinkevičienė, Osvaldas Janonis; Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995. 86 p.

Vaclovo Biržiškos „Lietuvių bibliografija“: mokomoji priemonė / Osvaldas Janonis; Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997. 37 p.

Bibliografinė heuristika / Osvaldas Janonis, Elena Macevičiūtė; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros katedra. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999. 95 p.

Lietuvių bibliografija: mokomoji programa / parengė Osvaldas Janonis. Vilnius, 1999. 8 p.

Bibliografijos teorija: mokomoji programa / Osvaldas Janonis; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas, Dokumentinės komunikacijos institutas. Knygotyros katedra. Vilnius: Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas, 2000. 13, [1] p.

Bibliografijos teorija: mokomoji priemonė / Osvaldas Janonis; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas, Dokumentinės komunikacijos institutas. Knygotyros katedra. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. 64 p.

Rusiškieji interneto ištekliai bibliotekininkui: „Bibliografinės heuristikos“ mokomoji priemonė / Osvaldas Janonis; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Dokumentinės komunikacijos institutas. Knygotyros katedra. Vilnius: Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, 2001. 36 p.

Bibliografijos teorija: „Bibliografijos mokslo“ mokomoji knygelė / Osvaldas Janonis; Klaipėdos universitetas. Humanitarinių mokslų fakultetas. Bibliotekininkystės katedra. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002. 61 p.

2 priedas

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto dėstytojų parengtų studijų, monografijų, kolektyvių ir kitų veikalų 1990–2007 metais sąrašas

Lietuvių periodikos pirmtakas / Domas Kaunas. Vilnius: Lietuvos knygos draugija, 1991 [išėjo 1992]. 68 p.

Mažosios Lietuvos knygynai (iki 1940 metų): žinynas / Domas Kaunas; Lietuvos Knygų rūmai. Vilnius: Lietuvos Knygų rūmai, 1992. 294 p.

Donelaičio žemės knygiai: bibliofilijos apybraižos / Domas Kaunas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. 320 p.

Aušrininkas: tautinio atgimimo spaudos kūrėjas Jurgis Mikšas / Domas Kaunas; Mažosios Lietuvos fondas. Vilnius: Kultūra, 1996. 246 p.

Lietuviškoji knyga: istorijos metmenys: nuo rašto atsiradimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais / Audronė Glosienė, Domas Kaunas, Aušra Navickienė, Vanda Stonienė. Vilnius: Vilspa, 1996. 226 p.

Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida, 1547–1940 / Domas Kaunas; Mažosios Lietuvos fondas. Vilnius: Baltos lankos, 1996 [išėjo 1997]. 764 p.

Knygotyra: enciklopedinis žodynas / Vilniaus universitetas. Knygotyros katedra; redaktorių kolegija: Domas Kaunas (pirm.) ... et al.. Vilnius: Alma littera, 1997. 413 p.

Klaipėdiškė: susitikimų ir pokalbių su Ieva Simonaityte užrašai. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1997. 125 p.

Pirmosios lietuviškos knygos sukaktis: dokumentai, bibliografija, kronika / Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakties minėjimo valstybinė komisija, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka; parengė Rasa Būdvytytė; sudarytojas-redaktorius Domas Kaunas; atsakomoji redaktorė Teresė Gustienė. Vilnius: Pradai, 1998. 525 p.

Knygos dalia: Mažosios Lietuvos knygos istorijos tyrinėjimai / Domas Kaunas. Vilnius: Pradai, 1999. 325 p.

XX amžiaus Lietuvos knyga (1904–1990) / Vanda Stonienė. Vilnius: V. Stonienė, 2000. 142 p.

Mažosios Lietuvos veidai ir vaizdai: 1885–1940 metų ikonografija. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2000. 440 p.

Bibliofilai apie asmenines bibliotekas / Vilniaus universiteto Knygotyros katedra, Martyno Mažvydo bibliofilų klubas, Simono Daukanto bibliofilų klubas, XXVII knygos mėgėjų draugija; sudarė Domas Kaunas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. 143 p.

Bibliografijos mokslas ir praktika XX amžiaus antrojoje pusėje: raidos bruožai: (mokslinė monografija) / Osvaldas Janonis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002. 234 p.

Barakų kultūros knygos: lietuvių DP leidyba 1945–1952 / Remigijus Misiūnas. Vilnius: Versus aureus, 2003. 407 p.

Knygos / Petras Jakštas; parengė, įvado straipsnį ir paaiškinimus parašė Domas Kaunas. Vilnius: UAB „Petro ofsetas“, 2003. 169 p.

Informacinių kovų kryžkelėse: JAV lietuvių informacinės kovos XIX a. pabaigoje – 1922 m. / Remigijus Misiūnas. Vilnius: Versus aureus, 2004. 374, [2] p.

Knygos kultūros karininkas / Domas Kaunas. Vilnius: Seimo leidykla „Valstybės žinios“, 2004. 203 p.

Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas: vertės ir interesų sankirtos požiūriu / Domas Kaunas; Mažosios Lietuvos fondas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. 75 p.

Veikalas apie visuotinę bibliografiją / Aleksandras Wiktoras Bohatkiewiczzius; parengė Alma Braziūnienė, Aušra Navickienė, Sonda Rankelienė; Vilniaus universiteto biblioteka, Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. 268, [1] p.

Knygos ir bibliofilijos kultūra: svarstymai ir mintys / [redaktorių kolegija: Domas Kaunas (sudarytojas ir vyr. redaktorius)... [et al.]. Vilnius: Versus aureus, 2005. 239 p.

Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodyklė: 1961–2005, t. 1–45 / Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas; sudarė Osvaldas Janonis; [red. kolegija: Alma Braziūnienė, Domas Kaunas (vyr. redaktorius), Aušra Navickienė; pratarinę ir išangą į anglų kalbą vertė Elena Macevičiūtė]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005. 137 p.

Lietuva pasaulinėje Paryžiaus parodoje 1900 metais / [sudarytojas Remigijus Misiūnas]. Vilnius: Versus aureus: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. 311 p.

Mažosios Lietuvos kultūros paveldas: [konferencijos „Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas“ (2005 m. rugsėjo 22–24 d.) medžiaga: pranešimai, straipsniai, apžvalgos ir sprendimai] / Vilniaus universitetas, Lietuvos mokslų akademija; [redaktorių kolegija: Domas Kaunas (sudarytojas ir ats. redaktorius) ... [et al.]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006. 396, [1] p.

Lietuvos ir išeivijos bibliografijos chronologija (iki 1990 m.) / Osvaldas Janonis; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007. 297 p.

3 priedas

1 lentelė. Knygotyros renginiai 1991–2007 m.*

Metai	Renginio pavadinimas	Sekcijų pavadinimai	Perskaitytų pranešimų skaičius
1991	Pirmasis knygotyros seminaras, skirtas <i>knygų leidybos istorijos klausimams</i>	—	13
1992	Antrasis knygotyros seminaras, skirtas <i>knygų prekybos istorijos klausimams</i>	—	17
1993	Trečiasis knygotyros seminaras, skirtas „ <i>Aušros</i> “ 110-osioms <i>metinėms</i>	—	11
1994	Ketvirtasis knygotyros seminaras, skirtas <i>Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940) knygos istorijai</i>	—	12
1995	Penktasis knygotyros seminaras, skirtas <i>biografikos tyrimo problemoms</i>	—	11
1996	Šeštasis knygotyros seminaras, skirtas <i>lietuviškų kalendorių 150-mečiui</i>	—	11
1997	Tarptautinė knygotyros konferencija, skirta <i>pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakčiai</i>	1. Knygos istorija 2. Šiuolaikinės knygininkystės problemos	28
1998	Septintasis knygotyros seminaras, skirtas <i>Lietuvos knygos ryšiams</i>	—	10
1999	Tarptautinis knygotyros seminaras „ <i>Knygotyra Lietuvoje: studijos ir mokslas</i> “, skirtas bibliotekininkystės studijų Vilniaus universitete 50-mečiui	1. Knygotyros studijos 2. Knygotyros teorija ir darbai	13
2000	Tarptautinis knygotyros seminaras „ <i>Bibliografija: studijos ir mokslas</i> “, skirtas Knygotyros ir dokumentotyros instituto dešimties metų sukakčiai bei profesoriaus Vlodo Žuko 75-mečiui	1. Bibliografijos metodologija 2. Nacionalinė bibliografija	13

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

2001	Tarptautinė knygotyros konferencija „ <i>Bibliofilija</i> “	1. Bibliofilijos teorija ir metodika 2. Asmeninės bibliotekos 3. Bibliofilinė knyga 4. Bibliofilai 5. Bibliofilų organizacijos	28
2002	Tarptautinė knygotyros konferencija „ <i>Knygos muziejus: būklė ir raidos tendencijos</i> “	4-ios sekcijos (pavadinimai nenurodyti)	19
2003	Tarptautinė knygotyros konferencija „ <i>Knygos nuosavybės ženklai kaip knygos kultūros paveldas</i> “	1. Knygos nuosavybės ženklų tyrimo teorija ir metodika 2. Knygos nuosavybės ženklų tipologija 3. Knygos nuosavybės ženklų sklaida ir kultūrinis tapatumas 4. Knygos nuosavybės ženklų kolekcijos ir kolekcininkai	24
2004	Tarptautinė knygotyros konferencija „ <i>Lietuviškos knygos ir viešo žodžio kultūra: nuo draudimo iki demokratijos ramsčio</i> “	1. Lietuviškosios spaudos draudimas: patirtis ir pasekmės 2. Spaudos laisvės varžymas politinių ir pasaulėžiūrinių interesų sankirtoje 3. Knygos politika ir kultūra žinojimo visuomenės požiūriu 4. Žiniasklaidos vaidmens visuomenėje kaitos problemos	39
2006	Tarptautinė knygotyros konferencija „ <i>Knygos mokslas Lietuvoje ir kitose Baltijos šalyse nuo 1918 metų iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos</i> “	1. Knygotyros nacionalinių mokyklų kūrimasis ir jų sąveika 2. Knygotyros struktūros dalykinė plėtra ir funkcionalumas 3. XX amžiaus pirmosios pusės knygos istoriografijos tendencijos	21

2007	Tarptautinė knygotyros konferencija „ <i>Rankraštinis ir spaudos paveldas išsaugojant Lietuvos ir kitų Baltijos šalių išeivijos tautinį tapatumą</i> “	<ol style="list-style-type: none"> 1. Išeivijos rankraštinis ir spaudos paveldas užsienio valstybėse ir Lietuvoje 2. Asmenybės ir jų vaidmuo išsaugant išeivijos rankraštinį ir senosios spaudos paveldą 3. Išeivija – rašytinės atminties kūrėja 	24
			Iš viso: 294

* Lentelė parengta remiantis A. Navickienės straipsniu „Knygotyros seminarai“ ir *de visu* peržiūrėtomis tarptautinių knygotyros konferencijų programomis su D. Kauno pastabomis ir patikslinimais.

4 priedas

2 lentelė. „Knygotyros“ redaktorių kolegijos nariai 1961–2007 m.*

Vardas, pavardė	Atstovaujama institucija, šalis	Metai	Tomai	Pastabos
Liivi Aarma	Talino pedagoginis universitetas, Estija	1998–2005	34–45	
Ona Aleknavičienė	Lietuvių kalbos institutas	Nuo 2006	Nuo 46	
Jonas Baltušis	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	1979	6 (13), 7 (14)	
Jonas Basiulis	Vilniaus universitetas	1980–1985	8 (15)–10 (17)	
Alisa A. Belovickaja	Maskvos valstybinis spaudos universitetas, Rusija	Nuo 2006	Nuo 46	
Alma Braziūnienė	Vilniaus universiteto biblioteka	1992–1997	18 (25)–33	
Vladas Bulavas	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	1985–1991	11 (18)–17 (24)	
Birutė Butkevičienė	Vilniaus universiteto biblioteka	1987–1991	13 (20)–17 (24)	
Julija Čepytė	Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas	1985–1991	11 (18)–17 (24)	
Juozas Galvydis	Lietuvos Mokslų Akademijos biblioteka	1970–1976	1 (8)–5 (12)	
Klaus Garber	Osnabrūcko universitetas, Vokietija	1998–2005	34–45	
Audronė Glosienė	Vilniaus universitetas	Nuo 1998	Nuo 34	
Leonas Gudaitis	Vytauto Didžiojo universitetas	2000–2005	36–45	
Osvaldas Janonis	Vilniaus universitetas	Nuo 1995	Nuo 22 (29)	
Adolfas Ivaškevičius	Lietuvos Mokslų Akademijos biblioteka	1979–1991	6 (13)–17 (24)	
Domas Kaunas	Vilniaus universitetas	Nuo 1980	8 (15)	Nuo 8 (15) ats. sekr.; nuo 18 (25) vyr. red.
Maria Kocójowa	Krokuvos universitetas, Lenkija	1995–1999	22 (29)–35	
Viktoras Lyrovas	Vilniaus universitetas	1966–1973	5–3 (10)	
Algirdas Lukošius	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	1983–1991	9 (16)–17 (24)	
Mare Lott	Talino pedagoginis universitetas, Estija	1995–1997	22 (29)–33	
Ingė Lukšaitė	Lietuvos istorijos institutas	Nuo 1992	Nuo 18 (25)	
Elena Macevičiūtė	Vilniaus universitetas; Švedijos bibliotekininkystės ir informacijos mokslų mokykla	Nuo 1992	Nuo 18 (25)	Ats. sekr.
Ilkka Mäkinen	Tamperės universitetas, Suomija	Nuo 2006	Nuo 46	

2 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Juozas Marcinkevičius	Lietuvos Mokslų Akademijos biblioteka	1992–2005	18 (25)–45	
Stasė Matulaitytė	Vilniaus universitetas	1992–1995	18 (25)–21 (28)	
Krzystof Migoń	Vroclavo universitetas, Lenkija	Nuo 1998	Nuo 34	
Aušra Navickienė	Vilniaus universitetas	Nuo 1998	Nuo 34	Nuo 36 vyr. red. pavad.
Arvydas Pacevičius	Vilniaus universitetas	Nuo 2001	Nuo 38	
Engelbert Plassmann	Berlyno Humboldtų universitetas, Vokietija	1998–2001	34–37	
Genovaitė Raguotienė	Vilniaus universitetas	1970–1991	1 (8)–17 (24)	Ats. red. 1(8)–3 (10)
Tiiu Reimo	Talino pedagoginis universitetas, Estija	Nuo 2006	Nuo 46	
Paul Richardson	Oksfordo Brookes universitetas, Didžioji Britanija	1998–1999	34, 35	
Klemensas Sinkevičius	Vilniaus universitetas	1966–1991	5–17 (24)	
Baiba Sporane	Latvijos universitetas, Latvija	1998–2005	34–45	
Vanda Stonienė	Vilniaus universitetas	1992–1997	18 (25)–33	
Stasys Tomonis	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	1970–1991	1 (8)–17 (24)	
Jurgis Tornau	Vilniaus universiteto biblioteka	1970–1986	1 (8)–12 (19)	
Juozas Tumelis	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	1992–1997	18 (25)–33	
Antanas Ulpis	Lietuvos knygų rūmai	1970–1981	1 (8)–8 (15)	
Konrad Umlauf	Berlyno Humboldtų universitetas, Vokietija	Nuo 2001	Nuo 38	
Stefanija Užkuraitė	Kauno politechnikos instituto biblioteka	1961–1969	1–7	
Regina Varnienė	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	Nuo 2006	Nuo 46	
Valerija Vilkienė	Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka	1970–1976	1 (8)–5 (12)	
Andris Vilks	Latvijos nacionalinė biblioteka	1995–1997	22 (29)–33	
Levas Vladimirovas	Vilniaus universitetas	1961–1965; 1973–1995	1–4; 3 (10)–21 (28)	Ats. red. 1–4; Ats. red. 4 (11)–17 (24)
Tom Wilson	Šefylde universitetas, Didžioji Britanija	1999	35	

Viesturs Zanders	Latvijos universitetas, Latvija	Nuo 2005	Nuo 46	
Vladas Žukas	Vilniaus universitetas	1961–1969; 1976–1991	1–7; 5 (12)–17 (24)	Ats. red. 5–7

* Lentelė parengta remiantis *de visu* peržiūrėtais tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais. Redaktorių kolegijos nariai išdėstyti abėcėlės tvarka pagal pavardes.

5 priedas

3 lentelė. „Knygotyros“ straipsnių tematika 1961–2007 m.*

Tematika	Straipsniai		Iš viso straipsnių	Procentai
	Lietuvos autorių	Užsienio autorių		
Knygotyros mokslo ir studijų raida bei dabartinė būklė	22	5	27	3,9
Knygotyros teorija ir metodologija	5	9	14	2
Knygos istorijos teoriniai aspektai	1	3	4	0,6
<i>Rašto, knygos ir knyginkystės istorijos tyrimai:</i>	<i>188</i>	<i>39</i>	<i>227</i>	<i>32,6</i>
• Lietuvoje:				
Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje	27	7	34	4,9
1795–1864 metais	23	2	25	3,6
1864–1904 metais	18	–	18	2,6
1904–1918 metais	19	1	20	2,9
1918–1940 metais	29	–	29	4,2
1940–1990 metais	7	–	7	1
• Mažojoje Lietuvoje	38	3	41	5,9
• Išeivijos telkiniuose	14	1	15	2,1
• Užsienio šalyse	5	25	30	4,3
Tarptautiniai knyginiai ryšiai	8	–	8	1,1
Šiuolaikinė knyginkystė	42	6	48	6,9
Lektologija	19	4	23	3,3
Asmeninės bibliotekos	14	1	15	2,1
Bibliofilija	17	6	23	3,3
Knygų nuosavybės ženklai	12	8	20	2,9
Bibliotekininkystė	93	16	109	15,7
Bibliografija	87	9	96	13,8
Socialinė informatika	50	1	51	7,3
Archyvistika	10	–	10	1,4
Dokumentotyra	2	–	2	0,3
Mokslotyra	3	1	4	0,6
Tautosaka. Literatūrologija. Kalbotyra	7	2	9	1,3
Žurnalistika	3	–	3	0,4
Kiti mokslai	8	3	11	1,6
Iš viso	583	113	696	100

* Lentelė parengta remiantis O. Janonio sudaryta „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodykle“ ir *de visu* peržiūrėtais tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais.

6 priedas

4 lentelė. „Knygotyroje“ recenzuotų leidinių tematika 1961–2007 m.*

Tematika	Lietuvos leidiniai	Užsienio leidiniai									Iš viso
		Lenkijos	Latvijos	Rusijos	Estijos	Vokietijos	Anglijos	Ukrainos	Suomijos	Slovakijos	
Knygotyros mokslo ir studijų raida bei dabartinė būklė	3	4		1		1					6
Knygos istorijos teoriniai aspektai	1										–
Rašto, knygos ir knygininkystės istorijos tyrimai	18	2		1	2	2					7
Šiuolaikinė knygininkystė	2										–
Lektologija	2	1									1
Asmeninės bibliotekos	1										–
Bibliofilija	4			1	1						2
Knygų nuosavybės ženklai	–	1									1
Bibliotekininkystė	5	3		1		4			1	1	10
Bibliografija	11		1	4	2		1	2			10
Socialinė informatika	–					1					1
Istorija	1										–
Iš viso	48	11	1	8	5	8	1	2	1	1	38

* Lentelė parengta remiantis O. Janonio sudaryta „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodykle“ ir *de visu* peržiūrėtais tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais.

7 priedas

5 lentelė. Lietuvos autoriai „Knygotyroje“ 1961–2007 m.*

Autorius	Straipsniai	Publikacijos	Recenzijos	Pranešimai	Apžvalgos	Kita	Iš viso
Domas Kaunas	24	14		2	1	1**	42
Vladas Žukas	22	8				1***	31
Žiedūnė Zaveckienė	23	1		1	1	1****	27
Osvaldas Janonis	15		8			1*****	24
Klemensas Sinkevičius	20		3				23
Vanda Stonienė	11	3	7				21
Aušra Navickienė	14	2	3				19
Levas Vladimirovas	17		2				19
Alma Braziūnienė	9	1	3	2		1*****	16
Nijolė Lietuvninkaitė	12	2	1				15
Elena Macevičiūtė	7		2	1	5		15
Arvydas Pacevičius	6	2	3	2		1**	14
Stasė Matulaitytė	9		3				12
Genovaitė Raguotienė	11		1				12
Julija Zinkevičienė	10			2			12
Audronė Glosienė	5	1	2	1	2		11
Regina Varnienė	11						11
Rimantas Vėbra	5	3	2				10
Julija Čepytė	6	1	2				9
Dalia Gargasaitė	8	1					9
Jonas Basiulis	8						8
Viktoras Lyrovas	8						8
Remigijus Misiūnas	7			1			8
Violeta Černiauskaitė	6	1					7
Ala Miežinienė	6		1				7
Daiva Narbutienė	5		1		1		7
Irena Petrauskienė	5	2					7
Viktoras Urbonas	7						7
Ona Voverienė	7						7
Vanda Jurkuvėnienė	6						6
Danutė Kastanauskaitė	5	1					6
Vita Mozūraitė	4		2				6
Nojus Feigelmanas	4	1					5
Renaldas Gudauskas	5						5
Vytautas Jurgutis	1	4					5
Algirdas Kancleris	5						5
Asta Krakytė	3	1	1				5
Danutė Labanauskienė	2	1	1		1		5
Sigitas Lūžys	3			1	1		5

5 lentelės tęsinys kitame puslapyje

Vytautas Merkys	4		1			5
Arida Papaurėlytė	1	2	1		1	5
Marija Prokopčik	5					5
Alvydas Samėnas	4		1			5
Stasys Tomonis	3		2			5
Silvija Vėlavičienė	5					5
Romualdas Broniukaitis	4					4
Arnoldas Endzinas	4					4
Apolonija Jurčiukonienė	4					4
Irena Krivienė			3		1	4
Ingė Lukšaitė	3	1				4
Daiva Lukšaitė	4					4
Zofija Milda Petrauskienė	4					4
Bronius Raguotis	4					4
Povilas Saudargas	1		3			4
Silvija Stakulienė	3			1		4
Audronė Svėrienė	3		1			4
Juozas Tumelis	2	1	1			4
Eglė Akstinaitė	2		1			3
Irena Balčienė	2				1	3
Raimunda Balsytė	3					3
Ona Bartašienė	3					3
Genovaitė Burneikienė	3					3
Liucija Citavičiūtė	2		1			3
Iveta Jakimavičiūtė	2		1			3
Alma Janulevičiūtė	3					3
Ingrida Korsakaitė	3					3
Audronė Matijošienė	1		1		1	3
Vilija Motiekienė	3					3
Rasa Narbutaitė	1	1			1	3
Danutė Petkevičiūtė	2		1			3
Inga Petravičiūtė	3					3
Vytautas Rimša	3					3
Stasys Skrodenis	1	2				3
Jolita Steponaitienė					3	3
Angelė Šarlauskienė	3					3
Leontina Šimkūnienė	2		1			3
Leonas Tamošiūnas	3					3
Antanas Tyla	2	1				3
Vilius Užtupas	3					3
Viktoras Žeimantas	2		1			3
Leonas Adomavičius					2***	2
Zenona Atkočiūnienė	2					2

Ringailė Bagušytė	2					2
Leonora Barzdžiukienė	2					2
Vytautas Berenis	1		1			2
Salomėja Budinaitė	2					2
Jonas Bulota	1		1			2
Birutė Butkevičienė	1				1	2
Anda Dagytė- Juodpusienė	2					2
Ina Dagytė	2					2
Laima Dėnienė		2				2
Zofija Dūdaitė	2					2
Vilija Gudonienė	2					2
Irena Jackevičienė	1				1	2
Darius Kučinskas	2					2
Jolita Liškevičienė	2					2
Algimantas Lukošūnas			2			2
Liliana Malcienė	2					2
Mykolas Masiokas	2					2
Zita Medišauskienė	1	1				2
Birutė Mockienė	2					2
Gražina Narbutaitė	2					2
Gražina Navickaitė	2					2
Žibutė Petrauskienė	2					2
Inga Petravičiūtė	2					2
Ieva Pleikienė	2					2
Arūnas Poviliūnas	2					2
Marcelinas Ročka	2					2
Jurgita Rudžionienė	2					2
Albertas Ruzgas	1		1			2
Eglė Stalionienė	2					2
G. Šulkina	2					2
Stefanija Užkuraitė	2					2
Aušra Vaičiūnaitė	2					2
Henrikas Zabulis		2				2
Živilė Zavadskytė- Zakarauskienė		1	1			2

** – Įvairenybės

*** – Atsiminimai

**** – Paminėjimas

***** – Diskusija

* Lentelė parengta remiantis O. Janonio sudaryta „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodykle“ ir *de visu* peržiūrėtais tęstinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais. Autoriai išdėstyti mažėjimo tvarka pagal produktyvumą.

8 priedas

6 lentelē. Uzsienio autoriai „Knygotyroje“ 1961–2007 m.*

Šalis	Autoriaus vards, pavardē	Moksliniū darbū skaičius	„Knygotyros“ tomas	Leidimo metai	Straipsnio kalba
<i>Estija</i>	Liivi Aarma	4	25 (32); 36; 39; 42	1998; 2000; 2002; 2004	Vok.; rus.; angl.; angl.
	Tiina Aasman	1	37	2001	Rus.
	Kai Kalvik	1	40	2003	Angl.
	Aira Lepik	1	13 (20) 2 sās.;	1987	Rus.
	Mare Lott	1	15 (22) 1 sās.	1988	Rus.
	Mare Lott, Aile Möldre	2	23 (30); 44	1996; 2005	Angl.; angl.
	Mare Luuk	1	42	2004	Angl.
	Aile Möldre	1	47	2006	Angl.
	Aile Möldre, Tiiu Reimo	1	48	2007	Angl.
	Laine Peep, Klemensas Sinkevičius	1	4 (11)	1974	Rus.
	Larisa Petina	1	42	2004	Rus.
	Tiiu Reimo	4	36; 42; 44; 47	2000; 2004; 2005; 2006	Rus.; angl.; angl.; angl.
	Tiiu Reimo, Signe Jantson	1	46	2006	Angl.
	Kadri Tammur	1	42	2004	Angl.
	Eerik Teder	1	38	2002	Angl.
	Olev Teder	1	36	2000	Vok.
	Anne Valmas	1	44	2005	Angl.
	M. V. Vialjajots	1	4 (11)	1974	Rus.
	Nina Vorobjova	1	34	1998	Rus.
		26			
<i>Lenkija</i>	Krystyna Bednarska- Ruszajowa	3	20 (27); 33; 36	1994; 1997; 2000	Liet.; angl.; lenk.
	Janusz Dunin	2	38; 42	2002; 2004	Angl.; liet.
	Małgorzata Komza	2	38; 44	2002; 2005	Rus.; angl.
	Krzysztof Migoń	5	33; 34; 35; 44; 48	1997; 1998; 1999; 2005; 2007	Angl.; liet.; liet.; angl.; rus.
	Agnieszka Łuszek	1	48	2007	Angl.
	Wanda Krystyna Roman	1	44	2005	Angl.
	Jerzy Serczyk	1	25 (32)	1998	Vok.
	Marta Skalska-Zlat	1	37	2001	Angl.
	Barbara Szorne- Dąbrowska	2	38; 42	2002; 2004	Liet.; liet.

6 lentelēs tēsinys kitame puslapyje

	Ana Źbikowska-Migoń	1	37	2001	Rus.
		19			
Vokietija	Gertrud Bense	1	25 (32)	1998	Vok.
	Bernhard Fabian	1	40	2003	Liet.
	Klaus Garber	1	36	2000	Liet.
	Arthur Hermann	1	47	2006	Liet.
	Paul Kaegbein	1	40	2003	Liet.
	Friedhilde Krause	2	2 (9); 38	1972; 2002	Vok.; rus.
	Horst Kunze	2	4 (11); 15 (22) 1 sąs.;	1974; 1988	Vok.; liet.
	Gertrud Pannier	1	37	2001	Liet.
	Klaus Plötz	1	12 (19) 1 sąs.;	1985	Vok.
	Paul Raabe	1	39	2002	Liet.
	Konrad Umlauf	3	39; 43; 47	2002; 2004; 2006	Liet.; liet.; liet.
	Axel E. Walter	2	35; 48	1999; 2007	Vok.; liet.
		17			
Latvija	Aleksejus Apinis	2	7 (14); 15 (22) 1 sąs.;	1979; 1988	Rus.; rus.
	Vineta Gerkena, Iveta Kalnina, Daina Pakalna	1	41	2003	Angl.
	Gunta Jaunmuktane	1	48	2007	Rus.
	Inara Klekere	1	44	2005	Rus.
	Lilija Limane	1	38	2002	Rus.
	Irena Plavina	1	3	1964	Rus.
	Baiba Sporane	1	44	2005	Angl.
	Rūta Šenberga	1	37	2001	Rus.
	Aina Štrale	1	47	2006	Rus.
	Andris Vilks	1	25 (32)	1998	Rus.
	Viesturs Zanders	5	36; 38; 44; 45; 48	2000; 2002; 2005; 2005; 2007	Rus.; rus.; rus.; rus.; rus.
		16			
Rusija	Emilija Bepalova	1	12 (19) 2 sąs.	1986	Rus.
	Georgijus Firsovas	1	10 (17) 1 sąs.	1985	Rus.
	Natalija A. Grinčenko, Vladi S. Izmozik, Natalija G. Patruševa, Dmitrij A. Eljaševič, David I. Raskin	1	43	2004	Rus.
	Olga N. Iljina	1	46	2006	Liet.

	Michailas P. Jelnikovas	1	46	2006	Liet.
	A. Koršunov	1	7 (14)	1979	Rus.
	Irina Kossova	1	40	2003	Rus.
	Natalija Lelikova	1	48	2007	Rus.
	Jevgenij Nemirovskij	2	7 (14); 15 (22) 1 sąs.	1979; 1988	Rus.; rus.
	Natalija Patruševa	1	47	2006	Rus.
	Villi Petrickij	1	38	2002	Rus.
	Jelena Smorgunova	1	45	2005	Rus.
	Tatjana Karatygina	1	12 (19) 2 sąs.	1986	Rus.
		14			
Suomija	Jyrki Hakapää	1	44	2005	Angl.
	Tuija Laine	1	38	2002	Angl.
	Ilkka Mäkinen	3	35; 44; 48	1999; 2005; 2007	Liet.; angl.; angl.
	Marja-Liisa Rönkkö	1	40	2003	Liet.
	Pertti Vakkari	1	24 (31)	1997	Liet.
		7			
Anglija	Tom D. Wilson	3	33; 37; 49	1997; 2001; 2007	Angl.; liet.; liet.
	Janet Zmroczek	1	23 (30)	1996	Angl.
	Janet Zmroczek, Aušra Navickienė	2	25 (32); 33	1998; 1997	Liet.; liet.
		6			
Baltarusija	Larisa Dovnar	1	48	2007	Rus.
	G. Golenčenko	1	7 (14)	1979	Rus.
	L. Ravnopolecas	1	7 (14)	1979	Rus.
	Tatjana Sapiega	1	40	2003	Rus.
	J. Umeckaja	1	7 (14)	1979	Rus.
	A. Žuravskis	1	7 (14)	1979	Rus.
		6			
JAV	Robert Darnton	1	34	1998	Liet.
	Wolfgang Iser	1	43	2004	Liet.
	James J. O'Donnell	1	43	2004	Liet.
	Edward J. Valauskas	1	33	1997	Angl.
		4			
Švedija	Steingrímur Jónsson	1	25 (32)	1998	Angl.
	Gunnar Sahlin	1	20 (27)	1994	Angl.
		2			

<i>Italija</i>	Guido Michellini	<i>1</i>	46	2006	Liet.
<i>Izraelis</i>	Menachem M. Feldman	<i>1</i>	25 (32)	1998	Rus.
<i>Ukraina</i>	A. Anuškinas	<i>1</i>	7 (14)	1979	Rus.
<i>Prancūzija</i>	Robert Estivals	<i>1</i>	24 (31)	1997	Liet.
Iš viso		1	121		

* Lentelė parengta remiantis O. Janonio sudaryta „Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ turinio rodykle“ ir *de visu* peržiūrėtais teštinio mokslo darbų leidinio „Knygotyra“ tomiais. Autoriai išdėstyti pagal valstybes, jų ribose – abėcėlės tvarka pagal pavardes.

9 priedas

*„Knygotyros“ tarptautinių mainų partneriai 2008 metais**

Tęstinis mokslo darbų leidinys „Knygotyra“ siunčiamas:

- **BULGARIJA**
 1. Universitetska Biblioteka, Sofia
- **ČEKIJA**
 2. Karlovy University, Praha
 3. National Library of the Czech Republic, Praha
- **DIDŽIOJI BRITANIJA**
 4. Bodleian Library, Oxford
 5. The British Library, London
- **ESTIJA**
 6. Tartu University Library, Tartu
- **ITALIJA**
 7. Ateneo Veneto Biblioteca, Venezia
- **JAPONIJA**
 8. Mathematical Institute Library, Sendai
 9. Kyoto University
- **JAV**
 10. University of Michigan Library, Ann Arbor
 11. Indiana University Library, Bloomington
 12. The Centre for Reserch Libraries, Chicago
 13. University of Kansas Library, Lawrence
 14. University of Illinois Library, Urbana
- **KANADA**
 15. National Library of Canada, Ottawa
- **KROATIJA**
 16. Hrvatska Akademija Znanosti i Umjetnosti Knjiznica, Zagreb
- **LATVIJA**
 17. Latvijas Akademiska Biblioteka, Riga
- **LENKIJA**
 18. Uniwersytet Śląski – Biblioteka, Katowice
 19. Uniwersytet Jagielloński, Krakow
 20. Biblioteka Uniwersytecka KUL, Lublin

- 21. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań
 - 22. Biblioteka Główna Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń
 - 23. Biblioteka Uniwersytecka, Warszawa
 - 24. Biblioteka Narodowa, Warszawa
 - 25. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Biblioteka
- **LIETUVA**
 - 26. Klaipėdos Universiteto Biblioteka
 - 27. Kauno Technologijos Universiteto Biblioteka
 - 28. Vytauto Didžiojo Universiteto Biblioteka
- **NORVEGIJA**
 - 29. Norske Videnskaps-Akademi i Oslo Bibliotek, Oslo
- **OLANDIJA**
 - 30. Bibliotheek der Rijksuniversiteit, Leiden
 - 31. Library of the Peace Palace, The Hague
- **PORTUGALIJA**
 - 32. Sociedade Broteriana Instituto Botanico, Coimbra
- **RUMUNIJA**
 - 33. Akademia Romana Biblioteca, Bucuresti
 - 34. Biblioteka Centrala Universitara, Cluj-Napoca
- **SLOVENIJA**
 - 35. Narodna in Univerzitetna Knjižnica, Ljubljana
- **SUOMIJA**
 - 36. Helsinki University Library
 - 37. Finno-Ugrian Society, Helsinki
- **VENGIJA**
 - 38. Hungarian Library Institute, Budapest
 - 39. Library of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest
- **VOKIETIJA**
 - 40. Herder-Institute, e. V. Bibliothek, Marburg
 - 41. Universitätsbibliothek Regensburg
 - 42. Nordost-Bibliothek, Lüneburg
 - 43. Kubon und Sagner GmbH (**2 egz.**)
 - 44. Deutsche Forschungsgemeinschaft, Bonn
 - 45. Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel
- **ŠVEDIJA**
 - 46. Göteborgs Universitetsbibliotek

Iš viso: 47 egz.

* Sąrašas parengtas remiantis Vilniaus universiteto bibliotekos Informacijos išteklių formavimo skyriaus 2008 m. kovo 17 d. pateiktais duomenimis.

10 priedas

Anketos, teiktos Lietuvos respondentams, pavyzdys

Lietuvos knygotyros mokslo būklės vertinimas

ANKETA

Gerbiamas respondente, Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto magistrantūros Knygotyros studijų programos II kurso studentė Inga Liepaitė atlieka tyrimą, kurio tikslas – įvertinti Lietuvos knygotyros mokslo būklę ir atskleisti ją sąlygojančius veiksnius bei aplinkybes. Anketos duomenys bus panaudoti magistro darbo rašymo tikslais.

Prašome į klausimus atsakyti trumpu minties išdėstymu.

Jūsų pedagoginė ir mokslinė kvalifikacija:

Jūsų moksliniai interesai:

1. Kokie, Jūsų manymu, yra pagrindiniai Lietuvos knygotyros mokyklos požymiai?

2. Kokį, Jūsų nuomone, etapą Lietuvos knygotyros mokslas išgyvena atkūrus Lietuvos nepriklausomybę? (pažymėkite pasirinktą variantą)

- a) nuosmukio
- b) tolygaus vystymosi
- c) atgimimo
- d) klestėjimo
- e) kita.....

Motyvuokite savo pasirinkimą.

3. Kokie, Jūsų manymu, yra svarbiausi 1990–2007 m. Lietuvos knygotyros mokslo bei jo kūrėjų pasiekimai?

4. Kokias problemas išvelgiate Lietuvos knygotyros moksle?

5. Kokie, Jūsų nuomone, pagrindiniai veiksniai lemia ir formuoja Lietuvos knygotyros tolesnės raidos užduotis bei kryptis? Kokios jos turėtų būti?

Kiti pastebėjimai:

11 priedas

Anketos, teiktos užsienio respondentams, pavyzdys

Dear Prof. Tiiu Reimo,

I am Inga Liepaite, a student of postgraduate studies of Book science. I am studying in Faculty of Communication of Vilnius University in Lithuania. Now I am writing a final work in theme „State of Book science and it's role in science of Lithuania“. My work's head is Professor Domas Kaunas.

It is very important to know the opinion of scientists of neighbour states on this point. So I have a favour to ask you, as an expert in Book science, for some questions:

1. How can you value continuous publication „Knygotyra“?
2. How can you value international conferences of Book science, which are organized in Lithuania?
3. What is your opinion about the state of Lithuanian Book science and it's perspectives?
4. Please, compare the state of Estonian Book science with the state of Book science of neighbour Baltic states.

Please, give your answers to each question up to 20 lines in English or in Russian.

I would be grateful if you could answer to questions till the third of March.

Thanking you in anticipation.

Yours sincerely,

Inga Liepaite